

RAPPORT 2017

TIUR-modellen i Ringsaker

– en forskningsbasert evaluering

Børge Baklien og Marit Bye

HØGSKOLEN
i INNLANDET

Utgitt av: Sykehuset Innlandet HF, Divisjon Psykisk Helsevern, Kompetansesenter rus – region øst • Postboks 104, 2381 Brumunddal
E-post: kompetansesenteret@sykehuset-innlandet.no • **Internett:** www.rus-ost.no
Design/førtrykk: Sykehuset Innlandet • **Foto:** Ungdomskontakten i Ringsaker og Dreamstime.com
Trykk: Byråservice AS • **Opplag:** 500 • 1. utgave, 2017 • **ISBN:** 978-82-93076-25-4 (trykt) 978-82-93076-26-1 (digital)

Forord

I denne rapporten evalueres TIUR-modellen (Tidlig Intervensjon – Unge og Rus) som er utviklet i et samarbeid mellom kommunen og politiet i Ringsaker.

Evalueringen beskriver TIUR-modellen og i hvilken grad målene for tiltaket er nådd. Viktigste datakilde er kvalitative intervjuer med ansatte og ungdom. Evalueringsprosjektet har vært et samarbeid mellom Ringsaker kommune, KoRus-Øst og Høgskolen i Innlandet som sammen har finansiert prosjektet.

Vi vil gjerne rette en stor takk til deltakerne i dette evalueringsprosjektet som har delt sine opplevelser, tanker og meninger med oss på en generøs måte. Spesielt takk til ungdommen som har stilt opp og delt sine opplevelser, uten dere ville det vært vanskelig å gjennomføre evalueringen.

Vi vil også takke referansegruppa som har bestått av representanter fra Ringsaker kommune, Politiet og KoRus-Øst: Anne Brodalen, Ida van der Eynden, Terje Krogstad, Kristine Langmyr, Johannes Nermo, og Anne Kari Thorsrud for et godt, inspirerende og fruktbart samarbeid om evalueringen.

En takk også til Marianne Ihle for god hjelp til å komme i kontakt med ungdommene.

Til slutt vil vi takke professor Bengt Eriksson og professor Arild Granerud for innspill til gjennomføringen av evalueringen.

Elverum, 2017

Børge Baklien og Marit Bye

Sammendrag

Det rusforebyggende tiltaket TIUR (Tidlig Intervensjon – Unge og Rus) i Ringsaker er et samarbeid mellom kommune og politi. Målet er å forebygge at ungdom opp mot 24 år som har prøvd illegale rusmidler fortsetter bruken, utvikler avhengighet eller varige problemer knyttet til rusmidler og kriminalitet. Virkemidler består i å avdekke bruk av illegale rusmidler samt oppfølging av enkeltungdom med samtaler og urinprøvekontroll. Tiltaket inkluderer barneverntjenesten, ungdomskontakten, NAV, helsestasjon for ungdom og politi som sammen har utviklet kompetanse og metoder for tverrprofesjonelt samarbeid.

TIUR var et prosjekt fra 2010–2013. I den perioden utviklet og iverksatte kommunen og politiet TIUR-modellen. Det er en modell for et tverrfaglig samarbeid forankret i SLT-samarbeidet (samordning av lokale kriminalitetsforebyggende tiltak) i kommunen. SLT-samarbeidets bekymring over utviklingen av ungdommens bruk av narkotika førte til at kommunen søkte prosjektmidler til TIUR gjennom Fylkesmannen og KoRus-Øst. Statistikk og politiets erfaringer indikerte en foruroligende utvikling av antall narkotikasaker blant ungdom rundt 2008–2009, men det var lite samarbeid med kommunen om videre oppfølging. Etableringen av TIUR forutsatte at de skulle finne bedre samarbeidsrutiner mellom politi og kommune i det rusforebyggende arbeidet.

TIUR-prosjektet inkluderte 81 ungdommer som var langt flere enn 3–5 i året som først var antatt. I tillegg var erfaringen at det tverrfaglige samarbeidet ble styrket, at de fikk økt kunnskap om å avdekke illegal rusmiddelbruk og at de jobber mer metodisk. Etter den treårige prosjektperioden ble TIUR i 2014 videreført som en del av den ordinære driften i kommunen og politiet. I den sammenheng var det et ønske om en ekstern evaluering av modellen. I samarbeid med KoRus-Øst og Ringsaker kommune fikk Høgskolen i Innlandet oppdraget med å gjennomføre evalueringen. Hensikten er å vurdere hvorvidt målene med TIUR-modellen er oppnådd eller ikke, og eventuelt på hvilke måter og i hvilken grad målene er oppnådd. Følgende spørsmål ble formulert for å styre arbeidet med evalueringen:

- Hvilke forandringer har skjedd i brukernes livssituasjon?
- I hvilken grad er målsettingene med TIUR oppnådd, i termer av forandringer i brukernes livssituasjon?
- Hvilke konklusjoner er rimelige, når det gjelder sammenheng mellom forandringer i brukernes livssituasjon og deres deltakelse i TIUR?

- Hvilke konklusjoner er rimelige, når det gjelder enkelte deler i TIUR (tiltak og samhandling), liksom helheten av arbeidsmodellen, og deres bidrag til å skape positive forandringer for brukerne?

Metode

Denne evalueringen er av beskrivende karakter med bruk av kvalitativ metode. Høsten 2016 ble det gjennomført intervjuer med ungdom som har deltatt i TIUR og intervjuer med ansatte som har vært tilknyttet TIUR. Det ble sendt forespørsel til 53 ungdommer og 22 ønsket å delta. Vi endte opp med å intervju 19 ungdommer mellom 16 og 26 år, av de 15 gutter og 4 jenter. Intervjuene med ungdommen var rettet mot nåværende livssituasjon og om hvilke faktorer ved TIUR som fra ungdommens perspektiv var betydningsfulle i både positiv og negativ mening. Ungdommene opplevdes som åpne og ville gjerne fortelle om sine erfaringer og sitt bruk av rusmidler både før og etter deltakelse i TIUR.

De ansatte ble rekruttert gjennom referansegruppa og var personer fra Ungdomskontakten, NAV, barnevern, helsestasjon for ungdom, videregående skole, ungdomsskole og politi. Det ble sendt henvendelse til 12 personer og av disse ble 10 intervjuet. Intervjuene med de ansatte rettet seg mot de forskjellige delene i TIUR kjeden og betydningen av det tverrfaglige samarbeidet. Intervjuene ble transkribert og analysert med en kvalitativ innholdsanalyse der den transkriberte teksten ble delt inn i temaer og undertemaer (Kvale, 2006).

Resultater

Hvilke forandringer har skjedd i brukernes livssituasjon?

For de ungdommene som opplevde å ha en brukbar livssituasjon før TIUR, og som fungerte bra i familie og på skole, er ikke endring i livssituasjon sentralt. Rusforebygging i møte med disse ungdommene er først og fremst å endre holdninger til bruk av illegale rusmidler for å forebygge videre rusmisbruk. Noen av ungdommene hadde fortsatt en liberal holdning til cannabis, men valgte allikevel å ikke bruke det.

For de ungdommene som hadde en vanskelig livssituasjon før de kom inn i TIUR kan vi si at mer har endret seg. Noen av ungdommene klarte ikke å stå i jobb eller fungere på skole, noen hadde utfordringer med angst og depresjoner, noen var på vei inn i et mer ukontrollert bruk av illegale stoffer. De har i dag en mer stabil livssituasjon med

skole, familie, jobb og mindre bruk av rusmidler enn før de ble med i TIUR.

Bidrar TIUR til endring i brukernes livssituasjon?

Det er mange faktorer i et komplekst samspill som påvirker livssituasjonen til ungdommen og det er vanskelig å fastslå enkle årsakssammenhenger. Likevel kan vi ut fra hva ungdommene forteller trekke slutningen at TIUR har bidratt til endringer i deres livssituasjon. Flere av ungdommene takket TIUR eksplisitt for at de har fått det bedre, mens andre vektla i større grad endringer i det sosiale hverdagslivet. For mange var utvilsomt samtaler med ungdomskontakten viktig for å tenke annerledes og bidro positivt i en modningsprosess og endring i livssituasjonen. Ungdommene ser ut til å ha et reflektert og nyansert forhold til rusmiddelbruk, slik at vi kan anta at kontakten med TIUR bidrar til å forebygge videre rusbruk. De fleste av ungdommene oppgir at de i etterkant av TIUR ikke bruker cannabis.

Hvilken sammenheng er det mellom brukernes livssituasjon og deltakelse i TIUR?

De tre tiltakene ungdommene forbinder med TIUR var avdekking av bruk av illegale stoffer, urinprøver og samtaler med ungdomskontakt. Det å bli tatt av politiet var for mange et vendepunkt selv om mange opplevde det som skremmende og noen opplevde det som vanskelig å bli behandlet som en kriminell. For enkelte med større utfordringer i livssituasjonen opplevdes det å bli tatt av politiet som en vei inn til mer oppfølging i hjelpeapparatet.

For de fleste var det å få en dialog med voksne om utfordringer i livssituasjonen og bruk av rusmidler et viktig bidrag inn i en modningsprosess og det ser ut til å ha bidratt til en mer reflektert holdning til illegale rusmidler og en mer stabil livssituasjon. Urinprøver var for mange av ungdommene en hjelp til å holde seg unna illegale rusmidler og bidro til at de fikk en pause til å reflektere rundt bruk av rusmidler.

De som ser ut til å profitere mest på TIUR var de som har større utfordringer med skole, jobb, rusmiddelbruk og psykiske problemer. Ut ifra hva ungdommen forteller er det en sammenheng mellom deltakelse i TIUR og livssituasjon ved at ungdommen får mulighet til å reflektere sammen med voksne som møter de med respekt og anerkjennelse.

Hvordan fungerer de enkelte delene i TIUR?

TIUR-modellen er en samarbeidsform med en tiltaksvifte som muliggjør et helhetlig tilbud til den enkelte ungdom. Samarbeidsformen fremmer en integrerende organisering med tydelige normer og regler for koordinering, kommunikasjon og samarbeidsformer med avklarte roller, oppgaver og funksjoner. De ansatte erfarer at de ukentlige kontaktmøtene er den integrerende kjernen i samarbeidet. Gjennom møtene samordnes det tverrfaglige samarbeidet mellom barnevern, NAV, helsestasjon for ungdom, politi og ungdomskontakt mot et felles mål og en felles forståelse av ungdommens behov. Samarbeidet gir innsikt i hverandres faglige kompetanse og de erfarer at samarbeidet mellom politi og kommune styrkes. De obligatoriske tiltakene, som bevisstgjøringsamtaler og urinprøvekontroll, fungerer godt både slik de ansatte erfarer det og ut ifra hva ungdommene forteller.

TIUR-samarbeidet har ført til kompetanseøkning, så de involverte har blitt tryggere, modigere og kan ta de nødvendige samtaler om bruk av rusmidler med ungdommen og foreldre. Ungdommene bekrefter at de erfarer at de ansatte har kunnskap og at de trygt kan prate om rusmidler med dem. Vi har lite datagrunnlag for å si hvorvidt de individtilpassede tiltakene fungerer. Dette fordi de fleste ungdommene forteller om samtaler og urinprøver som virkningsfulle faktorer, og de vi snakket med hadde i liten grad deltatt på individuelle tiltak utover de obligatoriske. Likevel virker de individuelt tilpassede tiltakene logiske og virksomme, basert på det de ansatte og de aktuelle ungdommene forteller.

Konklusjon: TIUR motiverer ungdom til å ta bedre valg

Evalueringen viser at TIUR i stor grad har nådd de effekt- og resultatmålene som ble satt for tiltaket. De fleste av ungdommene har en stabil livssituasjon og de bruker mindre illegale rusmidler. Samtidig styrkes det tverrfaglige samarbeidet fordi TIUR har en integrerende kjerne der de ivaretar det faglige mangfoldet ved å aktivt bruke de ansattes forskjellige kompetanse. TIUR er også i tråd med anbefalinger i Opptrappingsplanen for rusfeltet (2016–2020). Selv om TIUR i utgangspunktet kan oppfattes som en straff, erfarer de fleste ungdommene at det et tiltak som gir de en mulighet til å reflektere rundt sitt rusmiddelbruk. Det handler om å tilrettelegge for at ungdommene på sikt gjør gode valg, uten å frata de ansvar for sine handlinger. TIUR lykkes i stor grad med dette.

Innhold

1	Bakgrunn	8
1.1	Innledning	8
1.2	Hensikt og mål med evalueringen	8
1.3	Evalueringsspørsmål	8
1.4	Rapportens oppbygging	8
2	TIUR-samarbeidet	10
2.1	TIUR-prosjektet 2010–2013	10
2.2	TIUR som en del av den ordinære virksomheten fra 2014	11
2.3	Organisering av TIUR	12
2.4	De forskjellige aktørene i TIUR-samarbeidet	13
3	TIUR-kjeden	16
3.1	To alternative innganger inn i TIUR.	17
3.2	Kontaktmøter.	17
3.3	Obligatorisk tiltak.	17
3.4	Individtilpasset tiltak.	18
4	Rusforebygging	20
4.1	Omfang av cannabis og andre illegale rusmidler	20
4.2	Cannabis, stigma og skole "drop-out"	20
4.3	Rusforebygging	21
5	Metode	25
5.1	Gjennomføring av evalueringen	25
5.2	Noen teoretiske avklaringer om evaluering	25
5.3	Programteori	25
5.4	Utvalg, rekruttering og intervjuer med ungdommen	25
5.5	Utvalg, rekruttering og intervjuer med ansatte	26
5.6	Kvalitativ analyse av intervjuer	26
5.7	Forskningsetiske refleksjoner	27

6	Resultat av empirisk materiale.	28
6.1	Ungdommens stemme: Hva er deres opplevelser og erfaringer med TIUR?	28
6.2	De ansattes erfaringer med TIUR-samarbeidet	38
7	Oppsummerende vurderinger	47
7.1	Evalueringssspørsmålene	47
7.2	Opptrappingsplanen for rusfeltet (2016–2020).	48
7.3	Avslutning og anbefalinger	49
8	Avsluttende bemerkninger.	52
9	Referanser	53
10	Vedlegg	56
10.1	Kontrakt for oppfølging i TIUR	57
10.2	Kartleggings skjema for ungdom	58
10.3	Kartleggings skjema for voksen	60
10.4	Bevisstgjøringssamtaler	62
10.5	Avtale om frivillig urinkontroll	64
10.6	Avslutningssamtale	65
10.7	Kontaktmøte.	66
10.8	Metodeperm	67
10.9	Kontraktskriving påtaleunntatelse	70
10.10	Ansvar i TIUR.	71
10.11	Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet	72
10.12	Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet	73
10.13	Intervjuguide ungdommer.	74
10.14	Intervjuguide ansatt.	75
10.15	REK	76
10.16	NSD	77

1 Bakgrunn

1.1 Innledning

I denne rapporten presenteres en evaluering av TIUR-modellen (Tidlig Intervensjon – Unge og Rus) som har vært viktig i det rusforebyggende arbeidet i Ringsaker kommune siden 2010. TIUR er en arbeidsmodell for et tverrfaglig og tverretattlig samarbeid om rusforebyggende tiltak rettet mot ungdom under 24 år som har debutert med illegale rusmidler. Målet er å avdekke bruk av illegale rusmidler, gi enkeltungdom oppfølging samt utvikle kompetanse og metoder for tverrfaglig samarbeid. Hensikten er å forebygge at ungdom opprettholder sitt bruk og hindre at de utvikler avhengighet eller andre varige problemer knyttet til rusmidler og kriminalitet.

Høsten 2015 fikk Høgskolen i Hedmark som en ekstern aktør en henvendelse om å evaluere TIUR-modellen. Det ble utviklet en prosjektbeskrivelse i et samarbeid mellom fagmiljøet for psykisk helsearbeid ved Høgskolen i Hedmark, KoRus-Øst og Ringsaker kommune. To personer fra Høgskolen i Hedmark, Avdeling for folkehelse, med kobling til fagmiljøet psykisk helsearbeid har gjennomført evalueringen. En referansegruppe ble etablert med deltakere fra KoRus-Øst, politiet og Ringsaker kommune som har fulgt arbeidet og gitt innspill underveis i prosessen.

1.2 Hensikt og mål med evalueringen

Hensikten med evalueringen er å vurdere måloppnåelsen med TIUR-modellen. Det er en realistisk evaluering der vi er opptatt av hvordan TIUR-modellen produserer endring. Istedenfor å stille spørsmålet om hva som virker i et bestemt program, så er realistiske evalueringer opptatt av hva som fungerer for hvem, under hvilke forhold, på hvilken måte og hvordan (Sverdrup, 2014).

1.3 Evalueringsspørsmål

Et sentralt spørsmål er hvorvidt målene med TIUR-modellen er oppnådd eller ikke, og – mer nyansert – på hvilke måter og i hvilken grad er målene oppnådd. Måloppnåelsesanalyse retter seg mot brukernes beskrivelse og opplevelse av eventuelle endringer i deres livssituasjon og i hvilken grad de ansatte anser at de oppnår sine intensjoner ved å legge TIUR-modellen til grunn. Med utgangspunkt i de ansattes og ungdommenes erfaringer og antakelser vil evalueringen tydeliggjøre hvorvidt modellens tiltak, innsatser og handlinger som iverksettes er i forhold til ønskede virkninger (jf. Sverdrup, 2014).

For å vurdere TIUR-modellen ble fire følgende evalueringsspørsmål utarbeidet:

1. Hvilke forandringer har skjedd i brukernes livssituasjon?
2. I hvilken grad er målsettingene med TIUR oppnådd, i termer av forandringer i brukernes livssituasjon?
3. Hvilke konklusjoner er rimelige, når det gjelder sammenheng mellom forandringer i brukernes livssituasjon og deres deltakelse i TIUR?
4. Hvilke konklusjoner er rimelige, når det gjelder enkelte deler i TIUR (tiltak og samhandling), liksom helheten av arbeidsmodellen, og deres bidrag til å skape positive forandringer for brukerne?

For å få et så bredt mulig bilde av hvordan TIUR-modellen fungerer og om modellen lykkes i å nå sine målsettinger, har vi gjennomført dybdeintervjuer av ansatte og brukere.

1.4 Rapportens oppbygging

Rapporten er inndelt i åtte kapitler. De som kun er interessert i evalueringen av TIUR-modellen kan gå direkte til kapittel 5. I rapporten som helhet vil det gis en bakgrunn og utdypning av TIUR-modellen. I kapittel 2 beskrives TIUR som prosjekt, TIUR som en del av ordinær virksomhet og hvordan TIUR er organisert i Ringsaker. I kapittel 3 beskrives TIUR-modellens forskjellige deler slik den er beskrevet i TIUR-håndboken og hvordan den er tenkt å ha en positiv effekt. I kapittel 4 beskrives hva slags rusforebyggende tiltak som ifølge litteraturen kan sies å ha eller ikke ha en effekt. I kapittel 5 beskrives de metoder som er blitt brukt i evalueringen. I kapittel 6 beskrives og utdypes de funn som kommer frem av den empiriske undersøkelsen. I kapittel 7 diskuteres funnene og noen anbefalinger. I kapittel 8 konkluderer vi med at TIUR har en overføringsverdi til andre kommuner.

ORLAGET.NO

What if I am cannabidiol? Anne Line Bretteville-Jensen (ed.)

Anne Line
Bretteville-Jensen

UNIVERSITETSFÖRLAGET

2 TIUR-samarbeidet

2.1 TIUR-prosjektet 2010–2013

TIUR-modellen er utviklet i Ringsaker kommune som er en stor innlandskommune med snaut 34 000 innbyggere. Kommunen inngikk i 2006 et samarbeid med politiet gjennom SLT-modellen som er en modell for å samordne og koordinere et rus- og kriminalitetsforebyggende samarbeid mellom kommune og politi. På initiativ av SLT-koordinator søkte de i 2010 tilskuddsordninger fra Helsedirektoratet via fylkesmannen i Hedmark og KoRus-Øst til TIUR-prosjektet. De fikk innvilget prosjektmidler for tre år. I 2014 ble TIUR en del av kommunens ordinære virksomhet.

Bakgrunnen for TIUR-prosjektet var en bekymring i SLT-samarbeidet om utviklingen av ungdommens bruk av narkotika i Ringsaker. Det var ulike oppfatninger om omfanget av bruken og de manglet en oversikt over rusutfordringer i kommunen. På den ene siden indikerte statistikk og politiets erfaringer i 2008–2009 en foruroligende utvikling i antall narkotikasaker og de rapporterte en bekymring spesielt vedrørende ungdom.

I tillegg hadde ungdomsteamet i NAV en økning i henvendelser fra yngre brukere med rusproblemer og meldte fra om utviklingstrekk som underbygget politiets bekymring. På den andre siden hadde barnevernet få bekymringsmeldinger om narkotika, og ungdomskontakten som møtte mange unge med foreldre med rusproblemer så lite til den illegale rusmiddelbruk blant ungdom. Ungdomskontakten jobbet på den tiden lite med de ungdommene som selv brukte illegale rusmidler og de hadde lite kompetanse på dette feltet. Det var først når rusmiddelbruken utviklet seg til et alvorlig problem at brukerne kom i kontakt med hjelpetjenesten i kommunen.

Kommunen manglet med andre ord en oversikt over illegalt rusmiddelbruk i ungdomsmiljøet for å kunne gripe inn tidligere. Det var ikke avklart hva kommunen kunne bistå med eller hvordan de kunne utvikle konkrete oppfølgingstiltak for de unge som ble avdekket. Det medførte at ungdommen ble gående i et vakuum der de fikk eksperimentere med illegale rusmidler i fred.

For å få en oversikt over ungdommens bruk av illegale rusmidler var det et behov for systematisk samarbeid og en forventningsavklaring om hva de forskjellige instansene kunne bidra med. Instansene erkjente at de ikke hadde et godt nok samarbeid for å lykkes i det rusforebyggende arbeidet. Det var et behov for å etablere et formelt samarbeid mellom lokalt forankrede fagmiljøer og ressursgrupper.

Det var SLT-koordinator som tok initiativ til TIUR-prosjektet. Forutsetningen var at i det rusforebyggende arbeidet skulle det skapes en helhetlig samhandling mellom sosialfaglige og politifaglige virkemidler. Prosjektet var forankret hos rådmannen og i SLT styringsgruppe. TIUR-prosjektet ble organisert med en egen styringsgruppe som ble ledet av kommunalsjef for skole og barnevern, NAV, politiet, KoRus-Øst, SLT-koordinator og prosjektleder for TIUR. Under styringsgruppen ble det nedsatt en prosjektgruppe. Til å lede prosjektgruppa ble det utlyst en prosjektlederstilling i politiet som ble besatt noen måneder før TIUR-prosjektet ble igangsatt i 2010. KoRus-Øst har deltatt i prosjektet og bistått med veiledning til prosjektgruppen underveis.

Det var utfordringer knyttet til at politiet skulle lede et sosialfaglig prosjekt. Spenninger mellom å vektlegge kontroll siden eller å jobbe med motivasjon var tydelig og aktørene har brukt tid på å lære å forstå hverandre. Prosjektleder ønsket en liten handlingsorientert prosjektgruppe med de mest sentrale aktørene. Det ble «håndplukket» folk med interesse og kunnskap om dette feltet til prosjektet. I oppstarten bestod den av representanter fra barnevern, ungdomskontakt, NAV og politi. Helsesøstre kom inn på et senere tidspunkt da ansvar for urinprøvetaking ble flyttet fra politi til helsestasjon for ungdom.

I startfasen møttes prosjektgruppa én gang i måneden. Tanken var at de snakket sammen underveis når det ble avdekket ungdom som brukte illegale rusmidler. De erfarte at det å møtes én gang i måneden ikke var nok til å samordne de forskjellige arbeidsmåtene eller til å forstå og kjenne til hverandres ressurser. Etter en periode la de om modellen til at prosjektgruppa møttes ukentlig og de kalte det kontaktmøter. De hadde høstet erfaringer fra blant annet Sola kommune om hvordan de arbeidet med en liknende modell der én av suksessfaktorene var ukentlige møter.

Det var diskusjoner i prosjektgruppa om hvorvidt ukentlige møter medførte nødvendig tidsbruk, men i ettertid er det enighet at det var en viktig beslutning og en årsak til at de erfarer å ha lykkes i det tverrfaglige samarbeidet. For å unngå at kontaktmøtene ikke skal bli en tidstyv vektlegges struktur og overholdelse av tidskjema. De har en kort agenda og prøver å være konkrete for å unngå lange detaljdiskusjoner (vedlegg 10.7). Erfaringene er at hvis de reduserer møtene til hver 14. dag blir det mer sårbart for avlysning og det kan bli lang tid mellom

møtene. Det har i perioder vært en mellomløsning der politiet for eksempel kun deltok hver 14. dag på grunn av ressursituasjonen i politiet. De andre fortsatte å møtes hver uke for å ha kontinuitet i oppfølgingen.

I prosjektgruppa ble det vektlagt kompetanseøkning og faglige diskusjoner. Gjennom seminarer og kurs ble de forskjellige prosjektdeltakerne bedre kjent med hverandre og hverandres virksomhet. De utarbeidet en arbeidsmodell og metodikk som de har systematisert i en metodeperm (vedlegg 10.8).

Ifølge de ansatte hadde de mange runder med «høylytte» diskusjoner, spesielt mellom barnevern og politi. Politiet kunne ha andre forventninger til barnevernet enn det som barnevernet så på som sin oppgave. For eksempel så ikke barnevernet det som sin oppgave å følge opp ungdom som har forsøkt cannabis, men som ellers fungerer bra i hverdagen og som har foreldre som stiller opp. Selv om det var mange diskusjoner hadde de en opplevelse av at de respekterte hverandres faglige ståsted og at det var trygt å utfordre hverandre, selv om diskusjonene til tider kunne være intense.

Prosjektgruppen gjennomførte to seminarer i året der de diskuterte saker relatert til TIUR. På slike samlinger kunne de ta med kollegaer for å få innspill fra andre, samtidig som det var en måte å informere om hvordan de jobbet i TIUR og kunne bidra til å forankre TIUR i de forskjellige etatene. Ett av målene med TIUR var å heve kompetansen i kommunen på temaet ungdom og rusmiddelbruk. Det ble holdt foredrag for kollegaer i kommunen og de arrangerte en konferanse på Olrud i Ringsaker. De har innarbeidet TIUR i de forskjellige etatene de er ansatt i slik at ledere og kollegaer vet hva TIUR er og hvordan de kan bruke det. Modellen er grundig beskrevet i TIUR-håndboken (Ringsaker kommune 2015). I tillegg blir TIUR omtalt i årsrapporter både i kommunen og i NAV. En av ringvirkningene er at det tverrfaglige og tverretatlige samarbeidet ble styrket på flere nivåer i organisasjonen, som vi vil utdype i 2.3.

2.2 TIUR som del av den ordinære virksomheten fra 2014
TIUR-prosjektet ble ansett som en god arbeidsmodell og ble implementert som en del av den ordinære virksomheten i Ringsaker kommune i 2014.

Videreføringen må ses i sammenheng med at prosjektet nådde et større antall ungdom enn forventet. I prosjektperioden 2010–2013 inkluderte TIUR i alt 81 ungdom-

mer opp til 24 år i oppfølging, noe som er betydelig flere enn den forventede målsetning på 3–5 ungdommer årlig. Av disse var 45 under 18 år og 22 i ungdomsskolealder.

I 2014 ble 46 ungdommer fulgt opp i TIUR. Av disse var 34 gutter og 12 jenter, 26 var under 18 år og 11 i ungdomsskolealder. I 2015 var det 51 ungdommer som ble fulgt opp i TIUR. I perioden fra 2013 til 2016 var det 8 ungdommer som avbrøt TIUR derav 7 som var på påtaleunntatelse og 1 som var på frivillig kontrakt. At prosjektet nådde så mange og at så få avbryter må ses som en suksess og TIUR-arbeidet har fått stor oppmerksomhet både regionalt og nasjonalt (Ringsaker kommune, 2014).

For å sikre kvaliteten og den metodiske tilnærmingen i videreføringen av TIUR i ordinær drift utarbeidet Ringsaker kommune sammen med KoRus-Øst TIUR-håndboken (Ringsaker kommune, 2015). Håndboken beskriver målsettinger, målgruppen for håndboken, grunnleggende forutsetninger, metodiske tilnærminger, prosedyrer og samarbeidsarenaer samt virkemidler. Håndboken er systematisk og pedagogisk, og gir en oversikt over TIUR-modellen og de antatte suksessfaktorer. TIUR-håndboken er først og fremst tenkt som et redskap for de ansatte i kommunen som møter ungdom de er bekymret over rusbruket til, men det er også tenkt at håndboken kan ha overføringsverdi og være et nyttig redskap for andre kommuner i det rusforebyggende arbeidet.

TIUR-håndboken beskriver tiltakets målsettinger på systemnivå og individnivå. På systemnivå er målet å utvikle kompetanse og metoder for tverrfaglig og tverretatlig samarbeid i det rusforebyggende arbeidet rettet mot ungdom.

Målsettingen på individnivå er å:

*Forebygge at ungdom i alder opp mot 24 år, som har debutert med narkotika, opprettholder sitt bruk med fare for å utvikle avhengighet og varige problemer knyttet til rus og kriminalitet.
Virkemidler skal blant annet bestå av tidlig intervensjon, tverrprofesjonelt samarbeid og individtilpassede, skreddersydde tiltak.*

Ringsaker kommune 2015

Viktige faktorer for at de skal nå målsettingene sine er, ifølge TIUR-håndboken:

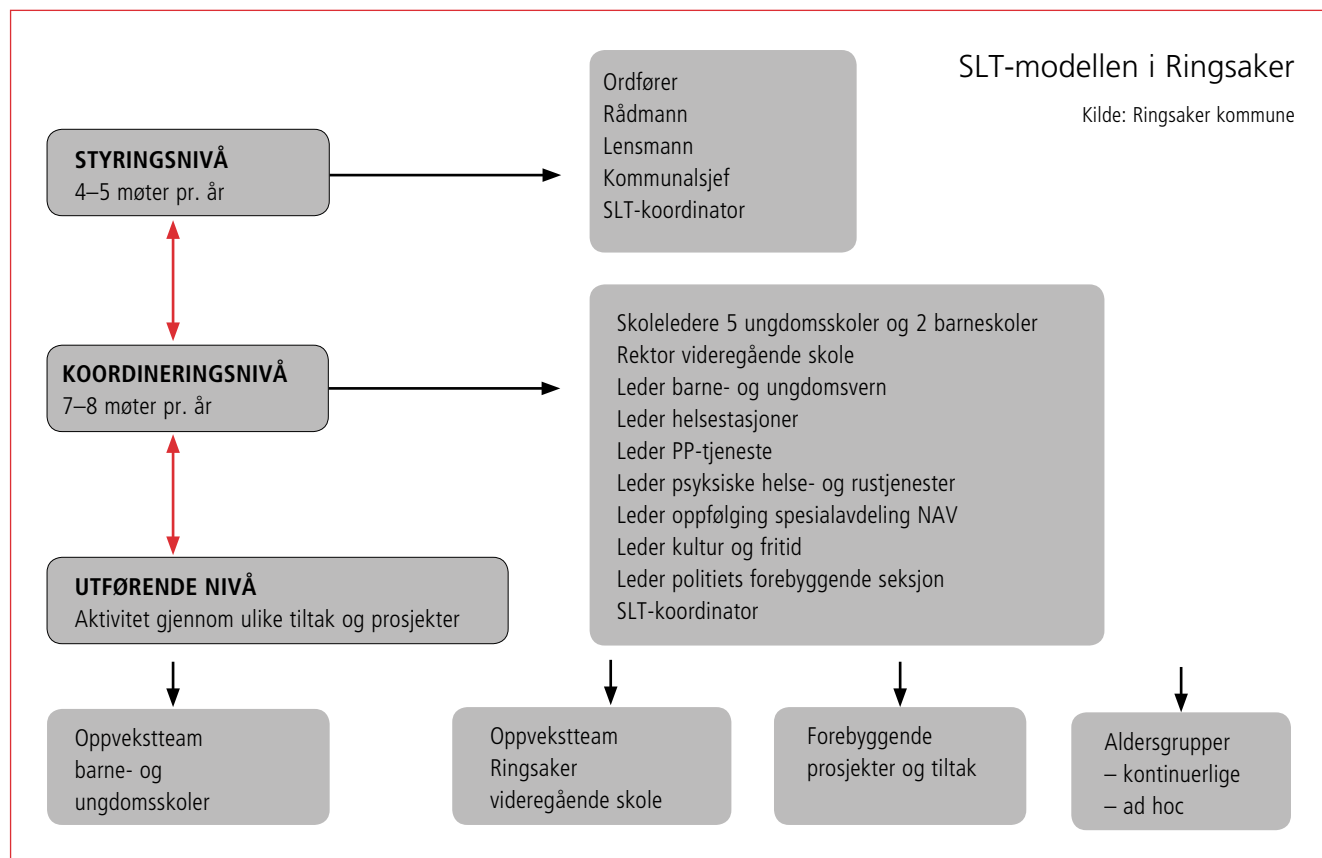
- God forankring av mål, gjennomføring og tiltak i kommune og politi.
- Et godt tverrfaglig samarbeid for å realisere prosjektets mål.
- Kompetanseheving blant kommunalt ansatte om narkotika generelt og cannabis spesielt.
- Et sterkt tverretatlig fokus på å avdekke unge brukere og misbrukere av narkotika, samt god person- og miljøkunnskap.
- Ukentlige kontaktmøter
- Rask reaksjon og tidlig innsats etter avdekking
- Involvering av foresatte – også når ungdommene er over 18 år.
- Kartlegging av omfang av narkotikabruk og andre risikofaktorer.
- Tett og koordinert oppfølging hvor flere tjenester samarbeider.
- Utvikling av nye tiltak og metoder for oppfølging og tverretatlig samarbeid

(Ringsaker kommune, 2015)

2.3 Organisering av TIUR

Som tidligere nevnt inngikk Ringsaker i 2006 et forpliktende samarbeid basert på SLT-modellen. SLT-modellen er en overordnet modell for å fremme et godt samarbeid på tvers av etater og faggrupper i kommuner i arbeidet med barn og unge. Hensikten med SLT er at barn og ungdom skal få riktig hjelp til riktig tid gjennom å få mer effekt ut av tiltak i det rus- og kriminalitetsforebyggende arbeidet (Bugge, 2011). Modellen skal legge til rette for å koordinere ressurser og kunnskaper mellom relevante kommunale enheter og politi, men frivillige organisasjoner og næringsliv er også med i dette nettverket (Ose & Kaspersen, 2016). SLT-samarbeidet er således et verktøy for å formalisere samarbeidet mellom kommune og politi, og betinger en felles erkjennelse av at de har gjensidig nytte av samarbeidet.

I 2016 viser tall at 170 kommuner har innført SLT-modellen (Ose & Kaspersen, 2016). I de store kommunene har nærmest alle innført SLT-modellen, mens det kun er hver femte av de minste kommunene som har innført modellen. I Ringsaker er SLT-samarbeidet organisert på tre nivåer.

SLT-koordinator har vært og er en pådriver for å få til et tverrfaglig og tverretatlig samarbeid i det forebyggende arbeidet. I 2006 ble det ansatt en SLT-koordinator i 100 % engasjementstilling som ble organisatorisk knyttet til rådmannens stab der en av oppgavene var å koordinere det forebyggende arbeidet. At SLT-koordinator har en 100 % stilling og er organisert rett under rådmann på styringsnivå muliggjør korte linjer mellom de tre organisatoriske nivåene. Ett uttrykk for at de har valgt en god måte å organisere SLT-samarbeidet er at kommunen ble belønnet med Regjeringens kriminalforebyggende pris i 2013 for sitt gode arbeid med kriminalitetsforebyggende tiltak. Begrunnelsen var at «SLT-modellen i Ringsaker har ført til at kommune og politi er gode til å identifisere utfordringer på et tidlig tidspunkt og gjør noe med det» (Håland, 2013).

TIUR er forankret i dette samarbeidet og er et forsøk på å videreutvikle det på utførernivå og de har en målsetting om

å bidra til at ulike etater i kommunen og politiet får økt bevissthet og kunnskap rundt ungdom og narkotikaproblematikk, samt at det skal bidra til større fokus på avdekking av unge som bruker narkotika

Ringsaker kommune, 2013

Det er SLT-koordinator som er ansvarlig for å ivareta informasjonsflyten på alle tre nivåer og TIUR inviteres inn på koordinerende nivå ved behov.

Da prosjektet ble en del av ordinær virksomhet ble det opprettet en fast stilling som rusforebyggende miljøterapeut. Stillingen ble lagt til ungdomskontakten som ikke er knyttet til kravet om hjemmel for vedtak i barnevernloven. Ved å legge stillingen til ungdomskontakten kan personen i stillingen konsentrere seg fullt ut om TIUR

og være den personen som gir kontinuitet. I tillegg søkes det hvert år om midler til en 100 % stilling som to helsesøstre har 50 % av hver. Helsesøstrene har ansvaret for urinprøvetaking og tilfører det tverrfaglige samarbeidet et helseperspektiv.

I prosjektperioden var prosjektleder fra politiet en viktig pådriver og utvikler av TIUR-modellen. Etter at prosjektperioden var over har ikke politiet den koordinerende rollen lenger. Politiet er ikke tilført ekstra midler i videreføringen av TIUR til ordinær drift, men forebygging og avdekking er en av politiets virksomheter. De andre som er involverte i TIUR har dette som en del av sine vanlige arbeidsoppgaver og det er derfor ikke tilført ekstra ressurser. De setter av tid til møter og seminarer, og til gjengjeld tilfører de sitt arbeidsted kompetanse om rusbruk og rusmidler, samt kunnskaper om hva de forskjellige etatene har som arbeidsoppgaver.

2.4 Organisering av TIUR

Ungdomskontakten

Ungdomskontakten er kontaktadresse for bekymring rundt ungdoms rusmiddelbruk i kommunen og er et lavterskeltilbud for unge i alderen 13 til 23 år. Hovedfokuset er forebyggende psykososialt arbeid rettet mot lettere angst, depresjon, utfordringer hjemme, skolefravær, forholdet til venner eller rus. De tilbyr individuell oppfølging, gruppetilbud, familieveiledning og aktiviteter uten vedtak. Ungdomskontakten ligger sentralt i Brumunddal sentrum. Inne er det bordtennisbord, musikkinstrumenter, kjøkken og kontorer.

Det er mange som er knyttet til ungdomskontakten. I 2015 mottok 178 ungdommer individuell oppfølging og/eller gruppetilbud, av disse var 81 registrert som nye i 2015.

Aktivitet ungdomskontakten 2015					
Type tiltak	2011	2012	2013	2014	2015
Antall ungdom med individuell oppfølging	68	102	121	140	141
Antall ungdom med familiesamarbeid	29	46	63	90	89
Antall ungdom i lukkede gruppetiltak	63	70	77	42	61
Antall registrerte besøk i trefftid	586	883	1 118	986	612
Individuelle oppfølginger gjennom TIUR	—	28	49	46	51
Oppfølgings- og los-prosjekt, oppfølging skolefravær	—	—	—	4	18

51 av de 141 ungdommene som ungdomskontakten fulgte opp individuelt i 2015 var i TIUR. Ungdomskontakten har koordineringsansvaret for TIUR og de har som tidligere nevnt fått en 100 % stilling til dette.

Denne stillingen har ansvaret for å ha oversikt over hvem som er i oppfølgingen og for koordinering av kontrakten til de enkelte ungdommene som er i TIUR. Det at ungdomskontakten er et lavterskeltilbud muliggjør at de kan møte ungdommer og deres behov der og da uten at det må ligge et vedtak til grunn.

Helsestasjonen for ungdom

Helsetjenester for ungdom ligger ved siden av ungdomskontakten sentralt i Mølla storsenter.

Målsettingen med tiltaket er god tilgjengelighet av helsepersonell, mulighet for tverrfaglig arbeid overfor enkelt-elever og/eller miljøer hvor det oppstår vanskeligheter av ulik karakter (Ringsaker kommune, 2015).

Som tidligere nevnt er to helsesøstre tilknyttet TIUR og gjennomfører urinprøvetesting. Helsestasjonen har siden 2013 årlig søkt og fått tilskudd fra Fylkesmannen i Hedmark til ett årsverk som de deler i to halve stillinger for å jobbe med urinprøvetaking i TIUR. I 2015 var 36 ungdommer inne i tiltaket og de avla til sammen 250 urinprøver.

Helsesøstrene gjennomfører urinprøvekontroll for de som er på frivillig kontrakt og på vegne av politiet for de som er på påtaleunntatelse. Urinprøvene gjennomføres stort sett på helsestasjonen for ungdom på et toalett i inngangspartiet. Prøvene tas ikke til faste dager for å unngå at ungdommene skal spekulere i at påvisningstiden går ut. Påvisningstid for amfetamin og ecstasy er ca. en uke, opiater og kokain ca. et døgn og cannabis ca. en uke (Hofstad, 2016).

Helsesøstrene sender beskjed til ungdommen om når de må ta urinprøver. De sender SMS til ungdommene 24 timer i forkant om tidspunkt for urinprøvetaking og ungdommene plikter til å møte til kontroll innen 24 timer etter at de har fått beskjed. Prøveresultatene formidles til de foreldrene som ønsker det. Det tilrettelegges for at urintesting skal foregå mest mulig anonymt.

Ved underskrivelse av kontrakt med ungdommene går helsesøstrene igjennom alle prosedyrer som har med urinprøver å gjøre, som er i tråd med veilederen «Prosedyrer ved rusmiddeltesting» (Helsedirektoratet, 2014). Den dekker alt fra det praktiske til utførelse, at de er med inn

på toalettet, at ungdommen må bruke hansker, svar på prøver, konsekvenser ved å ikke møte til avtalt tid, og hva som skjer hvis de har en positiv prøve eller på en eller annen måte har manipulert prøven.

Politiet

Politiet har som samfunnsoppdrag å motvirke straffbare handlinger samt organisere og drive forebyggende virksomhet for å bidra med trygghet i lokalsamfunnet. Politiet har myndighet til å bruke tvangsmidler i form av ransaking og pågripelser, og kroppslige undersøkelser i form av urinprøver i saker hvor kriteriene for dette er oppfylt. Politiet kan også gjennomføre bekymrings-samtaler med ungdom og foresatte når det foreligger en bekymring knyttet til bruk av illegale rusmidler jf. Politiloven § 13. Politiet kan iverksette påtaleunntatelse som en alternativ straffereaksjon for ungdom som er pågrepet for bruk av illegale rusmidler.

Avtale om påtaleunntatelse med oppfølging er et frivillig tilbud, men ungdommen må da følge vilkårene som blir satt. I TIUR er det først og fremst urinprøvekontroll og gjennomføring av bevisstgjøringsamtaler, men de kan også tilføre tilleggsvilkår som oppmøte på skole og arbeid. Politiet er de som avgjør hva som skjer med påtaleunntatelse hvis ungdommen har en positiv urinprøve. En positiv urinprøve medfører ikke nødvendigvis at saken omgjøres til forelegg. Politiet kan i stedet tilføre flere tiltak. Det skjer etter en helhetsvurdering.

Politiets rolle i TIUR er først og fremst å avdekke ungdoms bruk av illegale rusmidler, identifisere ungdom som er i risikozonen for å bli involvert i kriminalitet og å gjøre de andre deltakerne i TIUR-samarbeidet oppmerksomme på dette. Ifølge politiregisterloven § 27, fjerde ledd er ikke taushetsplikten «til hinder for at politiet utleverer opplysninger til andre offentlige organer og institusjoner som inngår i et kriminalitetsforebyggende samarbeid når det er nødvendig for å forebygge kriminalitet» (Lovdata.no). Med andre ord har politiet i det rusforebyggende arbeidet anledning til å informere andre offentlig etater som skole, NAV eller ungdomskontakten om ellers taushetsbelagt informasjon.

Barnevernet

Barnevernet har blant annet ansvaret for å avdekke omsorgssvikt, overgrep og atferdsproblemer så tidlig som mulig samt iverksette tiltak for å hindre at det oppstår varige problemer.

Barnevernet i Ringsaker omfatter blant annet barneverntjeneste, bosettingstiltak for enslige mindreårige asylsøkere som er innvilget asyl i Norge, lavterskeltiltak i Familiens hus som tilbyr blant annet foreldreveiledning og foreldrekurs, og ungdomskontakten.

Ved bekymring for barn eller ungdom kan barneverntjenesten kontaktes for råd og en anonymisert drøfting. Barneverntjenesten har undersøkelsesplikt når noen melder fra om at barn eller ungdom kan ha behov for tiltak etter barnevernloven.

Helsepersonell og offentlige myndigheter har meldepplikt om alvorlig omsorgssvikt og politiet har lovpålegg om at det skal sendes bekymringsmelding til barnevernet. Barnevernet vil gjøre en vurdering og det er ofte et dilemma om når barnevernet skal involvere seg. For eksempel skal barnevernet inn hvis det foreligger mange risikofaktorer, men hvis ungdommen har forsøkt illegale rusmidler noen få ganger, har det greit nok hjemme, går på skolen og har fritidsaktiviteter anses de å ha få risikofaktorer og barnevernet kan vurdere at de ikke skal inn.

NAV

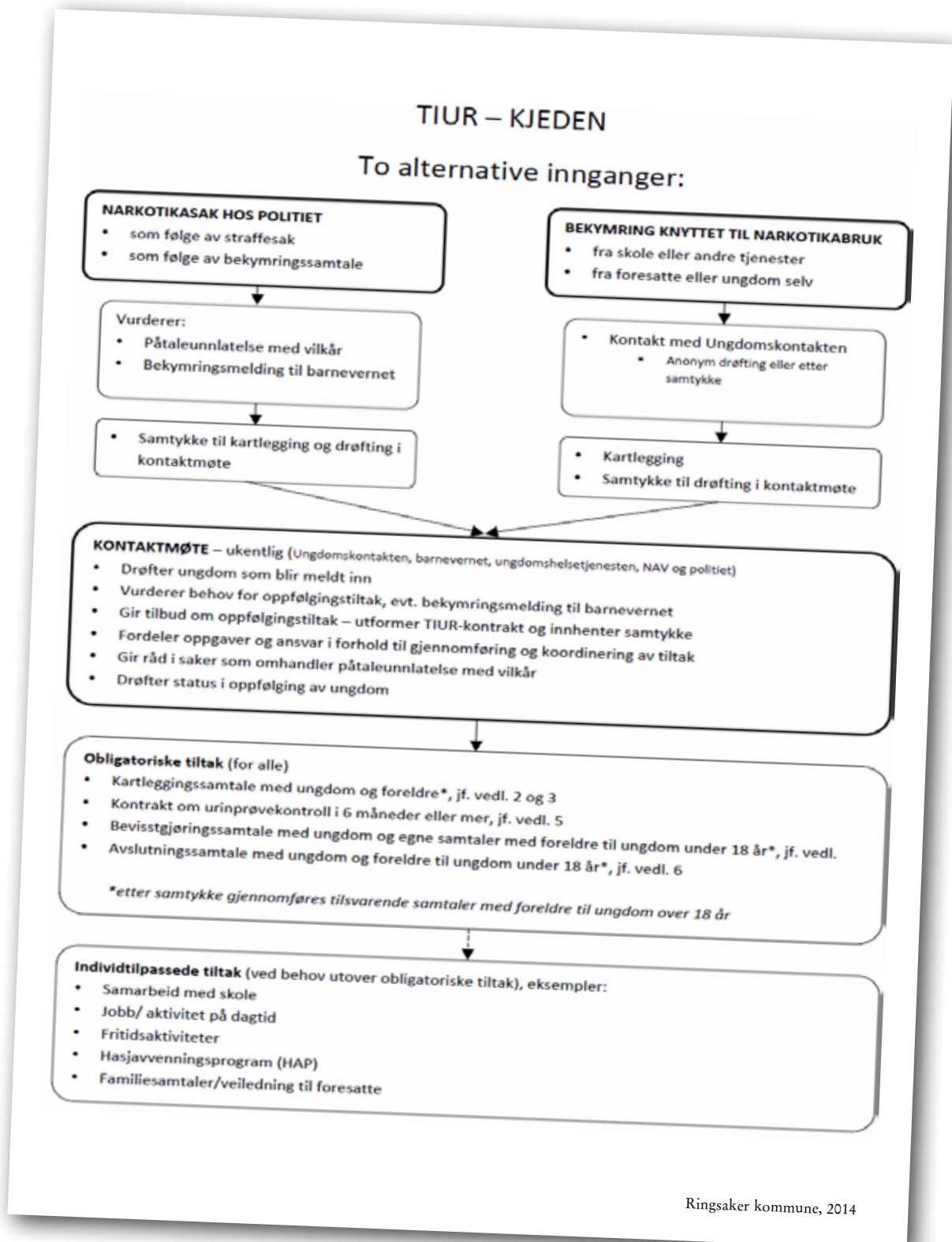
NAV har et samfunnsansvar for å forebygge sosiale problemer og å iverksette tiltak, særlig overfor unge som vokser opp i sosialt og økonomisk vanskeligstilte familier. De har ansvaret for helhetlig og samordnet tjenestetilbud med oppfølging av økonomi samt tilbud på dagtid som jobb, tiltak eller skole. NAV er i dialog med arbeidsgiver for å skaffe utsatte ungdom arbeid. I møte med arbeidsgivere i kommunen har NAV ofte med seg ungdommen ut på arbeidsplasser for å fortelle arbeidsgiver, sammen med ungdommen, hvordan situasjonen er. I Ringsaker er det en stor velvilje i arbeidslivet til å stille opp og ta ungdommen inn i praksis, og NAV opplever et stort samfunnsengasjement hos mange arbeidsgivere. Det lages en avtale med arbeidsgiver om at hvis arbeidsforholdet blir vanskelig, med uteblivelser og mye sent oppmøte, skal det være enkelt for arbeidsgiver å avslutte arbeidsforholdet. I de tilfellene ungdommen jobber med maskiner eller truck må de ha rene urinprøver. For de som ikke er klare for å stå i jobb forsøker NAV sammen med ungdommen å finne andre tiltak.

3 TIUR-kjeden

Vi vil i her gå igjennom TIUR-kjedens forskjellige deler og tiltak slik den er beskrevet i TIUR-håndboken.

Figuren nedenfor er hentet fra TIUR-håndboken som gir en god beskrivelse av TIUR-tiltakskjeden.

3.1 To alternative innganger inn i TIUR

Ungdommen kommer inn i TIUR på to måter. Den ene veien inn er ved at politiet avdekker narkotikabruk og vurderer en påtaleunntatelse. Ungdommen inngår så en kontrakt hvor de forplikter seg til oppfølging i TIUR med urinkontroll og bevisstgjøringssamtaler.

Den andre veien inn er at det på bakgrunn av en bekymringsmelding fra foreldre, venner, hjelpeapparatet eller ved at de selv henvender seg til ungdomskontakten. Det kan også gis individuelle tilleggsvilkår som oppmøte på skole eller arbeid.

3.2 Kontaktmøter

Kontaktmøtet kan ses som selve kjernen i TIUR-modellen der ungdomskontakten, barnevernet, ungdomshelsetjenesten, NAV og politiet deltar.

Kontaktmøtet har en fast struktur og gjennomføres én fast time i uka. De går igjennom referatet fra forrige gang, diskuterer nye ungdommer, fordeler oppgaver, informerer om det er noe nytt om ungdommen som er på kontrakt, eventuelle bekymringsmeldinger til barnevernet og informerer om kompetansetiltak eller kurs som kan spres i organisasjonen.

Kontaktmøtene er tverrfaglige. Man er her avhengig av at ungdommen samtykker til deling av informasjon. Det er utarbeidet en kontrakt for oppfølging i TIUR som inneholder både samtykkeerklæring og plan for tiltak knyttet til oppfølging (vedlegg 10.1). At det er samtykkebasert innebærer at de kan diskutere den konkrete ungdommens situasjon og ikke kun overordnede problemstillinger knyttet til problematikken. Det er ungdomskontakten som koordinerer og leder møtene, og som skal ha oversikten over hvilke ungdommer som har kontrakt.

3.3 Obligatorisk tiltak

TIUR tilbyr konkrete obligatoriske oppfølgingstiltak til ungdommen som jevnlig urinprøvekontroller, kartleggingsamtaler, bevisstgjøringssamtaler og avslutningssamtale. For ungdom som er på påtaleunntatelse kan det også gis tilleggsvilkår, for eksempel oppmøte på skole eller arbeid.

Kartleggingssamtale

Ungdomskontakten har ansvaret for å gjennomføre kartleggingssamtalene med både ungdommen og foreldrene. De har utviklet strukturerte kartleggingsskjemaer for dette (vedlegg 10.2 og 10.3).

Kartleggingssamtale har til hensikt å kartlegge omfang av rusmiddelbruk, hvor motivert den enkelte er for endring og for å få en oversikt over risiko- og beskyttelsesfaktorer. En viktig avklaring er om motivasjonen for endring er iboende eller om det er basert på ytre press.

Kartleggingen danner grunnlag for hvilke tiltak som igangsettes og hvem som skal involveres. Det tilbys minst en samtale til foreldre. Hvis ungdommen er under 18 år er denne samtalen obligatorisk. Målet er å få frem ressurser i familien. I tillegg informeres foreldre om typiske kjennetegn ved bruk av illegale rusmidler. Det er også et tema om hva foreldrene trenger av bistand.

Avtale om urinprøvekontroll

Det er helsestasjon for ungdom som koordinerer og tar urinprøver av ungdommen. De tar prøver av både de som har inngått kontrakt med politiet ved påtaleunntatelse og de som har frivillig oppfølging.

De som er på frivillig basis i TIUR inngår en avtale med helsesøster om å avlegge jevnlig urinprøve på helsestasjonen i en periode på minst 6 måneder. Hvis de er under 18 år gjøres avtalen med foresatte (vedlegg 10.5).

Bevisstgjøringssamtale

Bevisstgjøringssamtaler skal gi ungdom økt bevissthet rundt eget bruk av rusmidler, og større kunnskap om rusmidler og skadevirkninger (vedlegg 10.4). Hensikten er å forebygge videre bruk ved å utfordre holdninger samt gi faktakunnskap om fysiske, psykiske, sosiale og kognitive skadevirkninger. Samtalene er forankret i kognitive tilnærminger og bruker prinsipper fra motiverende intervju.

I samtalene tar de utgangspunkt i kartleggingssamtalen og ungdommens uttalelser om negative og positive sider med cannabis, i tillegg reflekteres det over endringer siden sist og hva ungdommen ønsker nå og fremover. Bevisstgjøringssamtalene bygger på en metode som er utviklet av hasjavvenning Kristiansand, ble tillært i prosjektfasen og senere tilpasset TIUR. I Kristiansand er fokuset på ren hasjavvenning, mens i TIUR er fokuset på avdekking og forebygging.

I senere tid er TIUR også inspirert av Uteseksjonen i Oslo og deres «Manual for individuell hasjavvenning» (Moen, Haugstvedt & Rørendal, 2014) som bygger på det samme teoretiske rammeverket som TIUR.

Avslutningssamtale

Til avslutningssamtalen er det utarbeidet en mal og det er sentralt å se om det har skjedd endringer siden oppstarten i TIUR (vedlegg 10.6). I avslutningssamtalen sammenligner man situasjonen ved oppstart og nåsituasjon med vekt på jobb, skole, familierelasjoner, venner, kontakt med hjelpeapparatet, rusmidler, kriminalitet og behov for videre oppfølging.

I disse samtalene er det ønskelig at politi, helsesøster og de andre som har vært involvert er tilstede for å få en felles avslutning.

3.4 Individtilpasset tiltak

Det er utarbeidet en vifte med individtilpasset tiltak for de som har behov for støtte utover de obligatoriske tiltakene. Noen tiltak som hasjavvenningsprogram er rettet mot rusmiddelbruk, mens andre er rettet mot livssituasjon for å gi enkelte ungdom meningsfulle aktiviteter, bedre relasjoner og en bedre livskvalitet.

Eksempler er bo-veiledning, familie-samtaler, jobb og aktivitet på dagtid.

Hasjavvenning

Individuelt hasjavvenningsprogram består av 15 individuelle samtaler som retter seg inn mot både biologiske, psykologiske og psykososiale forhold.

Programmet tilbys av ungdomskontakten til ungdommene som oppfyller noen kriterier på avhengighet og som er motiverte for å slutte. Kriterier på avhengighet kan være at man har sterk lyst, eller følelse av tvang, til å innta cannabis, problemer med å kontrollere inntaket, opplever en fysiologisk abstinensstilstand dersom bruken av cannabis opphører eller reduseres. Videre at man bruker cannabis for å lindre eller unngå abstinenssymptomer, toleranseutvikling, blir likegyldig til andre gleder og interesser, og at bruken fortsetter selv om det er åpenbare tegn på skadelige konsekvenser.

Kortprogram

Kortprogram handler om å gi faktakunnskap og bevisstgjøre ungdommen og deres foreldre om rusmidler, holdninger og valg. Dette programmet er i hovedsak for de under 18 år og deres foreldre.

Foreldrene får tilbud om minst én samtale uten ungdommen hvis de ønsker mer kunnskap om cannabis, veiledning om grensesetting eller andre ting.

Familiearbeid

I enkelte tilfeller samler de familien når familiesituasjonen er vanskelig og konfliktfylt for å sette ord på det som har skjedd, samt gi råd og veiledning. Et virkemiddel er å lage avtaler om oppgaver, grenser og regler som både foreldre og ungdom kan godta og forholde seg til.

Ansvarsgruppe

Ansvarsgrupper er tenkt for de som har mer sammensatte problemer eller har store problemer med rusmidler. Ved behov trekkes spesialisthelsetjenesten inn i dette samarbeidet.

Jobb eller dagaktivitet

NAV bidrar med kurs og praksisplasser for de som er uten skoleplass eller jobb.

Fritidsaktiviteter

Finne meningsfulle aktiviteter der ungdommen kan oppleve glede, mestring og sosial tilhørighet.

Bo- og hybelveiledning

Hjelp til å finne bolig og bo-trening for de som trenger det.

Sommerjobb

Det legges til rette for at fem til åtte ungdommer, under kyndig veiledning, kan jobbe tre uker i skoleferien.

4 Rusforebygging

Kommunen har ansvaret for rusforebygging og i dette arbeidet er det viktig med tidlig innsats for å unngå at ungdommen utvikler rusmiddelproblemer. Spørsmålet er hva slags rusforebyggende tiltak TIUR er – og om det finnes belegg i litteraturen for at tiltak som TIUR har effekt. Før vi ser nærmere på dette vil vi si litt om omfanget av cannabis og illegale rusmidler samt noen problemstillinger knyttet til cannabisbruk.

4.1 Omfang av cannabis og andre illegale rusmidler

Cannabis er det mest brukte illegale rusmidlet i verden, men det store flertallet av norsk ungdom prøver ikke cannabis. Selv om cannabis er vanlig i mange ungdomsmiljøer, og det ofte antas at de fleste røyker hasj, blir ikke dette gjenspeilt i statistikken. Det kan være et uttrykk for «majoritetsmisforståelsen» der ungdom tror at flertallet bruker mer rusmidler enn de selv gjør (Fekjær, 2009, s. 329). En undersøkelse fra 2011 viser at andelen av 15–16-åringer i Norge som har prøvd illegale rusmidler er 5 prosent mot 18 prosent i EU (Hibell & Guttormsen, 2011). På videregående skole er det betydelig flere som har erfaringer med cannabis. 22 prosent av guttene og 14 prosent av jentene har prøvd hasj det siste året og 7 prosent har prøvd to eller flere ganger (Bakken, 2016). Det er flest ungdommer og unge voksne som bruker cannabis, og bruken flater ofte ut når de kommer inn i 30-årene. Som regel brukes cannabis i kortere perioder og sjeldent jevnlig over mange år.

De fleste som bruker cannabis får eller kjøper av kjente (Sandøy, 2015). Ifølge Ungdata er det langt flere som har blitt tilbud stoffet enn som selv har prøvd og det er langt flere gutter som får tilbud om cannabis enn jenter (Bakken, 2016). Samtidig ser det ikke ut til at bruken øker. Det var en økning i bruken av cannabis frem mot rundt år 2000, men deretter en nedgang i bruken blant ungdom. Stoffet som kokain, ecstasy og heroin har bare marginal utbredelse selv om det kan være en del underreportering (jf. Nordfjærn, Bretteville-Jensen, Edland-Gryt & Gripenberg, 2016). Endringene i omfanget av bruken av illegale rusmidler er så små at det er mest rimelig å konkludere med en stabil utvikling. Det er lite som tyder på at Ringsaker kommune skiller seg nevneverdig fra andre kommuner i Norge i bruken av cannabis, alkohol og snus (Ungdata, 2014).

Tilgangen til illegale rusmidler har økt, inkludert syntetiske rusmidler (Hole, 2014). Ifølge Opptappingsplanen (2016–2020) er det behov for studier om den økende

bruken av nye syntetiske stoffer for å få oversikt over omfanget og hvem brukerne er. Det antas at den gjennomsnittlige brukeren av syntetiske rusmidler er gutter i alderen 16 til 30 år som kjøper rusmidlene over internett og at de får varen hjem i sin egen postkasse. Selv om vi vet lite om omfanget av syntetiske rusmidler i Ringsaker forteller ungdommen vi har intervjuet at de er godt kjent med at det finnes i kommunen. Det er bekymringsfullt fordi syntetiske rusmidler har noen ukjente virkninger som vi så vidt begynner å se omfanget av, men det er registrert hjerteinfarkt hos unge mennesker og dødsfall som er knyttet til bruk av nye syntetiske rusmidler (Stoltenberg, 2014).

Syntetiske cannabinoider er en stor gruppe rusmidler som ikke inneholder THC, men rusen ligner på cannabis. Effekten er imidlertid sterkere (Skretting, Vedøy, Lund & Bye, 2016). Det kan være vanskelig å finne spor etter de syntetiske stoffene i urinprøver, noe som innebærer at ungdom kan ruse seg med sterkere stoffer enn cannabis og samtidig avlegge negative urinprøver. For å møte utfordringen utvikles det nye metoder, blant annet spyttprøver, noe som også kan være mindre ressurskrevende (Pedersen, 2014). Samtidig er det viktig å presisere at en positiv urintest på cannabis ikke nødvendigvis betyr at personen er ruspåvirket. For å undersøke om en person er ruspåvirket må det gjøres med blodprøve. Noen hevder at cannabis forsvinner ut av blodet etter cirka seks timer (Bramnes, 2016), mens andre finner store variasjoner etter hvor mye personen bruker av stoffet. Hos storbrukere kan det påvises mengder i blodet i opptil to uker som påvirker kognitive presentasjoner (Mørland, 2017; Lundqvist & Ericsson, 2007).

4.2 Cannabis, stigma og skole «drop out»

Debatten rundt legalisering, avkriminalisering og skadevirkninger av cannabis er polarisert og ofte lite nyansert (Bramnes, 2015). Liberale holdninger er fremtredende i media, politikk, musikkbransjen og filmer. Sentrale forskere argumenterer med at cannabis som rusmiddel er mindre skadelig og avhengighetsskapende enn alkohol. Det viser seg også at studenter tenderer til å se på alkohol som mer skadelig enn cannabis (Pedersen & Soest, 2015). På den andre siden har vi klinikere som møter folk som sliter med cannabisavhengighet og som gjerne er skeptiske til liberalisering (Bramnes, 2015). Denne evalueringen forholder seg til den offisielle holdningen til cannabis som et illegalt rusmiddel.

Selv om mange vil normalisere bruken av cannabis er det i befolkningen generelt sett på som et avvik (Sandberg & Pedersen, 2010). Forbudet gjør at det er en forskjell på å eksperimentere med cannabis i forhold til alkohol. Unge som eksperimenterer med illegale rusmidler har krysset en ekstra grense (Bakken, 2016). Det er et avvik som kan medføre stigmatisering og at ungdommen utvikler en identitet knyttet til bruk av illegale rusmidler. En slik avviksidentitet eller «utenforskap» kan gjøre det vanskelig å få tilhørighet til det normale «mainstream» eller borgerlige samfunn. De som identifiserer seg med rusmiljøet er ofte ikke motiverte for å bli en del av det borgerlige samfunnet (Semb, Borg & Ness, 2014).

Stigmatisering kan få aktøren til å trekke seg vekk fra det borgerlige samfunnets verdier og mål, og bevisst bruke sin avviksstatus som unnskyldning for avvikende handlinger som rusmiddelmisbruk (Skog, 2006). En utfordring er at stigma kan medføre at ungdommene blir oppfattet som annerledes. I et interaksjonistisk perspektiv, der selvet utvikles i møte med andre, kan dette føre til et negativt selv-bilde. Ungdommen kan også oppleve en form for selvstigma når de søker tilbake til det borgerlige livet ved at de skammer seg over livet de har levd (Semb, Borg & Ness, 2014). Det å få nye venner, tilhørighet, skoleplass eller jobb er ikke alltid enkelt og det å bygge sosialt nettverk er en tidkrevende prosess der en kan presses ut i avvikerrollen fra andre aktører (Skog, 2006).

Ungdommen er i en fase av livet der de utvikler sin identitet (Giddens, 1991). Identitet utvikles i et komplekst samspill med andre mennesker og et stempel kan ha negativ innvirkning på hvordan ungdommen ser på seg selv. Her må det legges til at selv om bruk av illegale rusmidler defineres som avvik, er det langt fra bare de som har problemer med å forholde seg til det borgerlige livet som bruker illegale rusmidler. Det antas at de som kommer fra ressurssterke hjem og som klarer seg på skolen ikke er like utsatt for problemer knyttet til illegale rusmidler (Pedersen, 2006).

Det er også klare sammenhenger mellom cannabisbruk og avbrutt skolegang. Det er cirka 30 prosent som ikke fullfører videregående skole, noe som har betydning for helsen gjennom hele livsløpet (Stoltenberg, 2014). Av de som avbryter skolegangen har 40 % brukt cannabis, mens 10% av de som fullfører oppgir å ha brukt cannabis (Hole, 2014, s. 94). Det kan være flere grunner til det, for eksempel at ungdom utvises fra skolen, er marginalisert eller at avbrutt skolegang kan innvirke på narkotikabruk (Vedøy & Skretting, 2009, s. 51). Det kan også ha betydning hvorvidt de unge bor sammen med én eller begge

foreldre. I årene 2006–2008 var det syv prosent av de som bodde sammen med begge foreldrene som oppga at de hadde brukt cannabis noen ganger, mens det samme gjaldt 15 prosent av de som bodde sammen med bare én av foreldrene (Vedøy & Skretting, 2009).

Mye tyder på at det er sosiale, økonomiske og kulturelle forhold fremfor lovregulering og grad av straffefølgning som preger utviklingen av omfanget av cannabisbruk (Sandberg & Pedersen, 2010). Det er derfor viktig å prøve å sette seg inn i hvorfor ungdom bruker cannabis og å ta brukernes perspektiv på alvor, men også utfordre sitt eget perspektiv (Sandberg & Pedersen, 2010). Fagpersoner må kunne reflekter etisk rundt uheldige ringvirkninger i det rusforebyggende arbeidet i forbindelse med stigmatisering. Det å få et stempel i kommuner der det er gjennomsliktige forhold kan holde vedkommende fast i en avviker-rolle som det er vanskelig å komme ut av.

4.3 Rusforebygging

Rusforebygging handler først og fremst om hvordan vi kan unngå at mennesker utvikler rusmiddelproblemer (Hoel, 2014). Dette ved å forhindre eller redusere forekomsten av rusmiddelbruk (Mørland og Waal, 2016). Hovedmålet i TIUR er som tidligere nevnt å forebygge at ungdom i alderen opp mot 24 år som har debutert med narkotika opprettholder sitt bruk med fare for å utvikle avhengighet og varige problemer knyttet til rus og kriminalitet. Det er en form for tidlig intervensjon som betyr «tiltak som settes inn tidlig i en definert problemutviklingsprosess» (Nesvåg, m.fl., 2007, s. 7). Gjennom tidlig intervensjon har man en mulighet til å «identifisere og håndtere et problem på et så tidlig tidspunkt at problemet forsvinner eller blir redusert med begrenset innsats» (Bäcklund, m.fl., 2010, s. 9).

Fremfor å vente til ungdom og unge voksne (13–23 år) har utviklet en identitet knyttet til rusmiljø eller at de utvikler rusmiddelrelaterte problemer, kan tidlig intervensjon forhindre at problemene får utvikle seg. Ungdom som bruker illegale rusmidler kan få en begynnende avhengighet ved at de prioriterer cannabisbruk, som kan gjøre det vanskeligere å stå i jobb eller å være på skolen. Avhengighet betyr i den forstand at bruken av rusmiddel fører til en vedvarende tendens til å foreta dårlige valg (Kraft, 2016). Samtidig kan fokus på tidlig intervensjon vri tilbudet over mot lettere pasientgrupper på bekostning av de med mer alvorlige og langvarige lidelser (Ose & Kaspersen, 2016).

For å sette inn tiltak tidlig er det en forutsetning å ha avdekkingskompetanse eller tidlig identifikasjon. En barriere er at det ikke er lett å fange opp tidlige signaler på rusmiddelbruk og det kan være usikkerhet rundt om når man bør gripe inn (Sosial- og helsedepartementet, 2007). Kjennskap til risikofaktorer er sentralt, men det kan likevel være en tendens til ansvarsfraskrivelse der mange kvier seg for å gripe inn og tenker at det er andre som har ansvaret for dette. Bruk av rusmidler kan ofte komme sammen med andre type problemer derfor er det viktig at helsesøstre, leger, NAV-ansatte, lærere og så videre har kjennskap til risikofaktorer ved rusmiddelbruk, men også til hvem i hjelpeapparatet som kan bistå ungdommen. Hjelpeapparatet må utvikle kompetanse på når det er grunnlag for å bekymre seg før det er oppstått skade.

Valg, handlinger og holdninger

Rusmiddelforebygging retter seg mot å påvirke valg og handlinger. En strategi kan være å iverksette hindringer og tilgjengelighetsbegrensninger slik at individet handler i tråd med normer i samfunnet. En annen strategi kan være å vektlegge fremtidige konsekvenser av å bruke rusmidler. Førstnevnte handler om hindringer som må overvinnes her og nå, mens det sistnevnte og konsekvenstenkning handler om det som ligger frem i tid (Skog, 2006). TIUR er et eksempel på begge deler. Urinprøver skaper barrierer for videre bruk og samtaler handler om fremtidige konsekvenser av fortsatt bruk. Men fungerer slike tiltak? Ofte er det rusforebyggende arbeidet velmenende, men det er vanskelig å dokumentere effekt av slike tiltak (Mørland & Waal, 2016). Et utfordrende spørsmål er da, hva kjennetegner tiltak som virker?

Informasjonskampanjer har vært en vanlig strategi, men faktainformasjon viser seg ofte å ha liten effekt eller at effektene er dårlig dokumentert (Berg & Underland, 2012). Slike kampanjer bygger på en Sokratisk tanke om at de som vet det rette gjør det rette (Schancke, 2003). Faktainformasjon oppleves av mange unge som lite relevant, fordi det tas opp temaer som ungdommene ikke kjenner seg igjen i. For eksempel så skremmes ikke ungdom fra å ruse seg ved å høre om økt sannsynlighet for å bli heroinavhengig. Ungdom leser om rusmidler på internett og de kan fort miste tilliten til voksne som hevder at hasjbruk lett fører til heroinbruk (Fekjær, 2009, s. 327).

Holdningskampanjer kan således virke kontraproduktive (Mørland & Waal, 2016). Det argumenteres blant annet at programmer der politiet kommer på skolen

for å undervise har liten og kanskje en negativ effekt (Fekjær, 2009). Blant de som bruker cannabis er det en gjenganger at de ikke stoler på informasjon fra skole eller politi og anser holdningskampanjer mot cannabis som propaganda (Sandberg & Pedersen, 2010). Slike kampanjer er ofte monologiske og skaper ikke refleksjon hos ungdommen. Dialog kan ha en større effekt enn det monologiske med informasjonskampanjer. Det som kan ha en forebyggende effekt, er intervensjoner som skaper refleksjon hos ungdom (Lilja, Wilhelmsen, Larsson & Hamilton, 2003). For eksempel kan bruk av gruppeledere, mentorer, trendsettere samt rollespill om rusmidler og rusproblemer ha en forebyggende effekt ved at det skaper dialog der ungdom får satt ord på tanker og følelser rundt tematikken. For ungdommen er ikke alltid mottakelig for å bli fortalt hva som er riktig. De trenger å bli anerkjent i en dialog der deres egne erfaringer blir respektert. For å få til dette behøver de voksne som kan sette seg inn i deres situasjon og som kan gi ungdommen mulighet til å sette ord på sine tanker og følelser (Baklien, 2017).

Det å begrense tilgjengeligheten kan ha en effekt ved at det blir vanskeligere å gjennomføre handlingen. Pris og begrensning på salg og skjenking av alkohol er et av de få rusforebyggende tiltakene som viser å ha en viss effekt, men kan også føre til uønsket atferd. Et paradoks er at det kan være enklere og billigere for ungdom å få tak i syntetiske rusmidler enn alkohol og cannabis. En fare ved å skape hindringer er at folk kan begynne å erstatte den opprinnelige handlingen med en mer uønsket atferd (Skog, 2006). For eksempel kan urinprøver der ungdom testes for cannabis føre til at ungdommer bruker andre narkotiske stoffer for å unngå å teste positivt. Selv om intervensjoner med påvisning av cannabisbruk ved urin-kontroller sammen med bekymringssamtaler med politi, kontrakter med familie og belønninger ved negative urinprøver er utprøvd, så er det lite forskningsbasert bevis for at dette gir positiv effekt (Mørland & Waal, 2016).

Mens barrierer hindrer uønsket rusmiddelbruk her og nå så ønsker man i konsekvenstenkningen å påvirke ungdommen til å gjøre riktige valg og stå imot sosialt press. Det å motivere den enkelte ungdommen til å endre rusvaner og atferd samtidig som man forsøker å få de til å forstå konsekvenser kan ha god effekt på risikofylt cannabisbruk (Andersson & Ljøkjell, 2014). Det er også forskning som tyder på at det å fremme ungdommens egne refleksjoner og tiltak med trening av sosiale ferdigheter kan bidra med å takle sosialt press (Nesvåg, m.fl., 2007).

I psykososiale tiltak vektlegges det å styrke personen og personens nettverk for å kunne håndtere utfordringer på en bedre måte. Eksempler på slike tiltak som kan ha en effekt på cannabisbruk er motiverende intervju, familierådgiving og sosial støtte (Dalsbø & Fønhus, 2016). Det er tiltak som går vekk fra det instrumentelle fokuset på skadevirkninger og retter blikket mot det meningsbærende og dialogiske (Valkvæ & Juberg, 2005).

De virksomme rusforebyggende programmene bygget ofte på prinsipper om sosial læringsteori, sosial påvirkning og problematferdsteori (Kraft, 2016, s. 190). Det kan se ut til at det å styrke de unges intellektuelle utvikling, sosiale kompetanse, selvreguleringsferdigheter og utvikling av beslutningsferdigheter til å stå imot sosialt press kan ha en rusforebyggende effekt (Kunnskapssenteret, 2012). Resultatene er ikke entydige og effekten kan synes å bli borte etter noen år når det gjelder å stå imot sosialt press, finne mestringsstrategier og stå for egne verdier. (Fekjær, 2009, s. 329). Likevel finnes det dokumentasjon på at intervensjoner som baserer seg på de enkelte prinsippene innenfor motiverende intervju og tett individuell oppfølging over tid i form av mentorstøtte kan forebygge bruk av cannabis (Andersson & Ljøkjell, 2014). Internasjonale studier viser at holdningspåvirkninger og sosial trening med øvelse i å si nei har positiv virkning (Mørland & Waal, 2016).

De fleste tiltak for å forebygge rusmiddelbruk iverksettes i skolesammenheng (Andersson & Ljøkjell, 2014). Skolen og ansatte i skolen har en sentral rolle i det rusforebyggende arbeidet (Bäcklund, m.fl., 2010). Både fordi ungdommen tilbringer mye tid på skolen, men også fordi skolen får flere oppgaver med å lokalisere utfordringer og iverksette tiltak utover det som er det rent pedagogiske. En barriere er at mange lærere har liten kompetanse på risikofaktorer og symptomer på rusmiddelbruk, og hvordan man eventuelt skal gå frem hvis de mistenker at noen elever bruker illegale stoffer. I veilederen "Fra bekymring til handling" vektlegges det kunnskap om risiko- og beskyttelsesfaktorer, samt hvordan avdekke og handle på bakgrunn av bekymring og kjennskap til tjenesteapparatet (Bäcklund m.fl., 2010). Skolen som arena for tidlig identifikasjon av rusbruk har et ansvar for å legge til rette for at ansatte i skolen får nødvendig kompetanse til dette (Bringedal, 2013).

Det finnes litt dokumentasjon på at skolebaserte tiltak som vektlegger ferdigheter kan ha en viss effekt på å forebygge bruk illegale rusmidler hos barn og unge (Berg & Underland, 2012). Tiltak som legger opp til at ungdom-

men trener på samspillsferdigheter anses som mest effektive ved at de får sosial kompetanse, problemløsningsevne, utvikle evne til selvkontroll og å kunne ta den andres perspektiv (Nesvåg m.fl, 2007). Det finnes også tiltak som vektlegger ungdommens livssituasjon fremfor å fokusere på rusen, ved å snu fokuset mot hvordan ungdom tenker om seg selv og interaksjon med andre. Et lovende eksempel er fra Island der de har vektlagt mestring, positive aktiviteter, tett foreldresamarbeid, trygt lokalsamfunn og livskunnskaper fremfor rusmiddelundervisning som advarer mot hvor farlig bruken er (Young, 2017). De kan vise til en dramatisk nedgang i bruk av cannabis (Sigfusdottir m.fl, 2010; Kristjansson, m.fl. 2015).

TIUR – et indikativt tiltak

Rusforebyggende tiltak blir ofte differensiert gjennom begrepene universell, selektiv og indikativ (EMCDDA, 2009). Universelle tiltak er rettet mot hele befolkningen eller grupper som ikke anses å være i risikozonen. Selektive tiltak er rettet mot å nå spesifikke risikogrupper for å forebygge bruk av illegale rusmidler. Sistnevnte tiltak er mer målrettet og har liten effekt på den generelle befolkningen, men kan ha effekt på enkelte grupper. Indikative tiltak er rettet mot enkeltindivider der risikofaktorer eller rusproblemer allerede er observert, men som ikke har utviklet kriterier på avhengighet. Eksempler på indikativ forebygging er når politiet pågriper ungdom som bruker cannabis og bruker virkemidler som bekymringssamtaler eller avtale om urinkontroll mot at politiet unnlater å fremme sak slik at ungdommen unngår å få lovbrudd på rullebladet (Mørland & Waal, 2016).

Tidlig intervensjon er et indikativt tiltak som er rettet mot enkeltindivider så tidlig som mulig slik at problemet forsvinner eller blir begrenset. TIUR er et slikt tiltak som rettet seg mot personer hvor rusproblemer allerede er observert hvilket indikerer at personen er i risiko for å utvikle avhengighet eller rusrelaterte lidelser. TIUR er således et indikativt tiltak rettet mot ungdommen i en kritisk fase. TIUR har som Uteseksjonen i Oslo og Kristiansand kommune etablert et avvenningsprogram basert på psykologen T. Lundqvists program "UT av tåke" med tilbud om gruppesamling eller individuelle samtaler for de som ønsker å slutte med cannabis. I Lundqvists program er fokuset rettet mot abstinensvansker og skadevirkninger som brukes sammen med motiverende intervju og kognitiv terapi. Tilbakemeldingene er positive, men det er ikke gjennomført systematiske evalueringer av programmet (Mørland & Waal, 2016).

Tidlig avdekking er en forutsetning for tidlig intervensjon. Det innebærer at personer og fagpersoner som er i kontakt med noen som er i ferd med å utvikle et rusrelatert problem har kunnskap om risikofaktorer, symptomer og beskyttelsesfaktorer (Bäcklund, m.fl., 2010). I tillegg må fagpersonen ha mot til å handle på bakgrunn av bekymring. De må vite hva de skal gjøre, hvem de skal henvende seg til og forsikre seg om at den riktige instansen følger opp den enkelte og eventuelt pårørende som har problemet. Alle som erfarer rusproblemer eller er bekymret for skjevutvikling og/eller begynnende rusrelaterte problemer hos andre, har et ansvar for å gjøre noe med bekymringen. Hindringer for å gripe inn kan være manglende kunnskaper, svakt tverrfaglig samarbeid med uklar ansvarsfordeling der man dytter ansvaret fra seg eller utfordringer i forbindelse med taushetsplikt (Bäcklund, m.fl., 2010).

Rusmiddelbruk kan være et symptom på underliggende problemer. Man antar at rundt 15–20 prosent av barn og unge har psykiske plager som angst, depresjon og atferdsproblemer. Derfor bør det legges til rette for at oppvekstsituasjonen blir best mulig ved at intervensjonene rettes mot de utfordringene den enkelte ungdom har. Det å bygge relasjoner med ungdommer som er i en vanskelig livssituasjon kan være mer essensielt enn å fortelle de om skadevirkninger av rusmidler. Det er også en risiko for at fokuset på forebygging og tidlig intervensjon vrir tilbudet over mot lettere pasientgrupper på bekostning av de med mer alvorlige og langvarige lidelser (Ose & Kaspersen, 2016). TIUR, slik det fungerer i Ringsaker per i dag, er ikke ment for de med mer alvorlig rusmiddelmisbruk eller alvorlig psykiske lidelser, men de etablerer i dag et samarbeid med psykisk helse i kommunen for å fange opp de aller dårligst fungerende.

5 Metode

5.1 Gjennomføring av evalueringen

Denne evalueringen har vært gjennomført av Institutt for helsefag, fakultet for folkehelse ved Høgskolen i Innlandet. Arbeidet med evalueringen startet april 2016. Evalueringsprosjektet ble da sendt inn til Norsk senter for forskningsdata (NSD) som tilrår gjennomføringen den 26.06.2016 og at prosjektet gjennomføres med forventet prosjektslutt 01.05.2017 (vedlegg 11.16). Datainnsamling og transkripsjon foregikk høsten 2016, analysearbeid og skrivning av rapport våren 2017.

Det er en ekstern evaluering og et samarbeidsprosjekt mellom Ringsaker kommune, KoRus-Øst og Høgskolen i Innlandet. Det ble nedsatt en referansegruppe med deltakere fra Ringsaker kommune, KoRus-Øst og Lensmann i Ringsaker. Det har i perioden vært gjennomført fire referansegruppemøter. På referansegruppemøtene ble det avklart forventninger til evalueringen, forsøkt å finne en felles forståelse for oppdraget, diskutert praktiske utfordringer, intervjuguide, samtykkeerklæring, hvilke ansatte som er aktuelle å intervju, presentert preliminnære funn og det ble informert om fremdrift i gjennomføring av evalueringen.

5.2 Noen teoretiske avklaringer om evaluering

En evaluering innebærer et «objekt» – for eksempel et program eller en modell for samhandling – som vurderes på bakgrunn av systematisk og relevant kunnskap om dette objektet. Tradisjonelt har evalueringer fokusert på årsakssammenhenger, men dette vil innebærer store metodeproblemer ved evaluering av modeller som TIUR. Dette fordi det er vanskelig å isolere tiltak uten hensyn til den sammenhengen de står i. Det skjer mye i ungdommens liv i løpet av perioden de er i et tiltak som TIUR. Tiltaket kan virke inn på ungdommens livssituasjon, men livssituasjonen kan også virke inn på hvordan tiltaket har innvirkning på ungdommen.

I nyere tilnærminger til evalueringsfeltet flyttes fokus fra enkle lineære prosesser med årsak-virkning til spørsmål om «i hvilken grad et tiltak har ført til fordeler, verdier, betydning og effektivitet, samtidig som både kontekst og mekanismer som kan bidra blir understreket» (Sverdrup, 2014, s. 13). Fremfor lineære årsak-virkning sammenhenger er denne evalueringen mer opptatt av hvilken nytte TIUR-modellen har, sett gjennom ungdommens og de ansattes øyne. Dette er i tråd med nyere evalueringsdesign som i større grad vektlegger hvilke fordeler, verdier, betydning og effektivitet tiltaket kan føre til og ivaretar kontekstuelle mekanismer som kan bidra til endringer (Sverdrup, 2014).

Fremfor å stille spørsmål om hva som virker i et bestemt program, er realistiske evalueringer opptatt av hva som fungerer for hvem, under hvilke forhold, på hvilken måte og hvordan (Sverdrup, 2014). Gjennom stemmen til deltakerne vurderer vi i hvilken grad man gjennom TIUR-modellen når sine mål. Vi har i denne evalueringen som mål å kartlegge hvordan TIUR i praksis, under hverdagslige forhold, fører til endringer i ungdommens livssituasjon.

For å kunne vurdere effekten av TIUR-modellens ulike deler og i hvilken grad de bidrar til endring for ungdommen trenger vi dybdekunnskaper om hvordan arbeidet faktisk skjer. Hvordan skjer de konkrete tiltak, samarbeidet mellom aktørene og måten arbeidet organiseres på. For å undersøke dette har vi gjennomført kvalitative intervjuer med ungdom som har vært i TIUR og av ansatte for å få frem deres tanker og refleksjoner om TIUR-arbeidet. Evalueringen er rettet både mot brukernes og ansattes erfaringer av objektet, som er TIUR-modellen. Den vektlegger å fange opp relasjoner mellom personer og etater, de prosesser som blir satt i gang og strukturelle forhold i kommunen.

5.3 Programteori

I realistiske evalueringer, der man er opptatt av hvordan et program eller intervensjon produserer endring, utarbeider man en programteori. En programteori er mer eller mindre eksplisitte tanker og formuleringer om hva som virker for hvem og i hvilke situasjoner. En programteori er prosjekteiers «oppfatning av hvordan og hvorfor de tiltakene han har valgt, skal gi ønskede resultater» (Karlsen & Jentoft, 2013). Det vil si at en programteori inneholder antagelse og den beskriver eksplisitt hvilke mekanismer i modellen som kan tenkes å lede frem til et ønsket resultat. I vår sammenheng er det en teoretisk beskrivelse av mer eller mindre forventede sammenhenger om hvordan TIUR-modellen virker. TIUR-kjeden, som tidligere vist i figur 2, utgjør her en programteori som beskriver hvordan den er iverksatt og mulige sammenhenger om virkningen av de forskjellige delene.

5.4 Utvalg, rekruttering og intervjuer med ungdommen

Ungdommene ble rekruttert gjennom ungdomskontakten i Ringsaker kommune. Alle ungdommene hadde avsluttet TIUR, men noen hadde fortsatt kontakt med ungdomskontakten. Aktuelle ungdommer ble kontaktet på SMS av ungdomskontakten slik at vi ikke trengte tilgang på navneregistre over ungdommen. Ungdomskontakten sendte forespørsel om å delta til 53 ungdommer. De ungdommene

som var interessert i å delta fikk tilsendt informasjonsskriv (vedlegg 10.13) om studien per post. Forskerne fikk av ungdomskontakten mobiltelefonnummer til 22 ungdommer som ønsket å delta og det ble avtalte intervju med de gjennom SMS. Til sammen ble det gjennomført 19 intervjuer.

Det var 15 gutter og 4 jenter som møtte til intervjuer og de var mellom 16 og 26 år. De var mellom 14 og 20 år da de kom inn i TIUR. 17 av de 19 intervjuene ble gjennomført i ungdomskontaktens lokaler i Brumunddal. Et intervju i hjembyen til ungdommen og et intervju ble gjennomført på telefon. Intervjuene av ungdommene har en varighet fra en halv til én time og ble tatt opp på digital opptaker. Kjønnforskjellen i utvalget kan skyldes at det er flest gutter som blir tatt med illegale rusmidler og statistikk viser at det er en mye større andel gutter som bruker hasj/marihuana enn jenter (Øia, 2013).

Intervjuene med ungdommene var rettet mot nåværende livssituasjon, og om situasjonen hadde endret seg på bakgrunn av deltakelsen i TIUR. Intervjuene dreide seg om hvilke faktorer i TIUR som fra ungdommens perspektiv anses som betydningsfulle i både positiv og negativ mening. I intervjuene ble det brukt en intervjuguide som huskeliste (vedlegg, 10.13). Intervjuet var en form for aktivt intervju der intervjuobjektet og intervjuer sammen søker frem til hva som er viktig (Holstein & Gubrium, 1995). Intervjuguiden inneholdt spørsmål om demografiske forhold, deres livssituasjon i dag, livssituasjonen før ungdommene ble med i TIUR-prosjektet og betydningen av TIUR-prosjektet.

Ungdommene ga uttrykk for at det var interessant for dem å kunne bidra til evalueringen av TIUR. Ungdommene opplevdes som ærlige og at de gjerne ville fortelle om sine erfaringer, både positive og mindre positive. De ga inntrykk av å være reflekterte med selvstendige meninger om TIUR og bruk av rusmidler. Ungdommen virket også åpne om å fortelle om sin livssituasjon og bruk av rusmidler både før og etter TIUR. De ble informert om at det som ble fortalt om deres forhold til rusmidler ikke ville få noen konsekvenser for dem.

5.5 Utvalg, rekruttering og intervjuer med ansatte

De ansatte ble rekruttert til intervjuet gjennom referansegruppen og var personer fra NAV, barnevern, helsestasjon, videregående skole, ungdomsskole og politi. Referansegruppa hadde en liste med 14 navn på aktuelle personer å intervju og som kjenner TIUR-modellen. Det ble sendt henvendelse på epost til 12 personer for å avtale

intervjuer. Av disse var det 10 som ble intervjuet. Alle intervjuene bortsett fra ett ble gjennomført på informantenes arbeidssted.

Intervjuene med de ansatte rettet seg mot de forskjellige delene i TIUR-modellen og betydningen for det tverrfaglige samarbeidet. Intervjuene varte fra 40 minutter til 1 time og ble tatt opp på en digital opptaker. Det ble utarbeidet en intervjuguide for de ansatte med noen overgripende spørsmål (vedlegg 10.14). Spørsmålene ble utarbeidet med utgangspunkt i TIUR-modellen som utgjør evalueringens programteori. Intervjuguiden ble brukt som en huskeliste for å sikre at intervjuet kom innom de viktigste elementene i TIUR-modellen. Intervjuene tok form som samtale der intervjuer aktivt deltar (Holstein & Gubrium, 1995). Det innebærer at det ikke er en objektiv «sannhet» som kommer frem i intervjuene, men hvordan de ansatte erfarer TIUR og effektene av tiltaket (jf. Baklien & Wejden, 2009).

5.6 Kvalitativ analyse av intervjuer

Alle de 29 intervjuene ble transkribert. Intervjuene med ungdommene og de ansatte ble analysert hver for seg ved hjelp av en tilnærmet kvalitativ innholdsanalyse (Kvale, 2006). Analysen av ungdommene fulgte følgende fremgangsmåte: 1) Gjennomlesning av alle intervjuene flere ganger. 2) Gjennomlesning for å finne tema som kommer frem i intervjuene. 3) Teksten ble delt inn i temaer og undertemaer basert på evalueringsspørsmålene og intervjuguiden. 4) De enkelte tema eksemplifiseres med sitater for å vise meningsvariasjonen. 5) Temaene blir tolket og kommentert. Tilslutt analyseres dette opp mot TIUR modellen og forsknings-spørsmålene.

I analysen av intervjuene med de ansatte blir de samme trinnene brukt, og sitater blir brukt for å eksemplifisere de erfaringene de ansatte har hatt. Disse intervjuene blir analysert opp mot en modell for tverrfaglig samarbeid.

Analysen er fortolkende og vektlegger aktørenes erfaringer, refleksjoner og tolkninger av TIUR-modellen. Det er deres subjektive stemmer som kommer frem i resultatdelen, mens våre vurderinger kommer frem i refleksjoner, oppsummeringer og konklusjoner. Vår forforståelse kommer til syne gjennom det som ligger bak utvelgelsen av tematikken og i det som vektlegges i intervjuene. Reliabiliteten er ivarett ved at begge forskerne analyserte datamaterialet hver for seg. Validiteten ble ivarett gjennom å sjekke at spørsmålene i intervjuguiden ble berørt underveis i intervjuene og at informantene hadde forstått spørsmålene riktig.

5.7 Forskningsetiske refleksjoner

Det ble søkt om tillatelse for å gjennomføre evalueringen i Regional komité for medisinsk og helsefaglig forskningsetikk (REK). REK anså at prosjektet er å regne som et kvalitetssikringsprosjekt som er en del av helsetjenesten og faller utenfor helseforskningslovens virkeområde (vedlegg 10.15). Søknaden ble da sendt personvernombudet for forskning, Norsk Samfunnsvitenskapelige Datatjeneste, som godkjente prosjektet (vedlegg 10.16).

Det ble utarbeidet et informasjonsskriv som informerte om studiens bakgrunn og hensikt samt en samtykkeerklæring som deltakerne måtte underskrive på. Ved intervju ble det informert om taushetsplikt, hva det innebar å være med i studien og at deltakelse var frivillig. Vi har fulgt de forskningsetiske retningslinjene til De nasjonale forskningsetiske komiteene om respekt, gode konsekvenser, rettferdighet og integritet. I evalueringsrapporten skal ikke noen av ungdommene, direkte eller indirekte, være mulig å identifisere.

De ansatte er alle profesjonelle fagutøvere og å bidra til evalueringen kan derfor ses på som en del av deres arbeidsoppgaver, men de fikk likevel informasjon om evalueringen og mulighet til å si nei til å delta. De undertegnet også en samtykkeerklæring (vedlegg 10.13).

Ved intervjustart ble de ansatte informert om at utsagnene de gjør i ut ifra sin arbeidsrolle og arbeidssted kan bli gjenkjent, men at eventuelle personlige utsagn ikke vil bli omtalt eller komme frem i rapporten.

Målgruppen til TIUR er ungdommer som har debutert med illegale rusmidler og de kan være en sårbar gruppe. Det kan forventes at noen av dem har en ustabil livssituasjon, begynt å utvikle en avhengighet til rusmidler, eller har psykiske og/eller sosiale problemer. At TIUR-modellen omfatter sårbar ungdom betyr ikke at den ikke skal evalueres, for det ville være uetisk å ikke evaluere hvorvidt den fungerer etter målsettingene.

Det kan være at noen følte seg forpliktet til å delta fordi det var ungdomskontakten som kontaktet dem i første omgang, men alle var ute av TIUR-samarbeidet på intervju-tidspunktet. Det skulle således ikke være noen grunn til at de skulle føle seg presset til å stille opp.

Ungdommene fikk gavekort på 300 kroner som takk for deltakelsen, men vårt inntrykk var at de fleste ville ha stilt opp på intervjuet uansett. De ble alle informert om at deltakelse var frivillig, at de kunne trekke seg når som helst og de skrev alle under på samtykkeerklæring. Det ble også understreket at intervjuene ville bli anonymisert.

6 Resultat av empirisk materiale

I dette kapitlet presenteres resultatene av analysen. Først presenteres ungdommens opplevelser og erfaringer med TIUR, deretter presenteres de ansattes erfaringer.

6.1 Ungdommens stemme:

Hva er deres opplevelser og erfaringer med TIUR?

Presentasjonen inkluderer en opptelling av antall ungdom og deres alder, kjønn, bosituasjon, bruk av rusmidler og holdninger. Det er viktig å presisere at vi ikke kan generalisere fra disse tallene, men de gir oss et bilde av hvem ungdommen er og et innblikk i deres situasjon.

En uensartet gruppe ungdommer

Alderen til ungdommene som ble intervjuet var mellom 14 og 20 år da de startet i TIUR-programmet. Av disse var 15 gutter og 4 jenter.

Det fordelte seg slik:

Alder da de startet i TIUR	14 år	15 år	16 år	17 år	18 år	19 år	20 år
Antall	1	1	5	4	5	1	2

Aldersmessig var de fleste av ungdommene i gruppen mellom 16 og 18 år, altså i videregående skolealder. Det var et stort spenn i livssituasjonen til ungdommen på tidspunktet de startet i TIUR-programmet. Det divergerte fra de som ikke hadde nevneverdige problemer til de som hadde forskjellige utfordringer med bruk av illegale rusmidler, skole, venner, familie og psykiske problemer. I sitatene nedenfor kommer noen av forskjellene i hvordan de erfarte sin livssituasjon frem.

«Ja, var 13 år tror jeg. ... Var hjemme og spilte. Hele sommerferien røyka vi hver eneste dag. Så satt på med biler og satt bare hjemme og spilte. Gadd ikke å gå på skolen.»

«Vet ikke, synes alltid det har vært vanskelig på skolen. Mye fravær, mye fravær da og. Lettere å gå igjennom skolen mens jeg hadde røyket og sånn. For da var jeg litt mer avslappet og sånn, men man lærer jo mindre.»

«Ja, venner som jeg skjøv bort. For jeg ville liksom ikke si hva jeg dreiv med også fikk jeg dårlig samvittighet når jeg var sammen med dem, for de er anti. Så da ble det til at jeg ikke kunne se de i øyene liksom. Så da ble det til at jeg skyvde de vekk og brukte bare tiden på de andre da.»

«Altså hun [mor] bryr seg ikke om at jeg røyker liksom, det gjør jeg som jeg vil med så lenge jeg ikke oppbevarer noe hjemme.»

«Begge foreldrene mine er greie, så det er ikke noe problem sånn.»

Skolen er et gjennomgående og viktig tema for ungdommen og det var stor variasjon i hvorvidt de håndterte skolen.

Noen fortalte om skoletrøtthet og problemer med det faglige. Andre hadde store krav til egne prestasjoner og

slet med å leve opp til dette. De fleste hadde likevel ikke større problemer med skolegang.

Venner er også et viktig tema. De fleste ungdommene opplevde i stor grad å ha et greit forhold til venner, men enkelte fortalte at venner hadde trukket seg unna dem på grunn av bruk av illegale rusmidler. Det var også noen som sa at de hadde isolert seg mer etter at de begynte med cannabis, men noen mente imidlertid at det gjorde det lettere å være sosial og ha det gøy med venner. Det var også enkelte som opplevde trøblete kjæresteforhold og hadde kjæresten som selv ruset seg. Et par stykker vanket også i et mer belastet rusmiljø.

Forholdet til foreldrene og relasjonene i familien hadde stor betydning for hvordan ungdommen opplevde sin livssituasjon. De fleste ungdommene hadde en bra relasjon til én eller begge foreldre, men noen forteller også om mer konfliktfylte relasjoner. Enkelte av ungdommene beskriver at de har foreldre som sliter med egne problemer. Det var også 14 av de 19 ungdommene som hadde skilte foreldre. De fleste av disse bodde sammen med én forelder, de fleste tilfellene med mor. I noen tilfeller også

med mors samboer. Mange av disse ungdommene hadde opplevd denne situasjonen som vanskelig. Det kunne enten være konflikter mellom foreldre, eller lite/dårlig kontakt med den forelderen de ikke bodde sammen med, som regel var dette far. Det kunne også være konflikter med den av foreldrene de bodde sammen med, som da oftest var mor.

Illegale rusmidler var brukt i varierende grad av ungdommen. Samtlige hadde brukt cannabis før de kom inn i TIUR, men det var stor variasjon i mengde og hyppighet. Det varierte fra en som hadde forsøkt én enkelt gang til cirka seks ungdommer som røykte cannabis daglig.

De fleste opplevde ikke at det hadde noen konsekvenser for dem i det dagliglivet, men enkelte var bekymret over eget forbruk og ønsket hjelp til å slutte.

Det var også tre av ungdommene som oppga å bruke andre rusmidler, som MDMA, LSD, amfetamin og beroligende medikamenter.

Bruk av rusmidler før TIUR:

Cannabis iblant (fest)	Cannabis hyppig	Cannabis, MDMA, LSD, amfetamin, benzodiazepiner, syntetisk hasj
10	6	3

Kommentarer

Det var stor variasjon i livssituasjonen før TIUR. Det er slående hvor heterogen ungdomsgruppen er, samtidig som de uttrykker å være opptatt av de samme tingene. Selv om de erfarte sin situasjon forskjellig, var de alle i varierende grad opptatt av familiesituasjon, skole, venner og psykososiale problemstillinger.

At det er stor variasjon i hvor mye rusmidler ungdommen bruker er ikke overraskende, men at 9 av 19 hadde et betydelig bruk av cannabis forteller at det er en stor andel som allerede er eller kan være på vei inn i et problematisk bruk. Det innebærer i denne sammenhengen at bruken går på bekostning av relasjoner til venner og familie samt problemer med skole og jobb.

Det var ingen av ungdommene som oppga at de hadde annen kriminell virksomhet før de kom inn i TIUR, men noen hadde hatt en del kontakt med politiet i forbindelse med uro og fordi de vanket i kriminelle miljøer.

Det ikke-dømmende og bekreftende møte i TIUR

Ungdommene forteller at det mest positive med TIUR er å få snakke med en voksen om bruk av rusmidler og om hvordan de har det i hverdagen. Alle ungdommene erfarte møtene med ungdomskontakten som positive, og flere nevner også helsesøste. Men det var nyanser i behovet for samtaler blant ungdommen. Noen få sa de ikke trengte samtaler fordi de hadde det greit, men de fleste opplevde at samtalene var givende. For noen få hadde samtalene vært avgjørende for at de har fått et bedre liv og noen forteller at de ikke ville sittet her i dag hvis det ikke var for TIUR.

Det må være samtalene med ungdomskontakten. Det er det som har gjort at jeg sitter her i dag, føler jeg da.

Ungdom: Ja, jeg har det mye bedre nå. Mye bedre enn jeg hadde det før jeg begynte med TIUR-prosjektet og.

Intervjuer: Ja, det er bra. Hvor mange samtaler har du hatt da, du vet kanskje ikke antallet, men det var over ett år liksom.

U: Det var over ett år, ja.

I: Så kanskje ganske jevnlig også?

U: Ja, det var annenhver uke eller noe sånt.

De så meg, selv om jeg var en drittunge Ungdomskontakten og sånt de får på en måte tatt tak i ting, gjort noe, snakke.

Ungdommen opplevde at de ble møtt på en ikke-dømmende og bekreftende måte, at det var hyggelig å komme til ungdomskontakten, og de følte at de blir møtt med respekt.

Mange opplevde at samtalene var støttende og de fikk relevant informasjon om rus, men flere oppgav at problemer knyttet til rusmidler ikke gjaldt dem.

I: Hvordan var det å ha samtaler her, da?

U: Det var greit, ungdomskontakten er kjempeflink.

I: Har de samtalene hatt noen betydning for deg, da?

U: Eller, det har hatt betydning på andre måter. Jeg har fått litt mer innsikt i mitt eget liv. For jeg har fått snakke så mye om hva som er skjedd og det gjorde at jeg tok tak i ting i livet mitt som ikke hadde med hasj og gjøre. Som for eksempel forholdet til far og broren min og sånne ting.

I: Det er jo kjempeviktig.

U: Ja, men det traff jo ikke det det skulle treffe. For uansett om hvor mye hun lærte meg om hvor skadelig det er og psykoser og at du får dårligere kognitive ting og ditt og datt, det traff ikke.

I: Du tror ikke noe på det?

U: Jo, jeg tror på det. At hvis du røyker hasj hver dag i ett år for eksempel kommer du til å bli rar og skada, men jeg tror ikke noe på at tar du en spliff så er livet ditt over, lik-som. Nå har jeg faktisk egne erfaringer med hvordan det er. Jeg føler ikke at jeg har blitt noe skadet av det. Føler at jeg er akkurat den samme som jeg var før jeg prøvde.

Ungdommen opplevde at de ble møtt på en ikke-dømmende og bekreftende måte, at det var hyggelig å komme til ungdomskontakten, og at de følte at de blir møtt med respekt.

I: Hvordan er det med bra ting, hva synes du er best med dette opplegget?

U: Kanskje etter at jeg kom gjennom den avhørperioden da, der det var mye fy-fy og du kommer til å bli narko-man, da var det mye bra folk på andre siden. Som ungdomskontakt og helsesøster som tok urinprøver. Var veldig flinke folk.

I: Kan du si noe om hva forskjellen er?

U: De virket som om de skjønte det litt. Mens politiet bare var: det her er ikke lov, skjønner ikke, er det mulig å drive med slik, mens de bak der var veldig flinke til å lette litt på, ja sånn som skyldfølelse ovenfor familie og sånne ting for du føler at du har skuffa familien og sånne ting. Men at de hjalp til å gjøre det litt lettere å leve med. Veldig greie å snakke med, kjempeflinke folk.

Ungdommene klarte ikke helt å skille hva slags samtaler de hadde som tilhørte TIUR-kontrakten og samtaler de hadde hatt med ungdomskontakten utover dette. Alle hadde gjennomført de fire obligatoriske samtalene, men det var også en del som hadde ukentlige samtaler over en lang periode etter at de var ferdig med TIUR. Derfor varierte antall samtaler de hadde hatt med ungdomskontakten. Noen fortalte at de fortsatt tok kontakt ved behov og at de kunne stikke innom ungdomskontakten for sosialt samvær.

I: Hender det at du har kontakt [med ungdomskontakten] enda litt sånn eller er det helt slutt?

U: Det er ikke helt slutt, nei. De har jo sagt at jeg er velkommen til å komme å snakke. Jeg har jo sagt at jeg har lyst til å komme å snakke en eller annen gang, for det med moren min er jo ikke, det er jo fortsatt sånn som det alltid har vært.

I: Du følte deg godt tatt imot her da, skjønner jeg.

G: Ja, veldig.

I: Hvor lenge holdt du kontakten her, da?

G: Jeg går jo til ungdomskontakten fortsatt innimellom, hvis det blir mye oppi huet.

Det som har vært bra for min del da når jeg var ferdig med kontrakten med politiet så er du ferdig med urinprøver og ferdig med å bevise at du har slutta. Da hjalp det meg å gå til ungdomskontakten. Hun er klok da, hun så det på meg at jeg hadde sprukket, men hun tenker at jeg sier det selv. Det tok vel i hvert fall tre samtaler før jeg sa at det gikk skeis.

Kommentarer

Det å anerkjenne ungdommen er det som muliggjør endring og trekkes frem som det viktigste for ungdommen. Det å bli møtt av ansatte med kompetanse, engasjement og evne til å lytte bidrar til trygge relasjoner med voksne, og til å prate om ting som er viktig for ungdommen. I TIUR møter de voksne med en ikke-fordømmende og aksepterende holdning, som tar de på alvor og utfordrer de til diskusjon og refleksjon, både rundt bruk av rus-

midler og livssituasjonen generelt. Noen av ungdommene fremhevet også at lokalene de kom til for samtalene var sentralt plassert i kommunen, trivelige og at det ikke var synlig at de kom dit fordi de hadde blitt tatt for rusbruk.

Ifølge ungdommen innebærer en ikke-fordømmende og aksepterende holdning:

- Å bli møtt med respekt
- Samtaler om relasjonelle problemer
- Støttende samtaler
- Ikke-dømmende holdning
- Relevant informasjon om rusmidler
- Trygt sted å komme til
- Hyggelige ansatte
- Gode rollemodeller

Holdningsendring til cannabis

Som tidligere nevnt er holdningsendring sentralt i det rusforebyggende arbeidet. Men endrer ungdommen holdninger til rus i samtaler om rusmidler? Det vi fant var at ungdommen bruker mindre cannabis etter at de har vært i TIUR. Men selv om de ikke bruker det så mye som tidligere, argumenterer flere av ungdommene for liberalisering av cannabis. Flere av disse mente at de ikke hadde hatt negativ effekt av bruken. De som var mest negative til cannabis hadde merket mer til de negative effektene som kroppslige plager og større psykososiale konsekvenser. De øvrige hadde et mer liberalt syn på bruk av cannabis og ville ikke bruke det av forskjellige årsaker, selv om det ikke alltid var fordi de mente det var skadelig.

7 av de 19 hadde fortsatt en liberal holdning til bruk av hasj etter de hadde vært i TIUR. De relaterte ikke det å røyke cannabis til noe problematisk. De var godt orienterte om debatten om legalisering og så ikke noe negativt i bruken da de syntes cannabis stort sett hadde en positiv virkning. De opplever å ha kontroll på bruken, beskriver det som gøy og at de slapper av sammen. Selv om ungdommer var liberale til hasj, brukte allikevel ikke alle det nå.

U: På lang sikt og sånt, greia er at de fleste som har gått på det her kommer ikke til å slutte for alltid. Det kan jeg si om meg selv også, for eksempel. Kommer nok sikkert til å ta å røyke senere i livet. Men altså, det som er greia, det hjelper deg med å skjønne at du må tenke, og prioritere og ta vare på deg selv, og ikke bli vill med det. Ikke ta det helt ut da og være smart da. Det er jo sånn ofte, at når jeg ser tilbake på den tiden hvor jeg røykte hele tiden så tenker jeg for en idiot jeg var. Følte meg sånn skikkelig barnslig, som drev bare å fløy rundt og bare brydde seg om noe som egentlig er bortkastet tid og penger. Ja. Samme med fester og sånt da, det er jo på en måte mer sosialt, så derfor er det mer viktig, men når du egentlig tenker på det, du drar til et sted og drikker deg full og blir dårlig. Det er alt du gjør, det skal være skikkelig artig. Det er ikke produktivt eller fint å gjøre i det hele tatt. Men fortsatt.

I: Man gjør det allikevel?

U: Det er jo artig da. Det er ofte med livet sånn at det må balanseres da. Å være produktiv og ha det artig.»

Marihuana er mindre skadelig enn de andre. Personlig ser jeg ikke på det som narkotika egentlig.

Marihuana er veldig liberalt blant ungdommen, liksom.

Det er mange som har problemer, men akkurat hasj er da ikke så veldig avhengighetsskapende.

Jo mer du vet om hasj, jo mer liberal blir du på en måte.

Likte det jeg, var ikke noe problem det.

Vi er flere kompiser som gjør det, så gjør vi noe sammen. Så er det gøy.

Jeg tror kanskje det har vært litt for mye big deal at en ungdom har røyka marihuana.

De som var meste negative til cannabis var de som hadde erfart negative effekter som å bli sløv, miste venner, vanskeligheter med å komme seg på jobb og skole. De merket at de ble innesluttet og det var flere som fortalte at de slet med angst, depresjoner og psykiske problemer.

Jeg begynte å merke det veldig mye på jobb. For der klarte jeg ikke å følge med til slutt og jeg klarte ikke å gå igjennom en hel arbeidsdag uten å røyke. Så det endte med at jeg røyka før jeg gikk på jobb eller så gjorde jeg det i matpausen. Så begynte å merke at dette ikke var helt bra.

Ikke alle ungdommene endrer holdninger til cannabis gjennom samtale med ungdomskontakten, men samtale satt i gang refleksjonsprosessen hos ungdommer over eget bruk.

Ja, også pluss at jeg har endret synet mitt litt da. Begynte å tenke annerledes.

Jeg har fått mer innsikt i mitt eget liv. For jeg har fått snakke om hva som har skjedd og det gjorde at jeg tok tak i ting i livet mitt som ikke hadde med hasj å gjøre.

Noe jeg har tenkt på, men sa det aldri direkte, at jeg fant det mer gøy å sitte å spille sjakk med ungdomskontakten enn det var å ruse seg på fest.

Kommentarer

Det mest entydige funnet i intervjuene med ungdommene er at TIUR ga de en pause der de fikk tenkt igjennom sitt forhold til rusmidler, selv om det ikke nødvendigvis innebærer endringer i holdninger til bruk.

Vi tolker det som at TIUR innebærer en modningsprosess for mange av ungdommene der de ser rusmiddelbruken i en litt større sammenheng. Omtrent 7 av 19 hadde en liberal holdning til bruk av hasj og mange var godt orienterte om og viste til debatten om legalisering. De så ikke noe negativt i bruken, da de syntes det stort sett var en positiv virkning.

- Ungdomskultur – alle gjør det
- Legalisering – godt orienterte om debatt
- Lite opptatt av skadevirkninger
- Slutter ikke for alltid
- Positive holdninger til cannabis
- Gøy
- Blir mer åpne med hverandre

Cannabis ufarliggjøres gjennom beskrivelser om at det er gøy og at de slapper av mer sammen. Det er også så utbredt i ungdomskulturen at det virket ufarlig. De som er mest liberale anser at de har kontroll over bruken selv.

«Å gå på pissing» – en pause til å tenke seg om

Ungdommen erfarer at det å ta urinprøver hos helsesøstre er trygt. De sier at helsesøstre ivaretar dem, men noen få av ungdommen var litt bekymret for å bli gjenkjent. De syntes det blir veldig synlig når de kommer med urinprøve i hånda for alle skjønner hvorfor de er der. Ellers opplevde de det å levere urinprøver hos helsesøstre som uproblematisk og at de blir tatt imot på en god måte.

Ja, og helsesøstre er veldig koselige og ... jeg tror hvis ... blir tatt og er på urinprøver på politikontoret og det var det, da hadde det ikke vært noe positivt.

Noen av ungdommene så på det å gå ukentlig til urinprøve som en hjelp til å holde seg rusfri.

U: Nei, jeg slutta jo helt da. Eller jeg hadde jo slutta helt, men det som er positivt er at jeg turte ikke å røyke siden jeg gikk på pissing. For da visste jeg at hvis jeg røyker og må pisse dagen etter, for jeg visste ikke når jeg måtte pisse. Jeg tenkte at jeg kunne ikke gjøre det, for da ble jeg tatt igjen og det ville være dumt. Jeg bare aldri mer gjorde det.

I: Det var en hjelp til å slutte?

U: Når pissekontrakten var ferdig og sånt hadde jeg liksom ikke interessen av å røyke da heller. Jeg tenkte liksom ikke at nå skal jeg røyke, nå er jeg ferdig.

Det erfares også som trygt at de rundt vet at de ikke bruker illegale rusmidler.

Så nei, bare at jeg fikk opplevd at jeg fikk mindre frihet og rettigheter etter at det skjedde da, men det ordnet seg etterhvert når jeg begynte på prøver og ordnet sånn at de sendte melding til foreldrene mine om resultater og sånt så de skjønnte at jeg driver ikke med noe tull.

Det å avlegge urinprøver ga ungdommen en mulighet til å tenke over bruken av rusmidler.

Kjenner nå i ettertid at det var ganske bra at vi ble tatt inn på pissing. For du skjønner ikke da mens du driver med det at det er jævlig dumt og ikke lære noe og bli så sløv.

Enkelte av ungdommene forteller at det går an å manipulere prøvene eller ta andre rusmidler som ikke vises på prøvene, og at dette blir gjort av noen, men ikke dem selv. Det var kun én som sa at han/hun brukte slike stoffer for ikke å bli avslørt. Det var noen av ungdommene som ikke hadde erfart stikkprøver og mente at det burde det være flere av, slik at man, for eksempel, ikke kunne spekulere i å ruse seg rett etter prøve.

Ja, jeg var fortsatt positiv i sju uker, mens andre typer narkotika som ecstasy eller ja LSD eller andre ting. Det går ut etter et bare par dager. Du kan gjøre det én gang i uka. Da rekker du å beregne det sånn. Da er det på en måte. Det gjelder ikke bare meg, men andre òg, at flere tar andre narkotika enn hasj. Fordi du blir lettere kvitt det og negativ når du tar prøver.

Kommentarer

Det å avlegge urinprøver i oppfølgingen var for de fleste ungdommene uproblematisk. De forsto hvorfor de avla urinprøver og reflekterte ikke rundt om det var riktig eller galt. Det var ingen som ga uttrykk for at det var

ubehagelig å gjennomføre prøvene. I den grad ungdommene sa noe negativt om dette var at de kunne være redd for å bli gjenkjent av andre. Ungdommene ga uttrykk for at det var bra at urinprøvene var lagt til helsestasjonen for ungdom og at de ble tatt imot på en bra måte. Urinprøvene var en trygghet for noen av dem for da viste de at de ikke kunne bruke cannabis. Det var også en måte de kunne vise at de ikke brukte cannabis til familie og andre viktige personer. Ungdommen fikk en pause fra bruken av illegale rusmidler og flere kjente at det var godt. De fikk også reflektert rundt eget bruk.

Hva opplevde ungdommene som mest negativt med TIUR?

I den grad noen av ungdommene var negative til TIUR var i forbindelse med avdekking av bruk av illegale rusmidler og ikke til oppfølgingen. De var spesielt kritiske til hvordan politiet og skole gjennomførte avdekkingen. Mange av ungdommene forteller at forhør med politiet var en skremmende opplevelse. De som ble forhørt av politiet på videregående skole var kritiske til at de ble hentet ut av klasserommet og avhørt på skolen på et kontor av to politimenn. Enkelte følte at de ansattes taushetsplikt ikke ble overholdt. De opplevde det å bli tatt på skolen som stemplende og noen opplevde at mange i lokalsamfunnet, for eksempel andre ungdommer og deres foreldre, visste det. Noen følte også at de ble sett ned på av andre rundt seg. For andre var det en trygghet i at de ble tatt flere på én gang og gjorde at det ikke føltes så ille.

Men altså måten skolen gjennom TIUR prosjektet, at vi måtte skrive under kontrakt med skolen også, hvis vi bryter, eller bare avslutter programmet så blir vi utvist fra skolen også bedt om å slutte på skolen. Asså, på en måte, jeg synes ikke de burde blande seg inn i det vi gjorde på fritiden. Det er ingen av oss som er dumme nok til å gå rusa på skolen. Også synes jeg det er tull hvordan vi, liksom skal bli utvist fra skolen hvis vi avbryter det.

Alle skjønner, asså, at nå de går aldri inn i klasserommet, bortsett fra når det er det liksom ... alle skjønnte det òg liksom. Ordet går så fort rundt der. Plutselig så veit foreldre og kamerater at ... ja.

...skjønner fortsatt ikke hva skolen har med sånne ting å gjøre.

...også var det taushetsplikt òg. Det var jo rektor og kontaktlærere som kunne vite det, men den ble ikke holdt for alle lærere, stygt og sånt. Så tror ikke den taushetsplikten ble holdt i det hele tatt egentlig.

Kommentarer

De ungdommene som ble avdekket på skolen var svært kritisk til dette. De følte seg stigmatisert og følte at personvernet deres ikke ble ivaretatt. Flere forteller at ryktene sprer seg og at foreldre til kamerater vet om at de er tatt. Ungdommene anser seg ikke som kriminelle og det er vanskelig for noen av dem å bli tillagt en slik identitet. Ungdommene er ikke negative til oppfølging i samarbeid med skolen, men flere var opprørt over at de følte seg dårlig behandlet.

Avdekking av illegal rusmiddelbruk

Ungdommene er tatt for noe som er ulovlig og det å bli avhørt av politiet er, i seg selv, en skremmende opplevelse for mange. Flere forteller at de opplevde politiavhøret som overdrevet og skremmende i forhold til at de kun hadde brukt cannabis. Enkelte sier de ble behandlet som kriminelle av politiet. De følte seg presset og skremt til å tilstå. Enkelte som ikke hadde brukt cannabis på en stund og som visste at de ikke ville teste positivt på urinprøver innrømmet bruk flere måneder tidligere fordi de følte seg presset av politiet til å si at de hadde brukt cannabis. Et par av ungdommene sa at det var viktig for dem å være med på intervjuene til denne evalueringen fordi de ønsket å få frem at de følte seg dårlig behandlet av politiet.

Og at ... prøver å knekke folk, ja spiller på følelser og, for sånne ting. Hadde forstått det hvis det var for drap og sånn.

Jeg har ikke noe negative opplevelser annet enn at politiet bare braste inn døra uten noen ransakingsordre, liksom.

...millimeteren unna at jeg saksøkte politiet for trakassering.

...det som var verst var ... ja, vart jo pressa av politiet, da ... til å si ja, liksom. Og hadde jo røyka for to måneder siden og visste jeg var clean.

...da skulle de gå gjennom huset og liksom sjekke om narkotika og alt mulig ... det var skummelt ...

Langt etter at jeg var ferdig med pissing, så ble jeg jo stoppet av politiet ganske ofte.»

For jeg visste at hvis de tok urinprøve av meg så ville den ikke gi utslag ... men asså, det var to politimenn og de var litt barske og skumle. Og jeg sitter og krymper litt og litt til jeg skjønnte at, nei, ja, greit ... nei, jeg var rett og slett dritredd. Kjente bare hjertet gikk.

Det var også enkelte av ungdommene som var positive til kontakten med politiet. To av ungdommene som hadde gode erfaringer med politiet sier at det var bra at de ble tatt og at det var med på å få dem ut av en vanskelig livssituasjon.

Jeg pleier å si det at politiet på mange måter reddet livet mitt. For det er mange venner av meg som sier at hvis du ikke ble tatt når du gjorde det, så har de stilt seg spørsmålet om hvor jeg hadde vært, liksom.

En del av ungdommene var bekymret for at foreldrene skulle takle dårlig at de var blitt tatt for bruk av illegale rusmidler, enten ved å bli sinte eller at de skulle få mindre frihet og rettigheter. For de under 18 år så er det obligatorisk at foreldre deltar på én eller flere samtaler hos ungdomskontakten. De fleste opplevde dette som positivt, men enkelte syntes det var vanskelig å ha med foreldre i samtaler, spesielt hvis noe av problematikken omhandlet forholdet til dem. De over 18 år trenger ikke å involvere foreldrene og de fleste valgt å ikke gjøre det.

Kommentarer

Avdekking av politiet er skremmende for mange av ungdommene. De var redde og følte seg presset til å tilstå da de satt i avhør med to politimenn som presset dem til å innrømme bruk av illegale rusmidler. Ungdommene var spesielt kritisk til at videregående skole samarbeidet med politiet og at enkelte på skolen tok på seg en rolle som etterforskere. De negative erfaringene med TIUR som ungdommene trekker frem er hovedsakelig i forbindelse med avdekking:

- Kontakten med politiet og samarbeid med skolen
- Stempling
- Alle vet om det
- Skam
- Redd/skremt
- Bli sett ned på
- Føle seg kriminell
- Føle seg tvunget til å innrømme rusing
- Urettferdighet
- Moralsk pekefinger
- Nedverdiggende

Opplevelse av og erfaring med individtilpassede tiltak i TIUR

Ungdommen forbinder TIUR først og fremst med urinprøver og samtaler med ungdomskontakt. Flere forteller at de har fått hjelp til å finne jobb og til skole, men de forbinder ikke dette med TIUR. Det forteller først og fremst om de obligatoriske tiltakene.

Sommerjobbtiltak fortalte to stykker om at de hadde deltatt på. Den ene var ikke fornøyd mens den andre var meget fornøyd med det tiltaket. Dette hang sammen med måten det ble fulgt opp på og om jobben passet for dem eller ikke.

Samtalegrupper hos ungdomskontakten hadde to av ungdommer deltatt på. De opplevde samtalegruppene som åpne og at det hjalp dem. Spesielt trekker de frem at rus ikke var hovedtematikken for disse gruppene og man behøvde ikke å fortelle at man hadde ruset seg. De erfarte det å slippe å prate om rus som at alle var likestilte. Hasjavenningsprogrammet virker sentralt i TIUR, men få av ungdommene hadde deltatt. Én av ungdommene husket å ha vært med på hasjavenningsprogram, mens de andre sa de ikke hadde vært med på det eller var usikre på om de hadde vært med på det.

Kommentarer

For ungdommen innebærer TIUR avdekking, samtaler og urinkontroll. De er stort sett fornøyd med de obligatoriske tiltakene, men de var usikre på om de hadde vært med på noe mer enn det.

Bruk av cannabis etter TIUR

Syv av ungdommene fortalte at de hadde brukt cannabis etter de var avsluttet i TIUR. Blant dem var det forskjell på hyppighet og mengde. To hadde også brukt andre stoffer.

Bruk av cannabis etter avsluttet TIUR:

Cannabis jevnlig	Cannabis iblant	En sprekk	Ikke bruk
3	2	2	12

Ved tidspunkt for intervju var det tre av ungdommene som fortsatt brukte cannabis.

Bruk av illegale rusmidler ved intervjutidspunkt:

Cannabis jevnlig	Cannabis iblant	Cannabis og MDMA	Ikke bruk
1	1	1	16

Det har skjedd en endring i ungdommens bruk av cannabis og andre illegale rusmidler. 16 av de 19 vi intervjuet oppga at de per i dag ikke brukte illegale rusmidler. Flertallet har sluttet å bruke illegale rusmidler i perioden de var i TIUR og på det tidspunktet vi intervjuet de. Ungdommene erfarer at deltakelse i TIUR var viktig for at de nå valgte å ikke bruke illegale rusmidler.

I: Hva var det som hjalp deg med å komme hit til ungdomskontakten?

U: Snakke egentlig. Det var jo det vi drev med. Hadde mye problemer hjemme fra før av øg, med mor. Mye, fortda til mor er ikke helt rent det heller, så jeg på en måte.

Så når jeg var ferdig med det, så takka jeg, det var, uten ungdomskontakten da, så tror jeg ikke jeg hadde vært sånn jeg er i dag ... jeg tror jeg fortsatt hadde sittet for meg selv på et rom.

Det var veldig godt å sitte der og prate og ja, fortelle akkurat hvordan det er uten å føle at man ble satt i en bås.

Samtalene med ungdomskontakten synes jeg er veldig bra. Hun er veldig flink på det hun gjør. Det synes jeg er veldig bra. Og det har sikkert hjulpet mange hun, som ikke tør å gå til for eksempel psykolog, ja, og sånne ting som kan snakke litt med hu og det synes jeg er veldig bra.

Nei, i dag føler jeg meg egentlig, jeg klarer meg egentlig veldig bra. Jeg er fortsatt på psykolog siden jeg kom tilbake hit, men. Sånn oppfølging etter TIUR og, ja. Men jeg har avslutta det nå da fordi jeg klarer meg så godt på egen hånd. Jeg følte jeg ikke trengte det lenger. Jeg skal inn til en oppfølgingstime nå i november, men det er bare for å høre hvordan denne perioden har gått da uten psykolog. Så jeg klarer meg fint...

I: Hvordan tenker du at TIUR har bidratt til den situasjonen du er i dag?

U: Bidratt til veldig mye. Jeg fikk beholde jobben min for det første. Boligen min som er betalt av sjefen min for å få bo der. Jeg hadde mistet både boplassen min og arbeidsplassen min, til slutt hadde jeg ikke gjort noe med det. Så bidro med veldig mye med livet mitt fremover.

Mange av ungdommene oppgir også endringer i livssituasjonen som årsak til at de har sluttet helt. Det var mange utenforliggende årsaker som lå bak dette valget og det var ikke alltid den indre motivasjonen som avgjorde dette.

De valgte det bort på grunn av hensyn til andre som var negative til rusbruk, som foreldre, venner eller kjæreste. Spesielt trekkes det frem faktorer som det å få en kjæreste som ikke aksepterer bruk av illegale stoffer og at en ikke ønsker å skuffe foreldre.

Noen sier de ikke hadde råd til det. Andre tok hensyn til skolegang, jobb og førerkort, eller hadde fått prikk på rullebladet og tok ikke sjansen på å bli tatt igjen.

U: Ja, jeg har fått kjæreste også. Hun har sagt at hvis det blir noe sånn dritt liksom så blir det slutt.

I: Så hun er helt imot det?

U: Ja, hun er veldig imot det. Hun følger med på skolen hele tiden og er ikke sånn, skulker ikke engang liksom. Så hun er ganske ordentlig da. Det er vel egentlig det som har hjulpet meg mest med å slutte, tror jeg.

U: Jeg mistet jo et par venner, da jeg drev på. Men nå har jeg dem igjen nå, for de vet at jeg har sluttet med det.

I: Men tenker du at du ikke skal drive med det noe mer?

U: Nei. Kan ikke, tar lappen vet du, kan ikke drive med sånt da.

Ja, det måtte så mye til for at jeg skulle få samme rusen og sånt da. Måtte røyke så mye og sånn. Dyrt.

Ja, jeg ville ikke gjøre det lenger, fordi det gikk utover mamma og da.

I tillegg så ble jeg sammen med en og hun er veldig mye imot det. Hun sa liksom til meg at hadde jeg fortsatt å drive med det så hadde hun slått opp med meg, så. Føler at jeg får mer ut av å ikke gjøre det.

Kommentarer

Ungdommene oppgir flere grunner til å slutte, som konsekvenser for skole, arbeid, førerkort, eller rulleblad.

Andre årsaker var av hensyn til andre personer i livet, som familie, venner eller kjæreste. Det var også noen få som bestemte seg for å slutte med cannabis etter å ha blitt tatt av politiet.

Det er ikke kun den indre motivasjonen som bidro til at ungdommen endret holdninger. Det er mange utenfor-

liggende årsaker som bidrar til at de valgte å ikke bruke illegale rusmidler lenger. Oppsummert trekker ungdommene frem:

- Hensyn til familie, kjæreste
- Utsettelse på førerkort
- Skolegang:
problemer med mye fravær, dårligere skoleresultater
- Prikk i rulleblad, konsekvenser for videre studier i utlandet
- Forhold til venner som ikke ruser seg
- Skadevirkninger på kroppen
(tretthet, dårligere hukommelse, sløvheter)
- Dyrt
- Klarte ikke følge opp jobb, mer likegyldig
- Holdninger hjemmefra
- Samtaler med ungdomskontakt

Livssituasjon etter TIUR

Ved intervjutidspunktet sier de fleste at de har et bra forhold til familie og venner, oppgir at de har et godt sosialt nettverk og opplever ingen spesielle problemer med dette. De fleste ungdommene var enten i skole eller i jobb-relatert virksomhet. Noen jobbet også ved siden av skolegangen. Kun én hadde ikke noe å gå til for tiden, men hadde planer om det.

Selv om de fleste av ungdommene i dag opplever å ha en tilfredsstillende livskvalitet, var det fortsatt enkelte som strevde. Det kunne være utfordringer med skole eller familie. Alle hadde planer for fremtiden, noen mer målrettet enn andre. På intervjutidspunktet var det noen flere som hadde flyttet for seg selv eller med samboer, men stort sett var de i den samme bo-situasjonen som tidligere.

Alder ved intervju	16 år	17 år	18 år	19 år	20 år	21 år	22 år
Antall	1	4	4	6	2	1	1

Avsluttet TIUR 2013	Avsluttet TIUR 2014	Avsluttet TIUR 2015	Avsluttet TIUR 2016
1	5	3	10

Bosituasjon ved intervjutidspunkt	med begge foreldre	hos mor	hos far	hos mor og stefar	med samboer	bor alene
Antall	4	8	1	1	2	3

Ungdommens forslag til forbedringer

Underveis i intervjuene kom mange av ungdommene også med tanker om hva som kunne gjøre tilbudet enda bedre.

Her er en oversikt over noe av det de ønsket å formidle:

- Tidligere inn i skolen med holdningsskapende arbeid, ikke skremsel.
- Rusforebyggende arbeid må starte allerede i ungdomsskolealder.
- Rusforebyggende arbeid må være noe de kan identifisere seg med. For eksempel identifiserer de seg ikke med tungt rusmisbruk eller skremselspropaganda.
- Bedre differensiering av hvem som trenger å få tilbud om TIUR.
- Mer konsekvenser for de som har positiv prøve i forhold til de som tester negativt.
- Bedre anonymisering og unngå brudd på taushetsplikten, spesielt fra politi og videregående skole.
- Ofte urinprøver for å unngå juksing.
- Bedre informasjon om konsekvenser av å bli tatt for hasjrøyking.
- Oppfølging i ettertid, mulighet for samtale ved behov.
- Endre måten de ble tatt og avhørt på skolen.
- Politiet som mindre moraliserende og skremmende.

6.2 De ansattes erfaringer med TIUR-samarbeidet

Et samarbeid kan beskrives som en samhandlingsprosess som pågår over tid og innebærer at selvstendige aktører (f.eks. politi, barnevern, helsestasjon for ungdom, NAV og ungdomskontakt) justerer sin aktivitet i forhold til hverandre (Knudsen, 2004). TIUR-samarbeidet er ansett som en suksess og de ansatte har stor nytte av samhandlingen. Men hva er de antatt virksomme faktorene – hvordan gjør de det og hvorfor?

I det følgende vurderer vi de ansattes erfaringer opp mot et rammeverk for kjernekompetanse og prosesser som, ifølge en forskningsoppsummering, er viktige faktorer for å styrke det tverrfaglige samarbeidet (Foster-Fishman, Berkowitz, Lounsbury, Jacobson & Allen, 2001). De fire punktene nedenfor utgjør rammeverket og vi har sortert

de overordnede temaene (i kursiv) som kom frem i analysen av intervjuene i forhold til disse fire punktene.

1) Et sterkt lederskap

«God ledelsesforankring», «inkluderende organisering», «pådrivere».

2) Formaliserte prosedyrer og prosesser for å tydeliggjøre de forskjellige rollene i samarbeidet

«Etablere forståelse for grenser i samarbeidet», «tydelige ansvarsfordeling», «liten handlingsorientert gruppe».

3) Tilgang til menneskelige ressurser for å utføre det tverrfaglige samarbeidet over tid

«Ukentlige kontaktmøter», «tydelig rollefordeling» og «kunnskapsavhengig».

4) Orientering mot læring, respondere på feedback og kontinuerlig evaluerer arbeidet for å overkomme barrierer

«Fleksibilitet og læringsvillighet» og «usikkerhet om effekt».

Hensikten med å relatere det til et rammeverk er å få frem styrker og svakheter ved TIUR-samarbeidet. Ved å bruke dette rammeverket kan vi konkludere med at TIUR-samarbeidet fremmer en integrerende organisering. Det innebærer at det tverrfaglige samarbeidet har tydelige normer og regler for koordinering, kommunikasjon og samarbeidsformer med avklarte roller, oppgaver og funksjoner.

1) Sterkt lederskap

En forutsetning for et godt tverrfaglig samarbeid er et sterkt lederskap som kan kommunisere tydelig, løse konflikter, utvikle ressurser, skape gode relasjoner og har en visjon som samler individenes interesse i en kollektiv kraft for å nå oppsatte mål (Foster-Fishman, m.fl., 2001). I analysen av intervjuene kom det frem tre temaer som under-

streker at et sterkt lederskap er en suksessfaktor for det tverrfaglige samarbeidet i TIUR. De ansatte trekker frem at TIUR har en god ledelsesforankring, at det er en inkluderende organisering gjennom SLT-samarbeidet og at det er pådrivere i TIUR som skaper gode relasjoner og holder engasjementet oppe for å nå oppsatte mål.

God ledelsesforankring

TIUR er godt forankret i kommunes årsbudsjett, handlingsprogram og er innarbeidet i kommunens øvrige planverk, som barnevernplan og rus-politisk handlingsplan. TIUR inngår som en viktig del av kommunens visjon om vekst og utvikling og kommuneplanens føringer om å skape et trygt lokalsamfunn med trygge og gode oppvekstsvilkår for barn og unge i Ringsaker (Ringsaker kommune, 2015). Både kommunalsjef og lennsmann i Ringsaker anser TIUR som en vellykket del av deres tiltakspakker, som bidrar til godt samarbeidet mellom politi og kommune (Ringsaker kommune, 2014). De har god innsikt i TIUR-modellen og resultatene som er oppnådd, og de har ved flere anledninger uttalt seg positivt om TIUR i media. De ansatte opplever ledelsen som engasjert i det rusforebyggende arbeidet, noe som skaper positivitet i organisasjonen og gir rom for bedre rammebetingelser.

Forankring og dedikerte folk tror jeg er det viktigste. For den forankringen vil forhåpentligvis føre til at man åpner noen dører, at man får prioritet i de etatene som skal bidra, så det ikke blir valgt bort. At man får en beskjed om at dette er prioritet nå, dere skal bidra inn sånn og avgi ressurser sånn. Hvis man ikke har forankring så får men ikke den drahjelpen.

Den positive holdningen og gode forankringen gir TIUR en legitimitet til å fortsette arbeidet og tilgang til menneskelige og økonomiske ressurser. Som en ansatt uttrykte det:

«Tror på en måte at SLT-samarbeid må ligge der som et utgangspunkt slik at ting er forankret opp i toppen. For hvis ting ikke er forankret så tror jeg det er vanskelig. Hvis ikke det er en forankring opp i en styringsgruppe på toppen i både politi og kommune, så tror jeg det er vanskelig å få gode rammebetingelser her nede. Jeg tror det er et suksesskriterium det å forankre ting så høyt som mulig.

SLT-samarbeidet i Ringsaker har vært viktig for å få til en god forankring. SLT-koordinatoren har arbeidet aktivt opp mot ledelsen for å få ressurser både til TIUR-prosjektet i 2010 og til videreføringen i 2013. Som en ansatt sier:

I alle prosjekt har man tendens til å avslutte når prosjektmidlene forsvinner, og det hadde dette prosjektet gjort også, hvis vi ikke hadde fått kommunen på banen. Vi har vært helt avhengig av en SLT-koordinator som mente at dette her skal kommunen satse på. Vi var helt avhengig av å være koblet opp mot kommunalsjef og rådmann som har syntes at dette var fornuftig.

Ifølge de ansatte har SLT-koordinatoren en viktig rolle for å skape god kommunikasjon og bidrar til at TIUR blir en integrert del i hele organisasjonen og ikke en isolert enhet på utførende nivå.

En inkluderende organisering

En viktig målsetning med TIUR er at flere skal bli inkludert i det rusforebyggende arbeidet med ungdom. TIUR skal være en kontaktadresse som andre kan henvende seg til ved bekymringer om ungdoms rusmiddelbruk. For å få til dette arbeider de i TIUR målbevisst for å informere om hvordan de arbeider. En viktig strategi er at alle ansatte på alle nivåer informeres og ikke kun ledere.

I kommunen hjelper det ikke at det er bare ledere som sitter med kunnskap om tiltakene, man må på en måte få det ut så alle vet noen ting. Det å få ut informasjon tror jeg er veldig viktig i denne sammenheng. ... Det heter seg at vi skal være et kontaktadresse for rusbekymring i kommunen. Hvis du er bekymret kan du komme å drøfte om du er lærer, forelder eller ungdom.

De ansatte informerer også om TIUR på sine respektive arbeidsteder for å forankre og for å skape engasjement. Gjennom at kollegaer og ledere ser nytteverdien, unngår TIUR å bli et eksklusiv tiltak som holder på med sine egne ting. Det å synliggjøre at NAV, barnevernet, politi og helsestasjon for ungdom er tjent med å delta i TIUR-samarbeidet gjør at de lettere får gehør på sine respektive arbeidsplasser for å bruke tid på TIUR. Det å inkludere kollegaer bidrar til at TIUR blir noe mer enn kun de ansat-

te som jobber med dette, for det kan fort bli til at kollegaer mister interesse eller tenker at den biten med ungdom og rus er det andre som holder på med.

Jeg opplevde mye at TIUR var meg, det var ikke så mange andre her som var opptatt av det, eller hadde kunnskap om det, eller ønsket å bidra så mye egentlig i forhold til den jobbingen.

Det å informere og få frem viktigheten av det de gjør er sentralt for at det i organisasjonen blir en forståelse om ressurser som tilføres tiltaket ikke går på bekostning av andre oppgavene de ansatte har. Det å forankre TIUR i de forskjellige etatene har vært fokus helt siden TIUR startet som prosjekt.

Pådrivere

Selv om alle ansatte som vi har intervjuet er engasjerte og pådrivere for tiltaket så er ungdomskontakten den viktigste aktøren for å skape engasjement og kontinuitet. At ungdomskontakten har fått en 100 % stilling til å drifte TIUR er essensielt for å holde trykket oppe på det rusforebyggende arbeidet i en arbeidshverdag som er fullt opp av andre oppgaver. Ved å legge denne rollen til ungdomskontakten som er et lavterskeltilbud, kan de møte ungdommene der og da, uten at det må gjøres formelle vedtak.

Vi fikk ansatt en prosjektmedarbeider som også var viktig for å få kompetansenivå. For hun har vært viktig, for hun jobber med det. Så hun har vært, blitt kunnskapsbanken vår.

De ansatte var unisont enige om at denne stillingen er nøkkelen til kontinuitet, struktur og engasjement. Det innebærer at personen i denne stillingen har en slags lederfunksjon og har ansvar for å koordinere tiltaket.

At stilling er fast og har ansvaret for å drifte samarbeidet. Avholde møtene å være et bindeledd i samarbeidsmodellen. Det er litt sånn alfa omega. Hadde den funksjonen falt bort så hadde mye annet også falt bort.

I flere av intervjuene ble det trukket frem at den som har denne funksjonen må ha gode relasjonelle ferdigheter,

være faglig dyktig, engasjert, og evne til å møte ungdom på en god måte. I tillegg var samtlige av ungdommene vi har intervjuet positive til møtene med de ansatte ved ungdomskontakten. For noen av ungdommene har disse møtene vært avgjørende for å få et bedre liv. Et spørsmål som melder seg er om tiltaket er for personavhengig. De ansatte reflekterte i intervjuene om hvorvidt TIUR var blitt avhengig av kompetansen til den personen som besitter stillingen i dag.

Det er personavhengig det vet man jo, men jeg tenker at hvis den personen skulle sluttet og det skulle startet en ny person, så hadde det sikkert også gått bra. Men det er jo sånn at hvor lengre man har jobbet jo flere kontakter og mer kunnskap har man.

De ansatte trekker frem at alle slike tiltak er til en viss grad personavhengig, men at andre kan innta denne rollen i TIUR. Den som settes i denne stillingen må ha stort engasjement og relasjonell kompetanse samt en form for faglig klokskap. Både for å være en pådriver for tiltaket og ha evne til å fange opp hva ungdommen har på hjertet i samtalen.

Kommentarer

Selv om vi ikke har intervjuet den øverste ledelsen, så sitter vi igjen med et inntrykk av at det er en form for sterkt lederskap og en vilje til å satse på rusforebyggende tiltak rettet mot ungdom som har gitt TIUR tid til å utvikle en god modell for tverrfaglig samarbeid. At tiltaket er godt forankret, en inkluderende organisering og engasjerte ansatte som pådrivere er tre nøkkelelementer for at de har lyktes godt med å skape en robust modell. Det at lensmann og kommunalsjef er positive, SLT-samarbeidet fungerer godt og at de ansatte er engasjerte pådrivere skaper en inkluderende organisasjon som gir rom for å utvikle samarbeid over tid. Et viktig premiss er at det er tilført ressurser til en fast 100 % stilling for å koordinere tiltaket. Personen i denne stillingen må ha engasjement, faglighet og gode relasjonelle egenskaper for å koordinere og være en pådriver i TIUR. At denne stillingen har blitt lagt til ungdomskontakten har vært en suksessfaktor.

Gjennom et sterkt lederskap er TIUR blitt en del av kommunens visjon om et trygt lokalsamfunn og fremstår som en konkretisering av kommunens satsning på rusforebyggende arbeid.

2) Formaliserte prosedyrer og prosesser

Et godt tverrfaglig samarbeid trenger formaliserte prosedyrer og prosesser som tydeliggjør roller, ansvarsområder, arbeidsformer og beslutninger. Et manglende formalisert samarbeid kan medføre utydelighet rundt de faglige og strukturelle barrierene som må overkommes for å få til et positivt tverrfaglig samarbeid. I analysen av intervjuene var det å etablere forståelse for grenser i samarbeidet, tydelige ansvarsfordeling og en liten handlingsorientert gruppe tre temaer som i TIUR bidrar til å overkomme strukturelle og faglige barrierer.

Etablere forståelse for grenser i samarbeidet

Et eksempel på strukturelle barrierer er de ulike tjenestområdenes lovverk vedrørende informasjonsdeling. For å løse denne utfordringen har de i TIUR hatt felles seminar for å avklare og diskutere eventuelle konflikter rundt lovverk og taushetsplikt. I begynnelsen av prosjektperioden var dette vanskelige temaer og temperaturen mellom aktørene kunne til tider bli høy, men de har brukt tid for å bli trygge på hverandre, fått tillit til hverandres kunnskaper, funnet gode samarbeidsformer og de tørr og ta diskusjonene. En ansatt beskriver prosessen slik:

Ja, det var høy temperatur, det skal jeg love deg. Men jeg tror at det at vi jobbet så mye og så tett i den perioden der vi diskuterte fryktelig ærlig og åpent har gjort at det ble som det ble, at det ble så bra egentlig. Det har ført til at en tør å ta de rundene.

De opplever i dag at alle diskusjonene har medført et positivt klima der de ser uenigheter som en måte å utvikle samarbeidet på. De unngår ikke å si sin mening, mye fordi de erfarer å løse eventuelle konflikter hvis det oppstår store diskusjoner.

At det ikke skli ut. Som på en måte tar tak i ting hvis det er gruff i organisasjonen. For det er jo litt innimellom. At vi ikke er enig i hvordan tolke taushetsplikt eller, ja, kanskje politiet ofte forventer mer enn det vi har lyst til å gi. At vi alle må passe på vår egen taushetsplikt og ikke la det bli for surt. For vi har forskjellig mandat.

I et godt tverrfaglig samarbeid må de forskjellige aktørene justere seg til hverandre. Gjennom diskusjoner har de i

TIUR fått en større forståelse og respekt for hverandres kompetanseområder og et felles begrepsbruk om vanskelige temaer, som taushetsplikt.

... Taushetsplikten løser vi jo bare opp med samtykke. Så det er ikke vrient, synes vi. Mens politiet har synes det var vanskelig, for de har jo et helt annet utgangspunkt. De skal jo på en måte forhindre kriminalitet... Vi har fått større forståelse for hva politiet sitt innslag er. Jeg tror politiet har større forståelse for hva vi holder på med. Politiet har blitt flinkere, de har blitt mye mer sortert de også på taushetsplikt ... vi har fått et felles begrepsbruk om taushetsplikt.

I intervjuene kom det frem at de ansatte opplevde TIUR-samarbeidet som demokratisk og at alle har innflytelse. Det er imidlertid viktig med tydelige grenser for informasjonsdeling. En barriere som har vært utfordrende å overkomme er at politiet har andre arbeidsmetoder enn kun det sosialfaglige og de kan dele informasjon med andre offentlige etater, så lenge hensikten er å forebygge kriminalitet. Det kan bli spenninger i samarbeidet når politiet ønsker informasjon som andre ikke kan gi. Det har derfor vært viktig å avklare hva slags mandat de forskjellige aktørene har og om hva slags informasjon som skal og kan deles. For eksempel kan barnevernet sitte med informasjon om familien til en ungdom som diskuteres i kontaktmøtet uten at de kan informere om det. Helsesøster kan sitte med informasjon om helsemessige forhold som ikke har noe med bruk av rusmidler å gjøre. I TIUR tør de å utfordre hverandre og ta diskusjonene om hvor grensen går for informasjonsdeling. Å bruke tid på slike diskusjoner er ifølge de ansatte en suksessfaktor. I intervjuer var det tydelig at de ansatte var opptatt av taushetsplikten og av hva ungdommen faktisk samtykker til.

Når politiet krever informasjon som vi ikke kan gi har det vært litt sånn surt. Så det krever en stor forståelse for hverandre og respekt for hverandres fagområde. ... At vi kan ta den diskusjonen når den dukker opp og si at her er det faget som gjør at vi ikke kan informere. Det får altfor store konsekvenser. Vi kan miste jobben vår hvis vi bryter taushetsplikten. Forklare sånne ting da.

De var bevisste på at de må passe sin egen taushetsplikt slik at det ikke skli ut. Likevel kan det oppstå gråsoner når aktørene jobber så tett sammen over lang tid og med korte uformelle linjer seg imellom.

For noe av det samarbeidet baserer seg på tillit. Det er klart det skjer noen forandringer når du jobber veldig tett med noen over lang tid. Så kan man, vi går ikke over grensen, men du kan være i et sånn gråland på et vis.....

Vi forsøker å ta det opp med politifolkene. Hvis det er veldig slik at vi tenker vi må si ifra. Det synes jeg er litt vanskelig noen ganger da at de hører kanskje ikke så veldig på det, for de er opptatt av at de har lov til å bruke den makten de gjør. Så jeg synes ikke vi når helt inn der.

Selv om det til tider kan være diskusjoner og spenninger mellom politiet som ivaretar kontrolliden, og de som jobber mer sosialfaglig med vekt på det relasjonelle og kontekstuelle, (som trøbbel med skole, konflikt med familie, jobb og muligheter) er TIUR demokratisk ved at alle opplever å ha innflytelse.

De ansatte forteller det har vært utfordrende å få til et samarbeid med politiet, men at alle parter har tatt og gitt litt. Gjennom større forståelse av hverandres roller og fagkunnskaper har de etablert en samarbeidsplattform som fungerer godt og hvor partene er gjensidig avhengige av hverandre.

Tydelig ansvarsfordeling

TIUR-modellen er basert på å få frem ressurser gjennom tydelig ansvarsfordeling. Dette har de lyktes godt med. En utfordring de har jobbet mye med er synet på maktbruk. I samarbeidet oppstår det til tider spenninger rundt politiets maktbruk ovenfor ungdommen. Politiets samfunnsoppdrag er å avdekke kriminalitet, og bruk av makt kan i noen tilfeller være nødvendig for å utføre oppdraget.

Men sånn når det er i linja så tenker jeg at politiets rolle er avdekking. Men politiet har mange metoder i forhold til avdekking. Politiet kan ransake og pågripe ifølge straffeloven når vi har opplysninger til det. Politiet kan også kalle inn ungdom og foreldre til bekymringssamtale. Blir vi kjent med at noen er i et miljø der det brukes narkotika eller at noen har hørt rykter om at noen har testet narkotika så kan vi med loven i hånd pålegge dem å komme til politiet til en bekymringssamtale.

Politiet har med andre ord en viktig rolle med å avdekke – men enkelte av de ansatte har en opplevelse av at maktbruk kunne vært tematisert bedre.

Politiet er veldig viktige i forhold til avdekking, men så er det sånn minst mulig makt. Jeg vet ikke, men det er kanskje noe som ikke har vært tematisert nok. Politiets syn på maktbruk.

De ansatte er ikke uenige i at politiet bruker makt, men de diskuterer hvor grensen går for maktbruk. Som det kom frem i intervjuene med ungdommene var mange av de kritisk til politiets metoder. Dette er derfor en viktig diskusjon som bør pågå kontinuerlig. Det må i den sammenheng nevnes at politiet har endret rutiner etter at vi intervjuet ungdommene, noe som viser at politiet i Ringsaker er fleksible og er villige til å vurdere sin praksis basert på tilbakemeldinger.

Det trekkes frem at maktbruk kan gjøre noe med tilliten ungdommene har til TIUR. Samtidig løser de ansatte dette ved å være tydelig ovenfor ungdommen at politiets rolle er å avdekke mens kommunens rolle er oppfølging. De løser utfordringene ved å ta ungdommens opplevelser på alvor noe som kan være en start på en god relasjon og dialog. De kan lytte til det ungdommene sier om politiet uten at de trenger å forsvare politiet eller bruke mye tid på å diskutere med ungdommen om politiets fremgangsmåte. Gjennom å tydeliggjøre ansvaret seg imellom kan de også formidle tydelig til ungdommen de forskjellige rollene de ansatte har i TIUR.

Tydelig ansvarsfordeling gir et godt samarbeidsklima som er preget av respekt. De ansatte opplever å ha innflytelse og at de er sammen om tiltaket.

Mitt inntrykk er at vi har vært en gjeng som har fått til sammen. Om ikke alltid er enig, følte vi litt og at vi er gode sammen. Både på enkeltindividnivå og på systemnivå. Det å utfordre vår egen ledelse, hverandre. Dra på ting sammen, sosiale ting, kurs. Lære av andre kommuner og ikke minst det å dele våre erfaringer med andre.

De ansatte har jobbet mye med å formalisere prosedyrer og prosesser for å tydeliggjøre de forskjellige rollene i TIUR-prosjektet, og opplever at de i dag har avklarte roller og forventninger til hverandre.

En liten og handlingsorientert gruppe

En av forklaringene på at de lykkes med det tverrfaglige samarbeidet er at TIUR består av en liten og handlingsorientert kjernegruppe. Det har vært tanken helt fra starten og prosjektleder i oppstartfasen forteller:

...ønsket ikke at prosjektgruppa skulle være stor. Det skulle være en handlingsorientert gruppe. Så det jeg husker fra oppstarten der var at det var barnevern, ungdomskontakt, nav og politi ... de som skulle gjøre jobben ... Det skulle være en handlingsorientert gruppe.

I denne handlingsorienterte gruppen har det utviklet seg uformelle samarbeidsmåter. Aktørene har blitt godt kjent med hverandre og gjennom positive relasjoner i hverdagen har de innarbeidet korte og uformelle linjer seg imellom.

Jeg opplever det som veldig enkelt, veldig korte linjer med både helsesøster, ungdomskontakt og politi, det er på mobil, privat mobil nummer. Vi ringer og sender meldinger så linjene er korte og effektive. Det synes jeg er en kjempefordel.

De kan hurtig nå hverandre ved å ringe eller sende tekstmelding. Det gir en fleksibilitet og mulighet til å handle raskt.

For hvis jeg var ute på fredagen og avdekket en ungdom, så ventet ikke jeg til tirsdagen med å snakke med samarbeidspartnerne. Da var jeg gjerne på telefon, mens jeg stod med ham i hånden. De møtepunktene (kontaktmøtene) er viktig for å bygge en struktur, mens mye av samarbeidet i praksis foregikk mellom møtene. Sånn at strukturen blir viktig for å danne grunnlag for effektivt samarbeid.

De korte linjene anses som en styrke og gjør at de kan jobbe mer effektivt mellom kontaktmøtene. Aktørene ringer hverandre når de har spørsmål og de kjenner til hverandres fagfelt og hva de kan bidra med i samarbeidet.

Balansen mellom formelle prosedyrer og uformell kontakt er viktig for det dynamiske i TIUR. Det strukturelle med kontaktmøter, urinprøver, bevisstgjøringssamtaler og avklarte rollefordeling blir tilført en dynamikk gjennom

mer uformelle samarbeidsformer. De grundige prosedyrene gjør at tiltaket har et godt fundament noe som muliggjør fleksibilitet til å handle hurtig i møte med ungdommen.

Tenker det er kjempefint i forhold til andre tjenester som rus og psykisk helse som er mer vedtak bestemt. Da er det mer tungvint. Så det å kunne være en løfter-skeltjeneste som kan møte ungdommen akkurat når de trenger det da kan man få tak i dem mye fortere.

Kommentarer

I et godt tverrfaglig samarbeid må ansatte lære å jobbe målrettet sammen. Med forskjellig faglig bakgrunn og ulike arbeidsmåter er det barrierer som skal overkommes. I intervjuene kom det frem at TIUR-gruppen har brukt lang tid på å diskutere strukturelle og faglige barrierer og at alle har måttet justere seg etter hverandre uten at det har gått på bekostning av faglig integritet. Det kommer frem at de har brukt god tid på å bli kjent og for å finne gode samarbeidsformer. Hensikten med samarbeid er ikke å viske ut faglige forskjeller, men å bruke ressursene på en måte slik at de har riktige folk på riktig sted. I TIUR har de fått til dette gjennom en indre kjerne med relativt få aktører som har lært hverandre å kjenne, som tåler uenigheter og som har en felles forståelse av arbeidet de gjør. De er en handlekraftige gruppe med tydelige roller og ansvarsområder og de har kontinuitet i samarbeidet gjennom ukentlige kontaktmøter. Nøkkelfaktorene som står sentralt for at de har lyktes med å etablere og formalisere i samarbeidet er: å tørre og ta diskusjonene, ha respekt for hverandre, oppleve lik innflytelse, tydelig ansvarsfordeling og at de er en liten handlekraftig gruppe.

Samtidig kan det oppstå utfordringer med en liten handlekraftig gruppe der alle kjenner hverandre. Det kan fort bli for mye konsensus i måten de reflekterer over begreper, resonnementer og påstander. Da kan det bli vanskelig å kritisk analysere det de gjør og de kan miste dynamikken i faglige diskusjoner der forskjeller kan gi nye innsikter i utviklingen av tiltaket. I intervjuene svarte de ansatte med de samme resonnementene om arbeidsmåtene og forståelsen av TIUR. Det er fortsatt noen spenninger mellom de ulike faglige ståstedene i TIUR-gruppen, men det er likevel slående hvor like argumentene fra de ulike aktørene er. De var gjennomgående positive til måten de selv og andre arbeider på, men de klarer å holde diskusjonene i gang. De ansatte er tydelige på at de kontinuerlig diskuterer etiske spørsmål, noe som er viktig for på lang sikt kan utvikles praksiser som ikke er godt nok diskutert hvis alle faglige spenninger forsvinner.

3) Menneskelige ressurser

I det tverrfaglige samarbeidet er det et potensiale for å nyttiggjøre seg de ansattes forskjellige ressurser, ferdigheter og kunnskaper. For å få til dette er det viktig å fremme den enkeltes evne til å bidra med sin kompetanse, identifisere sin kunnskap og bringe kunnskapen inn i samarbeidet, samtidig som de må kunne løse konflikter og forstå nytten av mangfoldet. I analysen av intervjuene er ukentlige kontaktmøter, tydelig rollefordeling, og kunnskap viktige temaer.

Ukentlige kontaktmøter

Som tidligere nevnt har aktørene i TIUR-samarbeidet brukt tid til å bli kjent med hverandre og hverandres fagområder, og har på den måten fått frem de faglige og menneskelige ressursene. I samarbeid har de god oversikt over hva de forskjellige kan bidra med og de respekterer hverandre, både som mennesker og fagpersoner. Den tette kontakten og kunnskap om hverandres faglige kompetanseområder gjør at de kan samarbeide effektivt. Gjennom ukentlige kontaktmøter erfarer de at de får diskutert aktuelle problemstillinger, at de har lært å samordne seg og forstå hvor ressursene kan brukes på en hensiktsmessig måte. De har lært å kjenne hverandres redskaper og arbeidsmåter, noe som opplevdes vanskelig i starten, men de har også lært å stå for sine egne fagfelt. De opplever det faglige mangfoldet positivt ved at de kan fordele oppgaver og diskutere hvem som gjør hva.

I kontaktmøtet blir vi enige om hvem som tar ansvaret for oppfølgingen av denne ungdommen her. Er det barnevernssak eller er det kanskje en NAV sak? Hvis han er 16 år da er det sannsynlig barnevernet som får ansvaret for den bekymring knyttet til rus, er han 19 år uten arbeid så er det kanskje NAV som skal gjøre den oppfølgingen. Politiet produserer en påtaleunntatelse, vi blir enige om hvilke tiltak vi skal legge inn som vilkår, og så koordineres det av ungdomskontakten og så knyttes det til NAV eller barnevern eller begge deler.

Tydelig rollefordeling

Ved rollefordeling og oppgavefordeling i kontaktmøtene unngår de at ansvaret for ungdommer skyves mellom dem. De opplever å utfylle hverandre uten at de mister sitt faglige særpreg og som en ansatt sier; «politi er fortsatt politi, barnevern er fortsatt barnevern, NAV er fortsatt NAV». Det betyr at det kan være krevende å komme inn i TIUR-samarbeidet. For eksempel tok det tid før helsesøstrene, som kom inn i TIUR-samarbeidet litt senere, å bli integrert

på lik linje med de andre. De kunne bli glemt når det var kurs og lite nevnt når TIUR ble profilert utad. Det viser at TIUR-samarbeidet krever aktive aktører som er frempå for å bli synlige og for få et handlingsrom.

Kunnskap

Ansatte med kunnskap og kapasitet til å engasjere seg i de nødvendige arbeidsoppgavene, og som er interesserte og engasjerte, trekkes frem som en viktig faktor. Gode relasjonelle ferdigheter og evne til å tilpasse seg de forskjellige behovene ungdommene har er noe ungdommen trekker frem som positivt med TIUR. For noen av ungdommene er det nok med de fire obligatoriske samtalene om rusmiddelbruk, mens andre har et større behov for samtaler om hvordan de har det. For å få til en dialog om rusmidlers skadevirkninger forsøker de ansatte å se ungdommen i den konteksten de lever i.

Det er jo rusen som er inngangsporten og noen vil ikke prate om noe annet, selv om jeg kan tenke at her er det andre ting vi burde jobbet med. Så det er ikke alltid jeg får input på komme inn på noe annet en rus, mens andre ganger er det like mye fokus på angst, søvn, depresjoner og krangling ...

Ett spørsmål som dukket opp i intervjuene er hvorvidt TIUR er avhengig av personlige egenskaper og engasjement hos de ansatte som er involvert. Det var litt delte meninger om hvorvidt samarbeidet i dag er personavhengig, men de fleste antok at TIUR-modellen er blitt så godt innarbeidet med avklarte funksjoner og roller at alle de ansatte kan erstattes. Det vil si at TIUR-samarbeidet i dag er godt innarbeidet slik at rollen ikke nødvendigvis er personavhengig, men heller sies å være kunnskapsavhengig.

Vi har laget en modell der det vil være enkelt å gå inn og se hvilken oppgave de enkelte har. Utfordringen er å finne noen som er engasjert nok og som ønsker å drive med det. ...

Selv om modellen er på plass og tiltaket er mer kunnskapsavhengig enn personavhengig må det understrekes at personlige egenskaper er viktig for å jobbe med ungdommene. I alle samtalene med de ansatte kommer det frem at ungdomskontakten er nøkkelpersoner i TIUR-samarbeidet. De tillegges rollen å være pådriver for å holde

engasjementet oppe, ha koordineringsansvaret og ha oversikt over ungdommene i tiltaket.

Kommentarer

Ukentlige kontaktmøter, tydelig rollefordeling og kunnskap er tre nøkkelfaktorer for at suksessen med TIUR-samarbeidet, da dette får frem menneskelige ressurser slik at de blir et handlekraftig tiltak. De utnytter de forskjellige fagkunnskapene som er med i samarbeidet, de ivaretar det faglige mangfoldet og de bruker aktivt de ansattes forskjellige ressurser, ferdigheter og kunnskaper. Kontaktmøtene er essensielle for å bevare kontinuitet og engasjement i diskusjonene, hvor de forskjellige faglige ressursene kan bidra. I kontaktmøtene fordeler de oppgaver og komplementerer hverandre ut fra den enkelte ungdoms behov for oppfølging. De bruker forskjellige faglige ressurser aktivt i det konkrete arbeidet med ungdommene. Det er liten tvil om at samarbeidet mellom aktørene er bra og at modellen bidrar til at de arbeider godt tverrfaglig, og at de får frem ressursene til de forskjellige kompetanseområdene i det konkrete arbeidet med ungdom. Dette bekreftes gjennom ungdommes fortellinger.

4) Orientering mot læring, respondere på feedback og kontinuerlig evaluering

En viktig bakgrunn for oppstarten av TIUR var en opplevelse av at kommunen hadde for lite kunnskap om ungdom og bruk av illegale rusmidler. I analysen av intervjuene kom det frem at de ansatte i TIUR er læringsvillige og fleksible i forhold til å respondere på feedback, men at de mangler kontinuerlig evaluering og det er derfor en usikkerhet om effekt av tiltakene.

Læringsvillighet og fleksibilitet

De ansatte er orientert mot læring og forsøker å tilpasse seg ungdomsmiljøet. De har søkt kunnskap og informasjon utenfor tiltaket. De har også prøvd å løfte blikket gjennom å arrangere fagsamlinger og de formaliserer kunnskapen i en metodeperm som er under kontinuerlig utvikling (vedlegg 10.8).

Vi har pleid å ha fagsamlinger. Det har jeg vært veldig forkjemper for at vi skal ha. Heve blikket litt da, ikke bare snakke enkeltnavn. At vi ikke går i samme tralten. Ser vi andre trekk nå? Må vi heve blikket? Trenger vi mer kompetanseheving på noe? Er det noe vi skal reise på?...

Ett av målene i TIUR er at ansatte utenfor politiet skal få mer kompetanse på å avdekke rusmiddelbruk hos de unge. Dette har de i større grad fått til gjennom det de kaller «å tørre å spørre», der de avdekker gjennom samtaler med ungdom om rusmidler.

Tørre å spørre om noen bruker rusmidler og vite hvordan man skal spørre eller legge det frem. Sånn at de føler det trygt å svare ja eller nei, da.

For det er jo mange som første gang en spør, nei, det er jo ikke noe problem, det driver jeg ikke med, men så kommer det kanskje frem etter hvert at jeg har jo prøvd og jeg røyker kanskje litt mye også..

Tørre å spørre handler om kunnskap som gir kompetanse på å komme i dialog med ungdom om rusmiddelbruk. Kunnskapen gir ansatte trygghet og det sikrer at de kan ta imot det ungdommen forteller om sitt rusmiddelbruk på en kompetent og ivaretakende måte.

Usikkerhet om effekt

I TIUR søker de kunnskap utenifra. De henter inspirasjon fra andre kommuner og deltar på kurs og seminarer, men de har i mindre grad søkt etter og respondert på feedback fra ungdommen. TIUR har et faglig samarbeid med KoRus-Øst som gir en trygghet i det faglige arbeidet. Til tross for at de tror det nytter så er de usikre på om tiltakene har en effekt.

Nytter det, har det noen hensikt? Tror det noen ganger, andre ganger mister vi nesten håpet. Det vi er mest usikker på er bevisstgjøringssamtalene. Er det nok med dem eller burde det være mer? Hvis det var mer, ville flere takket nei, at det blir for omfattende?

Intervjuene med ungdommene viser at bevisstgjøringssamtalene og urinprøvekontroll har en positiv effekt på bruk av illegale rusmidler, men for ungdommene er det ikke budskapet i seg selv som er det mest sentrale. Ungdommen trekker frem det å få reflektere sammen med trygge voksne om rusmiddelbruk og hverdagslivets mange utfordringer som viktig. De ansatte var i intervjuene mer fokusert mot at budskapet om cannabisrøyking skal nå frem til ungdommen.

Vi har pratet mye om hva skal til for at de bevissthets-samtalene skal nytte. Skal vi vise film eller hvordan vi skal nå inn. Jeg tror ikke helt at vi når inn. Jeg får liksom en følelse at vi ikke helt når inn med budskapet. Litt fordi ungdommen har opplevd veldig få negative konsekvenser av cannabisrøyking. Veldig lite, så det gjelder ikke dem og at det er langt unna der de er.

Dette innebærer at de i TIUR anser resultatmålene som det primære, men som tidligere nevnt har informasjon om skadevirkninger i seg selv liten effekt på ungdommen. Det som kan ha en effekt er å få til refleksjon gjennom dialog, med utgangspunkt i situasjoner og erfaringer ungdommene kan relatere seg til. Det vil si at effekten de oppnår er i større grad et resultat av dialogen rundt budskapet, og ikke budskapet i seg selv. Dette får de til i TIUR, men slike resultater kan være vanskelig å måle.

Kommentarer

Kunnskap om ungdommen situasjon, relasjonelle ferdigheter og evne til å komme i dialog med ungdommen er ferdigheter de ansatte besitter. I tillegg søker de aktivt kunnskap utenfor kommunen. TIUR er orientert mot læring og en suksessfaktor er engasjerte, faglig interesserte og læringsvillige ansatte. De mangler imidlertid implementering og systematisering av feedback og evaluering. For å fortsette å utvikle TIUR-samarbeidet i tråd med forskning om hva som virker, vil det å implementere en systematisk evaluering av arbeidsmåter og effekter være positivt. For eksempel har de et godt faglig samarbeid med KoRus-Øst, som vil kunne bidra med å finne gode måter å implementere systematisk evaluering i modellen.

7 Oppsummerende vurderinger

Evalueringsens hensikt har vært å vurdere måloppnåelsen med TIUR-modellen. På bakgrunn av intervjuer med ungdommer og ansatte kan vi si at TIUR bidrar til å forebygge at ungdom opp mot 24 år som har debutert med narkotika opprettholder sitt bruk. Ringsaker kommune har gjennom TIUR-prosjektet utviklet kompetanse og gode metoder for tverrfaglig samarbeid. Fire evalueringsspørsmål ble stilt for å undersøke hvordan TIUR-modellen produserer endring. I det følgende sammenfattes det noen vurderinger knyttet til disse spørsmålene. I tillegg vurderes TIUR opp mot sentrale føringer i Opptrappingsplanen for rusfeltet (2016–2020). Til slutt kommer med noen anbefalinger basert på TIUR-modellen.

7.1 Evalueringsspørsmålene

Hvilke forandringer har skjedd i brukernes livssituasjon?

Ungdommene er en heterogen gruppe og de lever i en kompleks hverdag. Noen av ungdommene opplevde å ha en brukbar livssituasjon før TIUR mens andre beskrev en vanskelig livssituasjon før TIUR.

For de ungdommene som opplevde å ha en brukbar livssituasjon før TIUR, og som fungerte bra i familie og på skole, er ikke endring i livssituasjon sentralt. Rusforebygging i møte med disse ungdommene er først og fremst å endre holdninger til bruk av illegale rusmidler. For de ungdommene som hadde en vanskelig livssituasjon før de kom inn i TIUR kan vi si at mye har endret seg. Noen av ungdommene klarte ikke å stå i jobb eller fungere på skole, noen hadde utfordringer med angst og depresjoner, noen var på vei inn i et mer ukontrollert bruk av illegale stoffer. Ungdommene vi intervjuet hadde stort sett en grei og stabil livssituasjon i dag med skole, familie, jobb og bruk av rusmidler.

Bidrar TIUR til endring i brukernes livssituasjon?

Det er mange faktorer i et komplekst samspill som påvirker livssituasjonen til ungdommene og som ikke kan reduseres til enkle årsakssammenhenger. Endringer i livssituasjonen kan ikke med sikkerhet fastslås å skyldes TIUR-tiltak. Likevel kan vi ut fra hva ungdommene forteller trekke slutningen at TIUR bidrar til endringer i deres livssituasjon. Flere av ungdommene takket TIUR eksplisitt for at de har fått det bedre, mens andre i større grad vektla endringer i det sosiale hverdagslivet. For mange var utvilsomt samtalene med ungdomskontakten viktig for å tenke annerledes, og bidro positivt i en modningsprosess og end-

- TIUR har betydning for endring av livssituasjonen for de ungdommene som har utfordringer med skole, jobb, venner, familie, psykiske problemer.
- TIUR har betydning for de med en begynnende avhengighet.
(Avhengighet – forstått som når bruken av illegale rusmidler fører til en vedvarende tendens til å foreta dårlige valg).
- TIUR har betydning i at ungdommene endret sitt rusmiddelbruk på kort sikt, men vi kan ikke si noe om langtidseffektene (mange av ungdommene var usikre på om de vil bruke cannabis i fremtiden).
- TIUR bidrar i liten grad til holdningsendring til cannabis hos de ungdommene som ikke har erfart negative konsekvenser med cannabisbruk og som i utgangspunktet er for liberalisering.
- Negative konsekvenser som utsettelse av å avlegge førerprøve og prikk på rullebladet var også en faktor som bidro til større forsiktighet med illegal rusbruk.
- I tillegg må det tilføres at faktorer utenfor TIUR, som hensyn til kjæreste, familie, jobb, venner og skole, bidrar til å påvirke at de ikke bruker illegale rusmidler.

Hvilken sammenheng er det mellom brukernes livssituasjon og deltakelse i TIUR?

For de fleste ungdommene var det å få dialog med voksne om utfordringer i livssituasjonen og bruk av rusmidler et viktig bidrag inn i en modningsprosess og det ser ut til å ha bidratt til en mer reflektert holdning til illegale rusmidler og en mer stabil livssituasjon.

Basert på det ungdommene forteller er det tre tiltak de forbinder med TIUR: Avdekking av bruk av illegale stoffer, urinprøver og samtaler med ungdomskontakt.

- De fleste ungdommene forbinder avdekking med politiet. Å bli tatt av politiet var et vendepunkt for mange, og flere opplevde det som skremmende og vanskelig å bli behandlet som en kriminell. For enkelte med større utfordringer i hverdagen var det å bli tatt av politiet en vei inn til mer oppfølging i hjelpeapparatet.
- Urinprøver var for mange av ungdommene viktig for å holde seg unna illegale rusmidler.

- Dialog med voksne med kunnskap om rusmidler og ungdommers livssituasjon opplevdes for samtlige ungdommer som positivt. For noen av ungdommene har relasjonen til ungdomskontakten bidratt til å komme ut av en vanskelig livssituasjon.

Oppsummert kan vi si at ut i fra hva ungdommen forteller er det en sammenheng mellom deltakelse i TIUR og en bedre livssituasjon. For ungdommen er det viktig å få mulighet til å reflektere i dialog med voksne som møter de med respekt og som anerkjenner det de forteller. Mye tyder på at det resulterer i en større evne til refleksjon rundt de negative konsekvensene med bruk av illegale rusmidler. Selv om en del av de vi intervjuet fortsatt hadde en liberal holdning til cannabis, så har de valgt å ikke fortsette bruken.

Hvordan fungerer de enkelte delene i TIUR?

TIUR-modellen er en samarbeidsform med en tiltaksvifte som muliggjør et helhetlig tilbud til den enkelte ungdom. Samarbeidsformen fremmer en integrerende organisering med tydelige normer og regler for koordinering, kommunikasjon og samarbeidsformer med avklarte roller, oppgaver og funksjoner. De ansatte erfarer at de ukentlige kontaktmøtene er den integrerende kjernen i samarbeidet. Gjennom møtene samordnes det tverrfaglige samarbeidet mellom barnevern, NAV, helsestasjon for ungdom, politi og ungdomskontakt mot et felles mål og en felles forståelse av ungdommens behov. Samarbeidet gir innsikt i hverandres faglige kompetanse og de erfarer at samarbeidet mellom politi og kommune styrkes. De obligatoriske tiltakene, som bevisstgjøringsamtaler og urinprøvekontroll, fungerer godt både slik de ansatte erfarer det og ut ifra hva ungdommene forteller. TIUR-samarbeidet har ført til kompetanseøkning, så de har blitt tryggere, modigere og kan ta de nødvendige samtalene om bruk av rusmidler med ungdommen og foreldre. Ungdommene bekrefter at de erfarer at de ansatte har kunnskap og at de trygt kan prate om rusmidler med dem. Vi har lite datagrunnlag for å si hvorvidt de individtilpassede tiltakene fungerer. Dette fordi ungdommen trekker frem samtaler og urinprøver som virkningsfulle faktorer, og få av de vi intervjuet har deltatt på individuelle tiltak utover de obligatoriske. Likevel virket det som om de individuelt tilpassede tiltakene vi hørte om stort sett var logiske og virksomme.

Oppsummert kan vi si at:

- Samarbeidet mellom politi og kommune har blitt styrket på et overordnet nivå i forhold til det rusforebyggende arbeidet med ungdom.
- Det at bruk av illegale rusmidler ble avdekket av politiet var for mange av ungdommene et vendepunkt og en vei inn for å få mer oppfølging i hjelpeapparatet.
- Kontaktmøtet er en integrert kjernegruppe som samordner det tverrfaglige samarbeidet mellom barnevern, NAV, helsestasjon for ungdom, politi og ungdomskontakt mot et felles mål.
- Bevisstgjøringsamtaler er til hjelp for å reflektere rundt eget rusmiddelbruk sammen med trygge voksne. Det vil si voksne som har kunnskaper, som møter ungdommen med respekt og anerkjenner det de forteller.
- Bevisstgjøringsamtalene bærer preg av en dialogisk form fremfor en monologisk («vi vet best»-holdning) og er i tråd med forskning innen rusforebygging.
- Bevisstgjøringsamtalene bidrar til refleksjon rundt bruk av rusmidler og gjør ungdommene mer bevisste på sine valg, og de kan reflektere mer nyansert rundt rusmiddelbruk, til tross for at de fortsatt kan ha liberale holdninger til cannabis.
- Urinprøver bidro til at mange av ungdommene holdt seg unna illegale rusmidler.

7.2 Opptrappingsplanen for rusfeltet (2016–2020)

For å vurdere hvorvidt TIUR-modellen er et tiltak som bør satses på ser vi den her i forhold til Opptrappingsplanen for rusfeltet (2016–2020). Ifølge denne planen er det behov for å styrke tidlig innsats mot milde og moderate rusproblemer fordi det er mye å vinne på å forhindre at problemer forverres. Dette gjelder også tidlig identifisering av unge med risikofylt bruk av illegale rusmidler. Det etterspørres vurderinger av modeller som bidrar til å utvikle gode og effektive tiltak tidlig i forløpet, og om eksisterende tiltak er gode nok til å fange opp rus og avhengighetsproblematikk tidlig. Det anbefales å reagere raskt overfor unge som pågripes i forbindelse med narkotikalovbrudd eller når unge er i situasjoner og miljøer som gir grunn til bekymring. Videre skriver de «at kommunene ikke klarer å fange opp unge med rusproblemer tyder på at tjenestene i liten grad har gjort seg tilgjengelige for unge» (s. 17) og det påpekes at god informasjonsflyt mellom kommune og politi er viktig. I det følgende vil vi argumentere for at TIUR er et godt eksempel på et velfungerende rusforebyggende tiltak. Dette blir understøttet gjennom tre momenter som trekkes frem i Opptrappingsplanen for rusfeltet (2016 - 2010).

1) Regjeringen vil bidra til å etablere et tettere samarbeid mellom barnevern, helsestasjon skole, politi og NAV for å unngå at unge blir kasteball mellom etater. I TIUR-modellen har de fått til dette gjennom:

- God forankring i ledelse med en felles visjon i SLT-samarbeidet.
- SLT-samarbeidet i kommunen har en integrerende organisasjonskultur.
- Ukentlige kontaktmøter som integrerer det tverrfaglige samarbeidet.
- En ungdomskontakt i 100 % stilling til å koordinere tiltaket.
- At det er et lavterskeltilbud som bidrar til fleksibilitet, kontinuitet, kompetanse og handlekraft.
- God samordning med felles forståelse for hverandres lovverk, taushetsplikten, samtykke, informasjonsdeling og arbeidsfordeling.
- Korte linjer der terskelen for å kontakte hverandre er lav.
- Engasjerte medarbeidere med kunnskap og interesse for ungdom og rusforebygging.

2) Regjeringen anerkjenner at det kan være vanskelig å gripe fatt, avklare og følge opp rusmiddelbruk som er avdekket. I TIUR-modellen har de fått til dette gjennom:

- En liten handlekraftig tverrfaglig og tverretatlig gruppe.
- Etablerte metoder for oppfølging som er formalisert i metodeperm.
- Å koordinere overgangen fra avdekking til oppfølging i ukentlige kontaktmøter der de har formalisert hverandres oppgaver.
- Å flytte urinprøve-takning fra politi til helsestasjon for ungdom.
- Barnevernet kan tilby ungdommer rus-spesifikk oppfølging gjennom TIUR.

- NAV avdekker og har kompetanse på å snakke om rus og følge opp denne gruppen med individtilpassede tilbud for de som mangler meningsfulle aktiviteter på dagtid.

3) Regjeringen etterspør bedre kompetanse på hvordan man snakker med unge og foreldre om rusmidler. I TIUR har de fått til dette ved:

- Aktivt orientere seg mot kunnskap og kompetanse.
- Å utvikle metoder for å samtale med ungdom og foreldre.
- Å oppfordre foreldre til å ta kontakt med TIUR ved bekymring for barnas rusmiddelbruk.
- Å aktivt formidle kunnskap om rusmiddelbruk.
- Tett samarbeid med KoRus-Øst.

7.3 Avslutning og anbefalinger

I denne rapporten har vi beskrevet ungdommers og ansattes erfaringer med det rusforebyggende tiltaket TIUR. Ungdommene var i hovedsak positive til TIUR. De oppgir at de blir møtt og tatt på alvor av trygge voksne med relasjonelle ferdigheter som fremmer dialogen. Flere av ungdommene var imidlertid kritiske til hvordan politiet og skole samarbeidet for å avdekke illegal rusmiddelbruk. Det må legges til at avdekking av illegale rusmidler på skolen ikke er en del av TIUR-modellen og at politiet og skole har endret rutiner etter tilbakemeldingene. Selv om politi og skole har endret praksis er det likevel viktig å få frem at ungdommenes opplevelser ikke alltid samsvarer med intensjonene som ligger bak det rusforebyggende arbeidet. Det kan være et gap mellom ungdommens erfaringer med å være deltaker i rusforebyggende tiltak og intensjonene som ligger bak tiltaket. Ungdommenes erfaringer må tas på alvor, men det innebærer ikke at negative konsekvenser ved illegal rusmiddelbruk skal undervurderes. Rusforebyggende tiltak som TIUR innebærer konsekvenser for ungdommen, og ungdommene er ikke negative til urinprøver eller samtaler. De opplever det som positivt å bli møtt av ansatte med engasjement, tydelige grenser og de gir uttrykk for å sette pris på en åpen dialog rundt konsekvenser av illegal rusmiddelbruk.

Gjennom TIUR får ungdommene også en pause til å tenke igjennom hvilke konsekvenser rusmiddelbruken har for deres forhold til familie, venner, skole og jobb. Gjennom dialog med kompetente voksne kan ungdommene selv sette ord på sitt eget rusmiddelbruk og få mulighet til å snakke om sin livssituasjon. TIUR kan sies å ha lykket når dialogen med ungdommene skaper refleksjon og mulighet til å utforske nye muligheter for fremtiden. Fremfor straff og tvang vektlegger de ansatte i TIUR dialog for å motivere ungdommen til å ta mer begrunnede valg. Med andre ord gis ungdommen muligheten til å velge selv og blir ikke fratt ansvar for sine handlinger.

En innvending er at informasjon om skadevirkninger ikke virker rusforebyggende hvis det presenteres i en monologisk form. I TIUR samtaler man med ungdommen om rusmidler og konsekvenser på uderes egne premisser og det skapes dialog innenfor trygge rammer. Når dialogen etableres er endringer i gang (Seikkula & Arnkil, 2006). Evalueringen viser at TIUR i stor grad har nådd effekt- og resultatmålene som er satt for tiltaket. De fleste ungdommen har fått en bedre livssituasjon etter TIUR og de bruker mindre illegale rusmidler. Samtidig tyder intervjuene med de ansatte på at det tverrfaglige samarbeidet er styrket. TIUR fungerer som en integrerende kjerne der det faglige mangfoldet blir ivaretatt gjennom aktiv bruk av deltakernes kompetanse. TIUR er også i tråd med Opptappingsplanen for rusfeltet (2016–2020).

Med bakgrunn i resultatene fra denne evalueringen presenterer vi under noen forslag til tiltak som bør vektlegges under utvikling av rusmiddelforebyggende tiltak som TIUR-modellen.

■ Vårt materiale indikerer at det tverrfaglige samarbeidet i TIUR fungerer godt. For å få til et bra samarbeid bør man vektlegge følgende:

- forankring på ledernivå
- engasjerte medarbeidere i nøkkelroller
- tydelig rollefordeling
- grundig utvikling av faglige perspektiver og arbeidsmåter
- sette av tid til å finne gode samarbeidsformer.
- utarbeide en metodeperm

Dette gjelder spesielt i startfasen. I tillegg bør ukentlige møter til fast tid prioriteres for å sikre kontinuitet i det tverrfaglige rusforebyggende arbeidet. De som deltar i møtene bør ha engasjement for det rusforebyggende arbeidet slik at møtene ikke oppleves som noe som kommer i tillegg til andre arbeidsoppgaver.

■ Det bør etableres rutiner for å få på plass brukermidvirkning i videreutviklingen av tilbud som TIUR. For eksempel kan ungdom være med i diskusjoner på fagdager eller det kan etableres møteplasser for dialog og erfaringsutveksling. Det anbefales at ungdom kan delta i slike diskusjoner både på systemnivå og på individnivå. For selv om det er positivt med tiltak der de ansatte har felles mål, korte linjer og en inkluderende kultur, bør de kontinuerlig utfordres på om virkemidlene som iverksettes fungerer etter intensjonene. Mye rusforebyggende arbeid er i dag bygd på gode intensjoner, men det kan være en utfordring å sikre seg at målet ikke heller midlet. Mange av ungdommene vi intervjuet hadde sterke meninger om hva som var viktig for dem og hvordan de erfarte tiltaket. Å ta med ungdommens perspektiver i evalueringen av tiltakene vil styrke etikken ved at arbeidsmåter større grad kan tilpasses ungdommens utfordringer og behov. Det innebærer ikke at ungdommene skal utforme tiltaket. Ungdom opplever ulike tiltak forskjellig og de har forskjellige behov – men dialog med ungdommen vil bidra til å sikre at de rusforebyggende tiltakene fungerer i tråd med intensjonene.

■ I rusforebyggende tiltak bør det være kontinuerlige diskusjoner og tydelige formaliserte rutiner for å ivareta personvernet og integriteten til ungdommene. I TIUR har de ansatte brukt mye tid på diskusjoner, noe som er sentralt for å unngå stigmatisering og unødvendig bruk av maktmidler. I denne rapporten kommer det frem at det er spesielt viktig å diskutere hvor grensen går for hva skolens rolle skal være i dette arbeidet. Det bør også avklares i hvilken grad ungdommens personvern kan ivaretas ved avhør og ved sanksjoner mot elever som ikke vil la seg teste seg for rusbruk (Datatilsynet, 2015). Dette er en diskusjon som strekker seg utover Ringsaker og som diskuteres ved flere videregående skoler i Norge (f.eks. Jakobsen, 2014). Det må legges til at avhør og rustesting på skoler ikke er en del av TIUR-modellen. Det er likevel viktig å diskutere etikken i metodene som brukes for å avdekke bruk av illegale rusmidler hos ungdommene.

Noen av ungdommene opplevde at «alle visste» at de var blitt tatt, de følte seg stemplet og at de ble sett ned på, følte seg tvunget til å innrømme rusing og de følte seg behandlet som kriminelle. Disse erfaringene er ikke direkte knyttet til tiltak i TIUR-modellen, men kan oppstå som ringvirkninger i samarbeid med eksterne aktører. At ungdom erfarer negative konsekvenser av å bruke illegale rusmidler kan ha en forebyggende effekt, men det bør ligge etiske refleksjoner til grunn for alle tiltak for å unngå utilsiktede ringvirkninger. Det bør også, som de har gjort i TIUR, utvikles gode rutiner for å informere ungdommen om taushetsplikt og hva de samtykker til. Det har vært mange diskusjoner

og refleksjoner i TIUR-samarbeidet om slike temaer og tematikken har blitt løftet frem på seminarer og fagdager. En anbefaling i tråd med dette er å sette av tid til fagdager for å få dialog om slike temaer med samarbeidspartnere i det rusforebyggende arbeidet.

■ Trygge voksne som evner å komme i dialog med ungdom er en suksessfaktor i TIUR. I TIUR-modellen er det fokus på å unngå bruk av stemplende kategorier. Man fokuserer heller på relasjonsbygging og holdningsskapende samtaler rundt temaer som ungdommen kan identifisere seg med. Å være i dialog med voksne bør vektlegges fremfor skremselspropaganda om rus. Ungdommen i vår studie identifiserer seg ikke med tungt rusmiddelmisbruk og de opplever det som nedverdiggende å bli sett på som kriminelle. De trekker selv frem ungdomskontakten som et eksempel på voksne med gode holdninger og kunnskap om rusmiddelbruk.

■ Det bør i rusforebyggende tiltak være en systematisk prosessevaluering. I rusforebyggende arbeid er det ofte usikkerhet om hvordan ungdommene erfarer tiltakene og hvilken nytte de har av dem. Ringsaker kommune ønsket å evaluere, noe som har resultert i denne evalueringen. Denne evalueringen viser at TIUR har hatt en positiv effekt for flere ungdommer, men den viser også at tiltak som TIUR bør implementere kontinuerlige tilbakemeldinger fra ungdommen for å få kunnskap om hvilken nytte de har hatt av tilbudet. En styrke i TIUR er at de har samarbeidet med KoRus-Øst. Dette gir en faglig trygghet. Det vil være av stor nytte for rusforebyggende tiltak i kommuner å utvikle evalueringsmetoder i samarbeid med kompetansesentre som KoRus-Øst.

■ En suksessfaktor, ifølge ungdommen, er at tiltakene er personorienterte og at ungdommens livssituasjon vektlegges fremfor å kun fokusere på rusmiddelbruken. Mange av ungdommene har utfordringer i hverdagslivet. På bakgrunn av ungdommens utsagn bør fokuset i rusforebygging utvides til i større grad å rettes mot tettere oppfølging og livsmestring.

■ I rusforebyggende tiltak rettet ungdom kan det være uklart hva som legges i begrepet rusmiddelavhengighet. Det kan innebære å fortsette med betydelig bruk av illegale rusmidler til tross for åpenbare negative konsekvenser som tap av venner og problemer med å være i jobb eller på skole. Avhengighet kan da beskrives som at bruken av rusmidler fører til en vedvarende tendens til å foreta dårlige valg. Tiltak som vektlegger å styrke ungdommens evne til å ta

gode valg anbefales og er i tråd med forskning (se kap. 4). Gjennom å etablere trygge relasjoner, tillitt og troverdighet lykkes TIUR med å motivere ungdommen mot mer reflekterte valg.

■ På bakgrunn av denne evalueringen anbefales det å satse videre på urinprøver på helsestasjon for ungdom. Det at helsestasjon får tilført midler til å følge opp urinprøver gir trygghet og er en god møteplass for ungdom. Det bør være en systematisk tenkning rundt i hvilken grad det er risiko for at ungdom begynner med syntetiske rusmidler for å unngå positive urinprøver.

■ Rusforebyggende tiltak som TIUR bør være lavterskeltilbud. For å sikre fleksibilitet og handlekraft har det i TIUR vært en suksess å legge ansvaret til Ungdomskontakten som er et lavterskeltilbud. For ungdommene betyr det kort vei for å komme i dialog med voksne og det er enklere for de ansatte å nå ungdommen der og da.

I tillegg er det en suksessfaktor at Ungdomskontakten har fått midler til en 100 % stilling, som til enhver tid skal ha oversikt over tiltaket. I en slik stillingen bør man ha gode relasjonelle egenskaper i møte med ungdom og evne til å skape samarbeid og engasjement blant de ansatte.

■ I rusforebyggende tiltak som TIUR, som er en liten handlekraftig kjernegruppe av ansatte, vil det være hensiktsmessig å hente inn en ekstern veileder. En ekstern veileder kan bidra med hjelp til systematisk refleksjon over begreper, resonnementer, påstander og teorier for å unngå at det blir for stor konsensus i det tverrfaglige samarbeidet. TIUR har hatt et faglig samarbeid med KoRus-Øst som har bidratt med veiledning. Det anbefales at rusforebyggende tiltak har en forankring i fagmiljøer som for eksempel KoRus.

■ I en modell over organisering av rusforebyggende tiltak er det vanskelig å få frem den personlige tilnærmingen som ungdommene trekker frem som det mest positive i TIUR. En av suksessfaktorene i TIUR er at de ansatte er personorientert og at de retter seg inn mot hverdagslivet til ungdommene. Det kan derfor stilles spørsmål om rusforebyggende arbeid ofte er for mye rettet mot rusmiddelbruken og konsekvenser av dette, og ikke mot ungdommens behov. I TIUR er de ansatte fleksible og møter ungdommene på en ikke-dømmende måte at - de skaper gode relasjoner som åpner opp for å prate om ungdommens livssituasjon på en inkluderende måte.

8 Avsluttende bemerkninger

I denne evalueringen har vi vektlagt å få frem det organisatoriske bakteppet for TIUR-modellen. En sentral underliggende ambisjon har vært å svare på om TIUR-modellen kan og bør iverksettes i andre kommuner. Slik vi ser det er det avhengig av hvordan modellen implementeres og av konteksten den iverksettes i. Det innebærer at selv om TIUR-modellen stort sett vurderes positivt i Ringsaker, så kan man ikke ta det for gitt at den fungerer like godt i andre kommuner som er organisert på andre måter.

Vi antar likevel at TIUR-modellen er robust og bærekraftig, og kan ha liknende effekt i andre kommuner hvis de setter av ressurser og iverksetter tiltaket på en god måte. Det er derfor gode grunner for å anbefale andre kommuner å bygge på de erfaringene de har gjort i Ringsaker med de anbefalingene som vi beskriver i rapporten.

I TIUR er det en tydelig spenning mellom hjelp og kontroll. I rusforebygging vil denne spenningen alltid vil være tilstede. Målet er ikke å eliminere den, men å håndtere makt og kontroll med moralsk dømmekraft som ivaretar ungdommene. For mye kontroll fratar ungdommene muligheten til å gjøre egne valg og kan virke mot sin hensikt. For lite kontroll kan derimot skape utydelige og utrygge rammer for ungdommene. TIUR prøver seg frem i dette farvannet, og det er spenninger mellom faggruppene som kan komme til syne selv om de har samme målsetting om å hjelpe ungdommen til å foreta bedre valg. En slik spenning er bra og nødvendig for å ivareta en kritisk refleksjon om hva som er bra for ungdommen. Det finnes ingen fasit, for ungdommene forteller både om for mye kontroll og for lite kontroll, men en løpende dialog om dette temaet er nødvendig for å ivareta etikken og personvernet til ungdommene.

9 Referanser

- Andersson, H. W. & Ljøkjell, T.** (2014). Tidlig intervensjonstiltak med dokumenterte effekt på risikofyllt alkohol- og cannabisbruk hos ungdom og unge voksne. *Rusfag* 1 s. 29-39.
- Bakken, A.** (2016). Ungdata 2016 Nasjonale resultater. NOVA Rapport 8/16. Oslo: NOVA.
- Baklien, B.** (2017). Et sporskifte - Andrepersonposisjon i psykisk helsearbeid. *Tidsskrift for psykisk helsearbeid* 14(2).
- Baklien, B. & Wejden, T.** (2009). Evaluering av prosjektet «Barn i rusfamilier - tidlig intervensjon». SIRUS-Rapport nr. 1/2009 Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning.
- Bäcklund, S., Enstad, F., Frøyland, K., Gimse, A.Ø., Hoel, I & Ingerslev H.** (2010). Fra bekymring til handling. En veileder om tidlig intervensjon på rusområdet. Oslo: Helsedirektoratet.
- Berg, R. & Underland, V.** (2012). Effekten av primærforebyggende tiltak mot bruk av tobakk, alkohol og andre rusmidler hos barn og unge (Rapport fra Kunnskapssenteret Vol. nr 07-2012). Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten.
- Bramnes, J.** (2016). Helsekader av Cannabis. https://www.youtube.com/watch?time_continue=985&v=StGxQjAF_Lg
- Bringedal, N.** (2013). Fra bekymring til handling. Masteroppgave Universitetet i Stavanger.
- Bugge, S., & Det Kriminalitetsforebyggende råd.** (2011). En Praktisk håndbok om SLT: Forebygging av rus og kriminalitet. Oslo: KRÅD, Det kriminalitetsforebyggende råd.
- Dalsbø, T.K. & Fønhus, M.S.** (2016). Psykososiale tiltak får muligens flere til å slutte med cannabis. Oslo: Folkehelseinstituttet <https://www.fhi.no/globalassets/kss/filer/filer/publikasjoner/cochrane-library/psykososiale-tiltak-for-cannabisavhengighet---kort-oppsammert.pdf>
- Datatilsynet** (2012). «Kontroll av elever». www.datatilsynet.no
- De nasjonale forskningsetiske komiteene** (2016). Generelle forskningsetiske retningslinjer https://www.etikkom.no/globalassets/documents/publikasjoner-som-pdf/fek_generelle_retningslinjer.pdf.
- EMCDDA** (2009). 2009 Annual report on the state of the drugs problem in Europe. Luxembourg: Publications Office.
- Fekjær, H.** (2009). Rus Bruk, motiver, skader, behandling, forebygging, historikk. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Foster-Fishman, P., Berkowitz, S., Lounsbury, D., Jacobson, S., & Allen, N.** (2001). Building Collaborative Capacity in Community Coalitions: A Review and Integrative Framework. *American Journal of Community Psychology*, 29(2), 241-261.
- Giddens, A.** (1991). *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*. Cambridge: Polity Press.
- Helse- og omsorgsdepartementet** (2016). Opptappingsplanen for rusfeltet (2016-2020)
- Hibell, B. & Guttormsen, U.** (2011). A supplement to the 2011 ESPAD report. <http://www.espad.org/sites/espad.org/files/FULL-REPORT-Supplement-to-The-2011-ESPAD-Report-WEB.pdf>
- Hofstad, E.** (2016). Vi skal forebygge, ikke etterforske. *Sykepleien.no* 05.12.2016
- Hole, R.** (2014). Forebygging og behandling av rusproblemer. En innføring. Oslo: Universitetsforlaget.
- Holstein, J. A. & Gubrium, J. F.** (1995). *The active interview*. Thousand Oaks: Sage
- Håland, J.** (2013). Kriminalitetsforebyggende pris til Ringsaker. *Ringsaker Blad* 21. mars <https://www.ostlendingen.no/ringsaker-blad/ringsaker-blad/kriminalitetsforebyggende-pris-til-ringsaker/s/2-2.2757-1.7818244>
- Jackobsen, L. B.** (2014). Presset til urinprøver på skolen. <http://www.varden.no/nyheter/presset-til-urinprover-pa-skolen-1.1160662>
- Karlsen & Jentoft, N.** (2013). Programteori versus samfunnsvitenskapelig teori. Halvorsen, A., E.L. Madsen og N. Jentoft (red.): Evaluering. Tradisjoner, praksis, mangfold. Bergen: Fagbokforlaget.
- Knudsen, H.** (2004). «Samarbeid på tvers av organisasjonsgrenser». I Repstad, P. (red.): Dugnadsånd og forsvarsverker. Oslo: Universitetsforlaget
- Kristjansson, A. L., Sigfusdottir, I. D., Thorlindsson, T., Mann, M. J., Sigfusson, J., & Allegrante, J. P.** (2015). Population trends in smoking, alcohol use and primary prevention variables among adolescents in Iceland, 1997–2014. *Addiction* 111, 645–652.
- Kvale, S.** (2006). *Det kvalitative forskningsintervjuet*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Lundqvist, T. & Ericsson, D.** (2007). Den teoretiska bakgrund till Haschavvänjningsprogram met (HAP) – en metod för behandling av cannabismissbruk. *Socialmedicinsk tidskrift* 1
- Moen, L. F., Haugstvedt, H. og Rørendal, M.** (2014). Manual for individuell hasjavenning. Uteseksjonen Velferdsetaten, Oslo kommune.
- Mørland, J., & Waal, H.** (2016). *Rus og avhengighet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Mørland, J.** (2017). Hvor lenge virker THC etter inntak av cannabis? ROP-TV <http://roptv.no/videoer/rop-lidelser/joerg-moerland-hvor-lenge-virker-thc-etter-inntak-av-cannabis>
- Nesvåg, S., Backer-Grøndahl, A., Duckert, F., Enger, Ø., Huseby, G & Kraft, P.** (2009). Tidlig intervensjon på rusfeltet – en kunnskapsoppsummering. Oslo: Sosial og helsedirektoratet.
- Nordfjærn, T., Bretteville-Jensen, A., Edland-Gryt, M., & Gripenberg, J.** (2016). Risky substance use among young adults in the nightlife arena: An underused setting for risk-reducing interventions? *Scandinavian Journal of Public Health*, 44(7), 638-645.

Ose, S., & Kaspersen, S. (2016). Kommunalt psykisk helse- og rusarbeid 2016: årsverk, kompetanse og innhold i tjenestene Vol. SINTEF A27975, SINTEF rapport. Trondheim: SINTEF, Teknologi og samfunn.

Pedersen, A-L. (2014). Nye syntetiske rusmidler... Hva gjør vi med dem?. Rusfag 1, s. 5-14.

Pedersen, W. (2006). Bittersøtt: Ungdom, sosialisering, rusmidler (2. utg. ed.). Oslo: Universitetsforl.

Pedersen, W., & Von Soest, T. (2015). Which substance is most dangerous? Perceived harm ratings among students in urban and rural Norway. *Scandinavian Journal of Public Health*, 43(4), 385-392.

Ringsaker kommune (2013). Prosjekt "Tidlig intervensjon – unge og rus <https://www.ringsaker.kommune.no/getfile.php/2271868.1897.vfydwfpbsx/Prosjekt+TIUR.pdf>

Ringsaker kommune (2014). Vellykket prosjekt for rusforebygging. <https://www.ringsaker.kommune.no/vellykket-prosjekt-for-rusforebygging.5479390-196585.html>

Ringsaker kommune (2014). Ringsaker kommune Årsberetning, 2014.

Ringsaker kommune (2015). Ringsaker kommune Årsberetning, 2015.

Ringsaker kommune (2015). Tidlig intervensjon – unge og rus i Ringsaker. <http://www.ringsaker.kommune.no/getfile.php/3129820.1897.bvfyrwvbt/ TIUR++handbok+-+WEB.pdf>

Sandberg, S. & Pedersen, W. (2010). Cannabiskultur. Oslo: Universitetsforlaget.

Sandøy, T. A. (2015). Bruk av illegale rusmidler: Resultater fra befolkningsundersøkelse 2012-2014. SIRUS rapport 4/2015. Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning.

Schanche, V. (2003). Forebygging og helsefremmende arbeid Fra forskning til praksis. Narvik: Kompetansesenter ved Nordlandsklinikken.

Seikkula, J., & Arnkil, T. E. (2006). Dialogical meetings in social networks. London: Karnac.

Semb, R., Borg, M. & Ness, O. (2014). Tilpasning eller tilbaketrekning? Tilhørighetsstrategier blant unge voksne med rus og helseproblemer. *Tidsskrift for velferdsforskning* 19(3), 204-220.

Sigfusdottir, I. D., Kristjansson, A. L., Gudmundsdottir, M. L., & Allegrante, J. P. (2010). A collaborative community approach to adolescent substance misuse in Iceland. *International Psychiatry*, 7, 86-88.

Skog, O-J. (2006). Skam og skade Noen avvikssosiologiske temaer. Oslo: Gyldendal Norske Forlag A.S.

Skretting, A., Vedøy, T.F., Lund, K.E. og Bye, E.K. (2016). Rusmidler i Norge 2016 Alkohol, tobakk, vanedannende legemidler, narkotika, sniffing, doping og tjenestetilbudet. Oslo: Folkehelseinstituttet.

Sosial- og helsedirektoratet (2007). Tidlig intervensjon på rusområdet. Sentrale perspektiver – aktuelle målgrupper og arenaer

Stoltenberg, C. (2014). Folkehelse rapporten 2014 Helsetilstanden i Norge. Oslo: Folkehelseinstituttet.

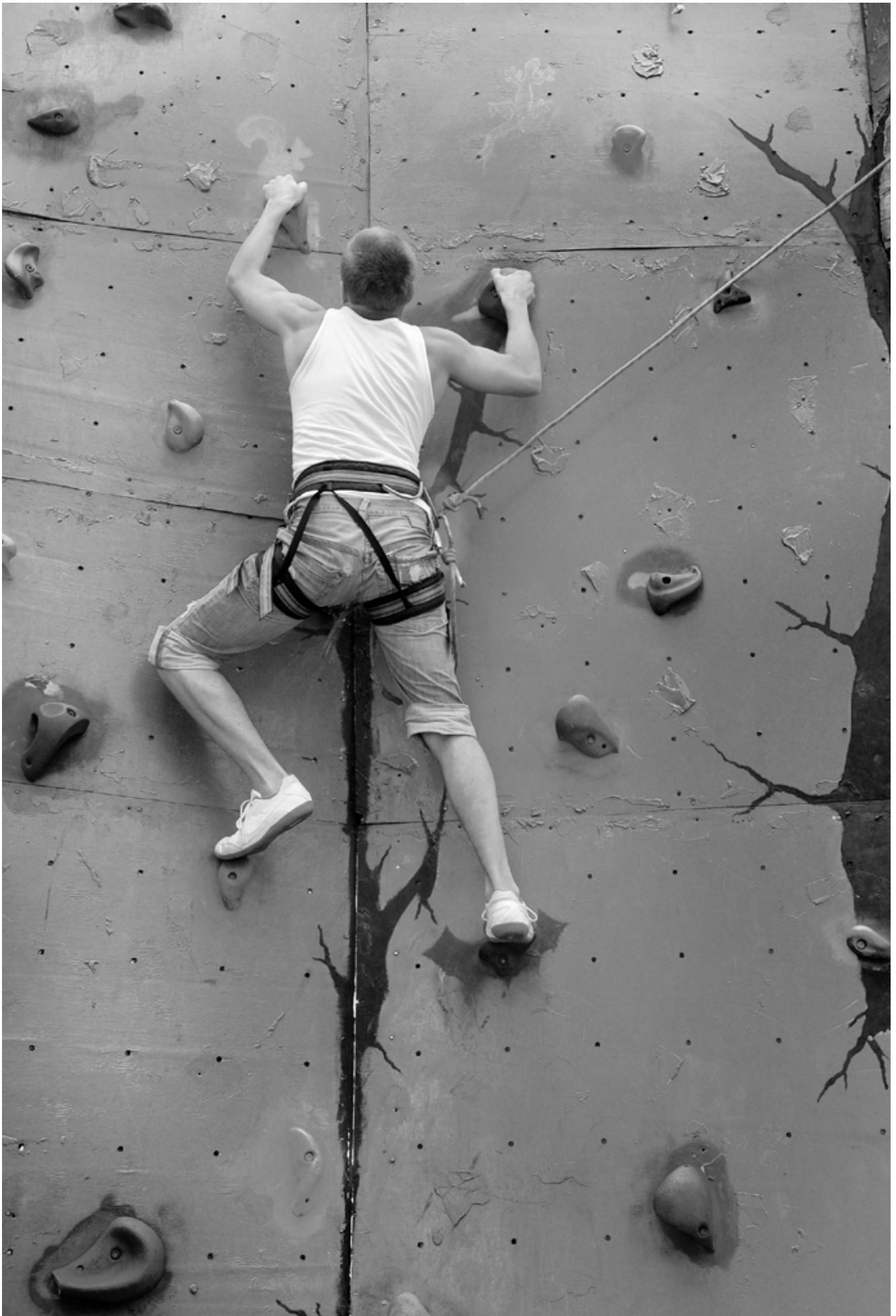
Sverdrup, S. (2014). Evaluering tilnærminger, modeller og eksempler. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Ungdata (2016). Ungdata-undersøkelsen i Ringsaker 2014. <http://www.ungdata.no/Fylker-og-kommuner/Hedmark/Ringsaker>

Valkvæ, R. & Juberg, A. (2005). Rusforebygging handler om å skape mening Rus & avhengighet 3, s 35-37.

Vedøy, T. F. V., & Skretting, A. S. (2009). Ungdom og rusmidler: resultater fra spørreskjemaundersøkelser 1968-2008. Sirus rapport 5/2009.

Øia, T. (2013). Ungdom, rus og marginalisering. Oslo: Cappelen Damm akademisk.

10 Vedlegg

Kontrakt for oppfølging i TIUR.	side 57
Kartleggingsskjema – ungdom.	side 58
Kartleggingsskjema – voksen.	side 60
Bevisstgjøringssamtaler	side 62
Avtale om frivillig urinkontroll.	side 64
Avslutningssamtale	side 65
Kontaktmøte	side 66
Metodeperm.	side 67
Kontraktskriving påtaleunndatelse.	side 70
Ansvar i TIUR	side 71
Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet	side 72
Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet	side 73
Intervjuguide ungdommer	side 74
Intervjuguide ansatte	side 75
REK	side 76
NSD	side 77
Personvernombud	side 78

10.1 Kontrakt for oppfølging i TIUR

Kontrakt for oppfølging i TIUR (Tidlig intervensjon – unge og rus)

Navn:

Fnr:

Adresse:

Tlf:

Verge:

Tlf:

Bakgrunn for oppfølging er en avgjørelse fattet av påtalemyndighet eller av domstolen, og/eller med samtykke fra angjeldende ungdom og evt. foresatte.

TIUR er en samarbeidsmodell i Ringsaker kommune med formål å forebygge utvikling av rusavhengighet og kriminalitet. Modellen bygger på tverrfaglig samarbeid og det gjennomføres Kontaktmøte hver uke hvor representanter fra politi, ungdomskontakt, barneverntjeneste, NAV og helsestasjonen deltar.

Jeg samtykker i at følgende instanser er kjent med at jeg får oppfølging gjennom TIUR og at saken blir drøftet i Kontaktmøtet: Politiet, Ungdomskontakten, Barneverntjenesten, NAV, Helsesøster, Skole, evt. andre.....

Hovedmål:

Oppfølging består av:

Tiltak 1:

Ansvar:

Tiltak 2:

Ansvar:

Tiltak 3:

Ansvar:

osv.:

Kontrakten gjelder fram til (dato):

Sted:

Dato:

Underskrift:

Ungdom

.....

Foresatt

.....

Ansvarlig for oppfølgingen

Hvis foreldre ikke bor sammen, er det tilstrekkelig med underskrift av den av foreldrene som har daglige omsorg.

10.2 Kartleggingsskjema ungdom

Tidlig intervensjon – unge og rus

KARTLEGGINGSSKJEMA - ungdom

Intervjudato:	Intervjuer:
Personalia	
Navn:	
Adresse:	
Mobilnr.:	
Fødselsdato:	
Jobb/fritid	
Jobb/skole:	
Arbeidstid:	
Kontaktperson:	
Skolehistorie:	
Fravær:	
Framtidig ønske om skole / utdanning:	
Fritidssysler:	
Hvilke interesser har du:	
Nettverk	
Bor sammen med:	
Forhold til nære familiemedlemmer:	
Familie / utvidet nettverk:	
Venner:	
Rusfrie venner:	
Noen du stoler på/støttespiller:	
Kontakt med annet hjelpeapparat:	
Fastlege:	
Rushistorie:	
Når brukte du cannabis første gang?	
Hvor mye cannabis bruker du nå?	
Har du narkogjeld?	
Kjenner du til andre stoffer og har du brukt noen av disse?	
Kjenner du til leagal high/syntetisk cannabis?	
Nåsituasjonen?	

Alkoholbruk? (Debutalder, mengde og (på)virkning)
Har du opplevd at noen i nær familie har misbrukt alkohol eller andre rusmidler? I tilfelle hvem og hvordan?
Motivasjon til å slutte
Hvilke positive sider har cannabis for deg?
Når røyker du? Må du røyke når du gjør spesielle ting? (eks se film, høre musikk...)
Røyker du alene eller sammen med andre?
Hvilke negative sider har cannabis for deg
Hvorfor vil du slutte nå?
Har du prøvd å slutte før? Hvilke erfaringer har du gjort fra det?
Hva gjorde at du valgte å begynne og ruse deg igjen?
Hva skal til for at du skal klare det denne gangen?
Hvem eller hva motiverer deg til å slutte?
Hva skal til for at du skal klare å følge opp tiltaket?

Tidlig intervensjon – unge og rus

KARTLEGGINGSSKJEMA - foreldre

Intervjudato:	Intervjuer:
Personalia	
Navn:	
Adresse:	
Mobilnr.:	
Fødselsdato:	
Jobb/fritid	
Jobb:	
Arbeidstid:	
Fritidssysler / hobbyer:	
Om ungdommen:	
Beskriv personlighet:	
Interesser og hobbyer:	
Skolefungering:	
Venner:	
Kjenner dere venners foreldre?	
Forholdet mellom ungdommen og dere foreldre:	
Viktige relasjoner til familie / nettverk:	
Kontakt med annet hjelpeapparat:	
Rushistorie:	
Når oppdaget du/dere at ungdommen hadde prøvd hasj?	
Hva gjorde at dere oppdaget dette?	
Hvordan reagerte dere?	
Kjenner dere til bruk eller misbruk av alkohol og/eller røyk?	
Hvordan reagerte dere på dette?	
Hvordan har ungdommen reagert overfor dere?	
Hva slags oppdragerstil gjennomfører dere? Er dere enige?	
Hvem har dere tatt opp bekymringene med?	
Hva nå?	
Trenger dere hjelp eller bistand videre?	

Foreldre informeres i tillegg om:

TYPISKE KJENNETEGN:

- Atferdsendring – sinne, irritert, sløvhet, rastløs
- Økt pengebruk
- Nye, ukjente venner
- Holder ikke avtaler, glemmer tiden, bryter grenser
- Synkende skoleprestasjoner, skoleskulk
- Lyving
- Positive holdninger til hasj – cannabismerker
- Svarte sakser, istykkerrevet riszla-papir, vannpipe, tobakk, røkelse på rommet
- Røde øyne, tørst, matkikk

SJEKK-LISTA

Kjenner du igjen flere av disse signalene hos barnet ditt, kan det være grunn til å reagere:

- Skulker skolen og får dårligere karakterer.
- Aggressiv og ustabil oppførsel.
- Sløv, innadvendt og deprimert.
- Nye og ukjente venner.
- Klarer ikke å utføre kompliserte oppgaver uten å bli frustrert og aggressiv.
- Ikke så opptatt av personlig hygiene lenger.
- Har unormal appetitt på søtsaker og er ofte tørst.
- Penger og verdigjenstander forsvinner hjemmefra.
- Pupillene blir større (amfetamin og ecstasy) eller mindre (heroin) enn normalt og de reagerer tregt på endringer i lysforholdene.
- Pulsen er over eller under det normale.
- Unormal kjeveaktivitet, skjærer tenner og slikker seg stadig om munnen.
- Ukontrollerte kroppsbevegelser og dårlig motorikk.
- Mister mye vekt.
- Svette mer enn vanlig.
- Hyperaktiv oppførsel, er ute eller oppe hele natta.

kilde: Landsforeningen mot stoffmisbruk

BEVISSTGJØRINGSSAMTALER.

Målsetting

- Hindre videre cannabisbruk/rusmisbruk
- Gi økt kunnskap om cannabis og dens skadevirkninger.
- Gjøre ungdom bevisst på egne valg i forhold til cannabisbruk.
- Inkludere og involvere foreldre.

Tilbys til:

- Ungdom og unge voksne som av ulike årsaker trenger kunnskapsheving og bevisstgjøring
- Som en del av en påtaleunntatelse i tillegg til urinprøvekontrakt
- Som et tiltak i barneverntjenesten

Foreldresamtale

Det gjøres individuelle vurderinger om når det er hensiktsmessig å gjennomføre foreldresamtalen. Det skal alltid gjennomføres samtale med foreldre når ungdom er under 18 år. Det skal vurderes og motiveres for å gjennomføre hos ungdom over 18 år.

Kartlegging av hjemmesituasjonen (Her kan egen mal brukes).

Info om:

- Akutt og kronisk rus
- De kognitive funksjonene (bilkjøring/øvelseskjøring)
- Positive og negative sider ved cannabis
- Tegn og symptomer
- Grensesetting

Samarbeid videre?

1. Samtale

- Gjennomføres innen 1 uke etter henvendelse
- Fortelle om oss selv, hva vi jobber med og hvorfor vi har denne samtalen
- Kartlegging – bruk egen mal
- Ha fokus på positive og negative sider ved cannabis
- Kontraktskriving
- Oppsummering og videre avtale

2. samtale

Gjennomføres 1-3 uker etter 1. samtalen.

- Hvordan opplevde du å være her sist?
- Hvordan har du hatt det siden sist?
- Har det skjedd noe spesielt siden sist?

- Har du brukt cannabis eller andre rusmidler siden sist?
- Har du startet med urinprøver? Hvordan har det i tilfelle vært?

Ta utgangspunkt i ungdommens uttalelser om positive og negative sider ved cannabisrøyking fra kartleggingssamtalen og ha fokus på:

- Faktakunnskap om cannabis
- Akutt og kronisk rus
- Kognitiv påvirkning
- Helseskader
- Konsekvenser for Skole/jobbmuligheter, bilkjøring, reiser til visse land
- Oppsummering.

3. samtale

Gjennomføres 2-3 uker etter 2. samtalen.

- Hvordan opplevde du å være her sist?
- Hvordan har du hatt det siden sist?
- Har det skjedd noe spesielt siden sist?
- Har du brukt cannabis eller andre rusmidler siden sist?
- Hvordan går det å følge opp urinprøvene?
- Hva husker du av det vi snakket om sist?
- Hva ønsker du for deg selv nå?
 - Hvordan ønsker du å bli oppfattet?
 - Har du fått tilbakemelding fra noen om hvordan de oppfatter deg?
- Drømmer for framtiden?
 - Hvordan skal du nå disse drømmene?
 - Hvordan vil evt. videre cannabisrøyking kunne påvirke dette?

Har du behov for mer hjelp? Vi kan skissere aktuelle tilbud og evt. formidle kontakt.

4. Avslutningssamtale ved endt kontrakt

Det gjøres en individuell vurdering om foreldre og evt. andre samarbeidsparter skal delta på denne samtalen.

- Hvordan har du hatt det siden sist?
- Har det skjedd noe spesielt siden sist?
- Hvordan er nåsituasjonen i forhold til ved oppstart når det gjelder jobb/skole, fritid, familie, venner, helse, rus, alkohol og annen kriminalitet? – Bruk mal på avslutningssamtale.
- Hvordan har det vært å følge opp kontrakten med urinprøver og samtaler?
 - Hva har vært nyttig?
 - Er det noe som kunne eller burde vært annerledes?

Veien videre, med eller uten videre oppfølging?

10.5 Avtale om frivillig urinkontroll

Tidlig intervensjon – Unge og rus

Avtale om frivillig urinprøvetesting hos helsesøster

Avtalen er frivillig og inngås mellom ungdommen, foresatte og helsesøster. Prøvene gjennomføres hos helsesøster.

Prøvene skal være en motivasjon for ungdommen til å avstå fra rusbruk og en kontroll på at ungdommen ikke bruker narkotika. Avtalen kan også brukes av ungdommen som et argument for å avstå fra bruk av narkotika i en pressituasjon.

Navn:	født:
bor:	tlf:
Foresatte:	tlf:
Kontrakten inngås for perioden (min. 6 mnd):	

1. Det skal avlegges jevnlig prøver etter innkalling fra helsesøster.
2. Stikkprøver skal i tillegg forekomme. Ungdommen plikter å møte til kontroll innen 24 timer.
3. Helsesøster skal være tilstede og se på at urinprøven avlegges.
4. Foresatte gir informasjon til helsesøster hvis ungdommen får medisiner av lege.
5. Prøveresultatene formidles til foresatte av helsesøster.
6. Ved en evt positiv prøve vil helsesøster vurdere å varsle barnevernet.

Tidlig Intervensjon – Unge og Rus er en samarbeidsmodell i Ringsaker kommune med formål å forebygge utvikling av rusavhengighet og kriminalitet. Modellen bygger på tverrfaglig samarbeid og det gjennomføres Kontaktmøte hver uke hvor representanter fra politi, ungdomskontakt, barneverntjeneste, NAV og helsestasjonen deltar.

- Jeg samtykker i at følgende instanser er kjent med at jeg får oppfølging gjennom TIUR og at saken blir drøftet i Kontaktmøtet; Politi, Ungdomskontakten, Barneverntjenesten, NAV, Helsesøster, Skole..... og evt. andre.....

Samtykket kan helt eller delvis trekkes tilbake når som helst.

Sted: Dato:

Underskrift:.....
Foresatte, verge Ungdom Helsesøster

10.6 Avslutningssamtale

Avslutningssamtale TIUR

Navn:	
Dato:	Sted:
Hvem er tilstede:	

	Ved oppstart:	Nåsituasjon:
Jobb/skole: Fravær: Trivsel: Ønsker:		
Fritid:		
Familiereelasjoner:		
Venner:		
Kontakt med hjelpeapparatet:		
Rus: Hvor mange tester: Hvordan har det vært å bli testet?		
Alkohol:		
Annen kriminalitet:		
Videre behov for tiltak?		
Konklusjon:		

KONTAKTMØTE

Hensikt:

Sikre tett tverrfaglig og tverretatlig samarbeid rundt forebygging av rus og kriminalitet blant kommunens ungdommer.

Tidlig intervensjon – vi skal være raske til å få oversikt og gi tilbud om oppfølging.

Deltakere:

Representant fra ungdomskontakten, barnevern, nav, helsesøster, psykisk helse og rustjenester og politi.

Møtet ledes av TIUR-miljøterapeut hos Ungdomskontakten.

Struktur:

- Referat fra forrige møte
- Inntak av nye ungdommer og ansvarsfordeling.
- Runde på om det er noe viktig å formidle eller drøfte vedr ungdom som er i oppfølging.
- Er det ungdommer vi må jobbe tettere rundt og evt opprette ei ansvarsgruppe for?
- Hver første tirsdag i måneden: Statusgjennomgang på ungdommer som er under oppfølging.
- Er det nye situasjoner, ungdomsgrupper eller miljøer vi bør rette en innsats mot?
- Status felles prosjekter, eks sommerjobb, kurs/grupper, fellers fagdager eller kompetanseheving

Tidsbruk:

- Ukentlig, hver tirsdag kl 08.30
- 30-60 min.
- Utvidet kontaktmøte 2 ganger pr halvår; kl 8.30 – 12.00 (Metodeutvikling og samarbeidsrutiner)

a) METODEPERM – b) Tidlig intervensjon – Unge og rus

1. Prosjekt TIUR – Tidlig Intervensjon, Unge og Rus (Kort beskrivelse og prosjektrapport)
2. Informasjon om Cannabis
3. Kontaktmøte
Ansvar i TIUR
4. Avtaler om TIUR-deltakelse
Rutine kontraktskriving påtaleunntatelse
 - a) Kontrakt og samtykke til oppfølging i TIUR
 - b) SOMA-samtykke
 - c) Avtale om frivillig urinprøvetesting hos helsesøster u-18
 - d) Avtale om frivillig urinprøvetesting hos helsesøster + 18
 - e) Avtale om urinprøvetesting hos helsesøster jfr påtaleunntatelse u-18
 - f) Avtale om urinprøvetesting hos helsesøster jfr påtaleunntatelse + 18
 - g) Avtale om frivillig rusmiddelkontroll hos politiet
 - h) Avtale om rusmiddelkontroll for ungdom
5. Kartlegging
 - a) Kartleggingssamtale
 - b) Kartleggingssamtale – foreldre
6. Bevistgjøringssamtaler
7. Cannabisprogram for ungdomsfamilier CPU
8. Hasjavvenningsprogram
 - a) Individuelt
 - b) Gruppe
 - c) *Måleinstrumenter*
9. Avslutningssamtale

10. Kontaktinformasjon og oversikt over tiltak fra:

- a) Ungdomshelsetjenesten
- b) Psykisk helse og rustjenester
- c) Kultur og fritid
- d) Fastleger i Ringsaker
- e) Skoler i Ringsaker
- f) BUP Hedmark
- g) DPS kriseteam, DPS og DPS ruspoliklinikk
- h) Samfunnsmedisinsk enhet for Hamar-regionen

11. Tiltaksoversikt Barnevern:

- a) Råd og veiledning
- b) Ansvarsgrupper
- c) Konfliktløsning
- d) Støtte, oppfølging og praktisk bistand
- e) Besøkshjem / «Inn på tunet»
- f) Støttekontakt
- g) Fritidstiltak
- h) Økonomisk bistand
- i) Familieråd
- j) MST – Multisystemisk terapi
- k) PMTO – parental Management Training – Oregon
- l) Tilsyn
- m) Hjelp til å bo utenfor hjemmet
- n) Hybeloppfølging (ettervern)
- o) TIUR – Tidlig intervensjon, Unge og rus
- p) Barneverninstitusjon - atferd
- q) Barneverninstitusjon – omsorg
- r) Fosterhjem

12. Tiltaksoversikt UK:

- a) Tett Individuell oppfølging
- b) familieveiledning
- c) Åpen trefftid
- d) Gruppetilbud
- e) FU fritidsgruppe for ungdom
- f) Ferieaktiviteter
- g) TIUR
- h) LOS

13. Tiltaksoversikt NAV:

- c) Arbeidspraksis i ordinær virksomhet
- d) Opplæring / arbeidsmarkedskurs
- e) Tidsbegrenset lønnstilskudd
- f) Tiltak i arbeidsmarkedsbetjent
- g) Oppfølging
- h) Stønader ved tiltak
- i) Satser
- j)

- 14. Tiltaksoversikt Politi:
 - a) Bekymringssamtale
 - b) Straffesak:
 - Påtaleunntatelse med vilkår
 - (Frivillige) urinprøver
 - Stormøte
 - c) Konfliktråd

- 15. TIUR-seminar (Lokalt cannabisnettverk)

- 16. Kortprogram

- 17. Foreldrekveld – «Møteplass» for foreldre

- 18. Guttegruppe

- 19. Eksamensoppgaver – Cannabis; forebygging og behandling

- 20. Sommerjobbprosjekt
 - a) Evalueringsrapport 2013
 - b) Evalueringsrapport 2012

- 21. «Torsdagsgruppe»
 - a) Aktivitetsplan
 - b) *Maler for aktivitet/drøfting*

• Kontraktskriving påtaleunntatelse

- 1) Politiet bringer saken inn i kontaktmøte
 - Politiet har besluttet påtaleunntatelse
 - Drøfte/informerer om hvilke tiltak de har foreslått i påtaleunntatelsen
 - Avklaring hvem som er ansvarlig for koordinering
 - Avklaring av hvem som skal gjennomføre hvilke tiltak
- 2) Påtaleunntatelsen sendes i kopi til den som skal utføre tiltaket. (Helsesøster ved urinprøvetaking hos dem)
- 3) Den som har ansvaret for koordinering av tiltaket inviterer aktuelle instanser til TIUR- kontraktskriving.
- 4) Helsesøster er ansvarlig for å skrive egen kontrakt med ungdom og foresatte, med samme tidsperiode som TIUR-kontrakten. (vi bestreber å få dette gjort samtidig med TIUR-kontraktskrivingen)
- 5) Helsesøster sender skriftlig dokumentasjon på gjennomført tiltak til politi ved endt gjennomføring.
- 6) Ved brudd på kontrakten, gis det direkte beskjed til politiet på telefon samme dag. Ved positiv prøve sendes i tillegg skriftlig beskjed innen 1 uke.
- 7) Den som er ansvarlig for koordineringen av tiltaket innkaller til avslutningssamtale ved endt kontraktsperiode.

Ansvar i TIUR

Ungdomskontakten:

- Være kontaktadresse ved rusbekymring for ungdom i Ringsaker
- Ha oversikt og koordinere TIUR-oppfølging for hver enkelt kontrakt
- Planlegge og lede kontaktmøter, utvidede kontaktmøter og fagdager
- Ha oversikt over og dele ny forskning, litteratur og kurs/opplæringstilbud
- Bidra med opplæring av nye
- Kunne gjennomføre kartlegging, bevisstgjøringssamtaler, hasjavvenningsprogram

Politiet

- Avdekking av rusbruk hos ungdommer
- Benytte alternative straffereaksjoner og henvise til oppfølging i kommunen når ungdommene og deres foreldre ønsker dette. Informere om hva dette tilbudet er
- Delta på kontaktmøter, ha med oversikt over utviklingen til de som har TIUR-kontrakt

NAV

- Delta på kontaktmøter, ha med oversikt over utviklingen til de som har både TIUR-kontrakt og NAV-oppfølging
- Observere og fange opp rusbekymring blant brukerne på NAV
- Bidra med oppfølging i forhold til dagaktivitet (kurs, utdanning eller praksisplass) økonomi, bolig og helse
- Kunne gjennomføre kartlegging og bevisstgjøringssamtaler

Barneverntjenesten

- Delta på kontaktmøter, ha med oversikt over utviklingen til de som har både TIUR-kontrakt og undersøkelse eller tiltak i barneverntjenesten
- Observere og fange opp rusbekymring hos klienter eller i deres nettverk
- Kunne gjennomføre kartlegging og bevisstgjøring, cannabisprogram for ungdommer (fra høsten 2016...)
- Foreldreveiledning til ungdom med TIUR-kontrakt

Helsestasjonen for ungdom

- Gjennomføre urinprøvekontroll, både frivillige og på vegne av politiet på bakgrunnen av påtaleunntatelse
- Delta på kontaktmøter, ha med oversikt over utviklingen til de som har TIUR-kontrakt
- Observere og fange opp rusbekymring hos ungdommene eller i deres nettverk

Dette er et spørsmål til deg om å delta i en evaluering av TIUR-modellen (Tidlig Intervensjon – Unge og Rus) i Ringsaker kommune. Ringsaker kommune og politiet i Ringsaker har siden 2010 arbeidet etter TIUR-modellen i sitt forebyggende rusmiddelarbeid rettet mot ungdom i kommunen. For å styrke og videreutvikle modellen ønsker de en systematisk evaluering av arbeidet. Høgskolen i Hedmark har fått ansvaret for å gjennomføre denne evalueringen. Det er kun forskergruppa ved Høgskolen i Hedmark som har tilgang til datamaterialet med personopplysninger.

Du har blitt plukket ut som en av ungdommene som har deltatt i TIUR-prosjektet under perioden 2013 – 2016 og som har avsluttet sin deltakelse i programmet. Hvis du ønsker å delta innebærer det å si ja til å bli intervjuet av en forsker fra Høgskolen i Hedmark. Vi vil da kontakte deg pr. telefon / SMS for å avtale møtested. Dette vil fortrinnsvis være i Brumunddal sentrum, eller at annet sted som passer for deg. Intervjuet vil vare i ca 1 time og spørsmålene vil rettes mot din nåværende livssituasjon, dine erfaringer med TIUR prosjektet og eventuelt hva TIUR prosjektet har betydd for din livssituasjon. Du vil også få et honorar på kr. 300,- for å delta i studien.

Vi har utviklet en intervjuguide med 5 – 10 overgripende spørsmål som strukturerer intervjuet, men det meste av intervjuet vil foregå som en uformell samtale. Intervjuet vil bli tatt opp på en lydopptaker for så å bli skrevet ned som tekst og analysert med kvalitativ metode.

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Datamaterialet vil bli oppbevart på en konfidensiell og trygg måte. Det er kun de involverte forskere som har tilgang til personopplysninger og lydopptak av intervjuene. Lydopptakene vil bli lagret på en ekstern harddisk/minnepenn og vil bli oppbevares på en slik måte at det ikke kan nås av andre. Intervjuene vil bli anonymisert slik at ingen vet hva du har svart.

Alle personopplysninger, nedskrevet tekst av intervjuer og lydopptak vil slettes umiddelbart etter at evalueringen er ferdig. Evalueringen skal gjennomføres i løpet av 2016 og presentasjon av evalueringsrapport skal skje senest 31. mars 2017.

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli slettet. Det vil ikke få innvirkning på din kontakt med noen av de involverte partene i prosjektet. Dersom du ønsker å trekke deg eller har spørsmål til studien, ta kontakt med Børge Baklien (tlf 93 25 36 02 – epost borge.baklien@hihm.no), Marit Bye (tlf.92258321- epost marit.bye@hihm.no).

Studien er meldt til NSD – Norsk senter for forskningsdata AS.

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Dette er et spørsmål til deg om å delta i en evaluering av TIUR-modellen (Tidlig Intervensjon – Unge og Rus) i Ringsaker kommune. Ringsaker kommune og politiet i Ringsaker har siden 2010 arbeidet etter TIUR-modellen i sitt forebyggende rusmiddelarbeid rettet mot ungdom i kommunen. For å styrke og videreutvikle modellen ønsker de en systematisk evaluering av arbeidet. Høgskolen i Hedmark har fått hovedansvaret for å gjennomføre denne evalueringen.

Du har blitt plukket ut som en av fagpersoner som har vært involvert i TIUR-prosjektet. Selv om du deltar i egenskap av å være en profesjonelle fagutøver, så vil det respekteres hvis du ikke ønsker å delta. I tillegg til denne informasjonen vil du få muntlig informasjon om evalueringen før intervjuene. Skriftlig samtykke innhentes fra alle som intervjues.

Hvis du ønsker å delta innebærer det å si ja til å bli intervjuet av en forsker fra Høgskolen i Hedmark. Intervju vil vare ca 1 time og spørsmålene vil rettes mot dine erfaringer med TIUR prosjektet. Vi har utviklet en intervjuguide med 5 – 10 overgripende spørsmål som strukturerer intervjuet, men det meste av intervjuet vil foregå som en uformell samtale. Intervjuet vil bli tatt opp på en lydopptaker, transkribert og analysert med kvalitativ metode.

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Intervjuerne har taushetsplikt gjeldende alle personlige forhold som framkommer i intervjuet. Datamaterialet vil bli oppbevart på en konfidensiell måte. Det er kun de involverte forskere som har tilgang til personopplysninger og lydopptak av intervjuene. Lydopptakene vil bli lagret på en ekstern harddisk/minnepenn og vil bli oppbevares på en slik måte at det ikke kan nås av andre. Intervjuene vil bli anonymisert under transkripsjonen.

Alle personopplysninger, transkriberte intervjuer og lydopptak vil slettes umiddelbart etter at evalueringen er ferdig. Evalueringen skal gjennomføres i løpet av 2016 og presentasjon av evalueringsrapport skal skje senest 31 mars 2017.

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli slettet. Det vil ikke få innvirkning på din kontakt med noen av de involverte partene i prosjektet. Dersom du ønsker å trekke deg eller har spørsmål til studien, ta kontakt med Bengt Eriksson (tlf 62 43 03 08 – epost bengt.eriksson@hihm.no) eller Arild Granerud (tlf 62 43 03 09- epost arild.granerud@hihm.no).

Studien er meldt til REK - Regionale komiteer for medisinsk og helsefaglig forskningsetikk.

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Innledning:

- Si litt om temaet for samtalen (bakgrunn, formål)
- Forklar hva intervjuet skal brukes til og forklar taushetsplikt og anonymitet
- Spør om noe er uklart og om respondenten har noen spørsmål
- Informer om ev. opptak, sørg for samtykke til ev. opptak

Hovedområder som vil bli vektlagt i intervjuet:

- Demografiske forhold
- Livssituasjon i dag
- Livssituasjonen før du ble med i TIUR-prosjektet
- Betydningen av TIUR-prosjektet
 - Avdekking av bruk av illegale rusmidler
 - Kartleggingssamtaler
 - Bevisstgjøringssamtaler
 - Urinprøver
 - Hasjavvenning
 - Avslutningssamtale

Intervjuguide

- *1. Demografiske forhold*
 - Hvor gammel er du?
 - Utdanning?
 - Jobber med/inntekt fra?
- *2. Livssituasjon i dag*
 - Kan du si litt om hvordan din livssituasjon er i dag?

Hjelpespørsmål

- Sosialt nettverk, venner, familie, kollegaer, bekjente, rus? (evt. kriminalitet).
- Dersom du har vært involvert i kriminalitet, kan du fortelle hva dette innebærer?
- Hvilke konsekvenser har dette hatt for deg?
- Andre ting du synes er viktig å fortelle om i forhold til din livssituasjon i dag?

- 3. Livssituasjonen før du ble med i TIUR-prosjektet*
 - Fortell om tiden før du kom inn i TIUR-prosjektet
 - Hva er annerledes i dag?

- 4. Betydningen av TIUR-prosjektet*
 - Hvordan har du opplevd de forskjellige tiltakene i TIUR? (positivt/negativt).
 - Kan du fortelle litt om de forskjellige tiltakene du har hatt (Tiur tiltak)?

Hjelpespørsmål

- Hvordan opplevde du samtalene i TIUR (Kartlegging, bevisstgjøringssamtaler)
- Hvordan var dine relasjoner til de som jobber med TIUR?
- På hvilken måte var det viktig for deg at TIUR var et samarbeid mellom flere instanser?
- Hvordan opplevde du de at det ble avdekket at du brukte illegale rusmidler?
- Ble familien din involvert og i så fall hvordan opplevde du det?
- Hvordan tenker du at deltakelsen i TIUR har påvirket din livssituasjon i dag?
- Har du forslag til videre arbeid med TIUR?
- Hva er du mest fornøyd med kontakten med teamet i TIUR?
- Hva er du minst fornøyd med å ha vært i TIUR-prosjektet
- Noe annet du gjerne vil ha sagt?

Spørsmål til ansatte Tiur:

- Hvilke tiltak har du vært involvert i som ansatt?
- Kan du fortelle litt om hvilken rolle du har hatt i den forbindelse?
- Kan du fortelle litt om de forskjellige tiltakene og hvordan du opplevd de?
- Hvordan tenker du at deltakelsen i TIUR har påvirket livssituasjonen til ungdommene som har vært involvert ? (Grad av rusbruk, kriminalitet, sosialt, livskvalitet)
- Hvordan erfarer du samarbeidet med kommunen, skolen, foreldre andre?
- Hvordan synes du TIUR-modellen henger sammen. Hvordan styrkes, hva erfarer du virker, hvordan beskrive suksessfaktorene?
- Hva anbefaler du at det fortsettes med, er det noe du tenker ikke har så stor betydning, eventuelt hva bør ikke videreføres?
- Noe annet du gjerne vil ha sagt?

Region:	Saksbehandler:	Telefon:	Vår dato:	Vår referanse:
REK sør-øst	Hege Holde Andersson	22845514	27.05.2016	2016/663 REK sør-øst B
			Deres dato:	Deres referanse:
			30.03.2016	

Vår referanse må oppgis ved alle henvendelser

Børge Baklien
Høgskolen i Hedmark

2016/663 Evaluering av TIUR-prosjektet i Ringsaker kommune

Vi viser til søknad om forhåndsgodkjenning av ovennevnte forskningsprosjekt. Søknaden ble behandlet av Regional komité for medisinsk og helsefaglig forskningsetikk (REK sør-øst) i møtet 27.04.2016. Vurderingen er gjort med hjemmel i helseforskningsloven § 10, jf. forskningsetikkløven § 4.

Forskningsansvarlig: Høgskolen i Hedmark
Prosjektleder: Børge Baklien

Prosjektleders prosjektbeskrivelse

Siden 2010 har Ringsaker kommune i samarbeid med politiet arbeidet for å avdekke tidlig debut av narkotikabruk blant ungdom for å tilby konkrete tiltak til disse, gjennom arbeidsmodellen TIUR – Tidlig Intervensjon – Unge og Rus. Fra 2014 ble dette en del av den ordinære virksomheten. Over 80 ungdommer har vært involvert i løpet av prosjektiden. Følgende evalueringsspørsmål er formulert: 1. Hvilke forandringer er skjedd i brukernes livssituasjon? 2. I hvilken grad er målsettingene med TIUR oppnådd? 3. Hvilke konklusjoner er rimelige, når det gjelder sammenheng mellom forandringer i brukernes livssituasjon og deres deltagelse i TIUR? 4. Hvilke konklusjoner er rimelige, når det gjelder enkelte deler i TIUR, liksom helheten av arbeidsmodellen, og deres bidrag til å skape positive forandringer for brukerne? Det vil bli utført ca 20 intervjuer med brukere og ca 10 intervjuer med sentrale aktører i Ringsaker kommune. Intervjuene blir transkribert og analysert med kvalitativ metode.

Komiteens vurdering

Formålet med prosjektet er å gjøre en evaluering av TIUR-modellen (Tidlig Intervensjon – Unge og Rus). Man ønsker å gjøre en evaluering for å styrke og videreutvikle modellen. Det skal inkluderes 20 brukere og 10 fagansatte i studien.

Komiteen anser at prosjektet er å regne som et kvalitetssikringsprosjekt. Kvalitetssikring som er en del av helsetjenesten faller i utgangspunktet utenfor helseforskningslovens virkeområde. Slik kvalitetssikring trenger ikke forhåndsgodkjenning fra REK, jf. Veilederen til helseforskningsloven, punkt 2.4.

Vedtak

Etter søknaden faller prosjektet utenfor helseforskningslovens virkeområde, jf. § 2.

Klageadgang

Du kan klage på komiteens vedtak, jf. forvaltningslovens § 28 flg. Klagen sendes til REK sør-øst B. Klagefristen er tre uker fra du mottar dette brevet. Dersom vedtaket opprettholdes av REK sør-øst B, sendes klagen videre til Den nasjonale forskningsetiske komité for medisin og helsefag for endelig vurdering.

Besøksadresse:
Gullhaugveien 1-3, 0484 Oslo

Telefon: 22845511
E-post: post@helseforskning.etikk.no
Web: http://helseforskning.etikk.no/nor

All post og e-post som inngår i saksbehandlingen, bes adressert til REK sør-øst og ikke til enkelte personer

Kindly address all mail and e-mails to the Regional Ethics Committee, REK sør-øst, not to individual staff

Børge Baklien
 Institutt for sykepleie og psykisk helse Høgskolen i Hedmark
 Postboks 400
 2418 ELVERUM

Vår dato: 24.06.2016

Vår ref: 48822 / 3 / STM

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 01.06.2016. All nødvendig informasjon om prosjektet forelå i sin helhet 23.06.2016. Meldingen gjelder prosjektet:

48822	<i>Evalueringsprosjektet i Ringsaker kommune</i>
<i>Behandlingsansvarlig</i>	<i>Høgskolen i Hedmark, ved institusjonens øverste leder</i>
<i>Daglig ansvarlig</i>	<i>Børge Baklien</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 01.05.2017, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Kjersti Haugstvedt

Siri Tenden Myklebust

Kontaktperson: Siri Tenden Myklebust tlf: 55 58 22 68

Vedlegg: Prosjektvurdering

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Personvernombudet for forskning

Prosjektvurdering - Kommentar

Prosjektnr: 48822

Prosjektet gjennomføres som et ledd i kvalitetssikring av behandlingstilbudet, og ikke som et forskningsprosjekt.

I kvalitetsregisteret skal forsker innhente opplysninger gjennom intervjuer.

Denne behandlingen av personopplysninger reguleres av helseregisterloven. Aktuelt behandlingsgrunnlag er helseregisterloven § 7, jf. personopplysningsloven § 9. I utgangspunktet må slike registre ha konsesjon fra Datatilsynet, men personvernombudet finner at registeret kan unntas fra konsesjon, da prosjektet er av mindre omfang og av kort varighet, jf. personopplysningsforskriften § 7-27. Vi vurderer prosjektet som forskning på helsetjenesten.

REK sør-øst B har i vedtak av 27.05.2016, gitt forsker tilbakemelding om at prosjektet fremstår som kvalitetssikring av helsetjenesten.

Formålet med prosjektet er å gjøre en evaluering av TIUR-modellen (Tidlig Intervensjon - Unge og Rus). Man ønsker å gjøre en evaluering for å styrke og videreutvikle modellen.

Utvalget omfatter tidligere deltakere i TIUR og fagansatte i TIUR. Utvalget informeres skriftlig og muntlig om prosjektet og samtykker til deltakelse. Personvernombudet finner informasjonsskrivet mottatt 22.06.2016 godt utformet. Vi legger til grunn at fagansatte mottar tilsvarende informasjon, enten muntlig eller skriftlig, om deres deltakelse i prosjektet.

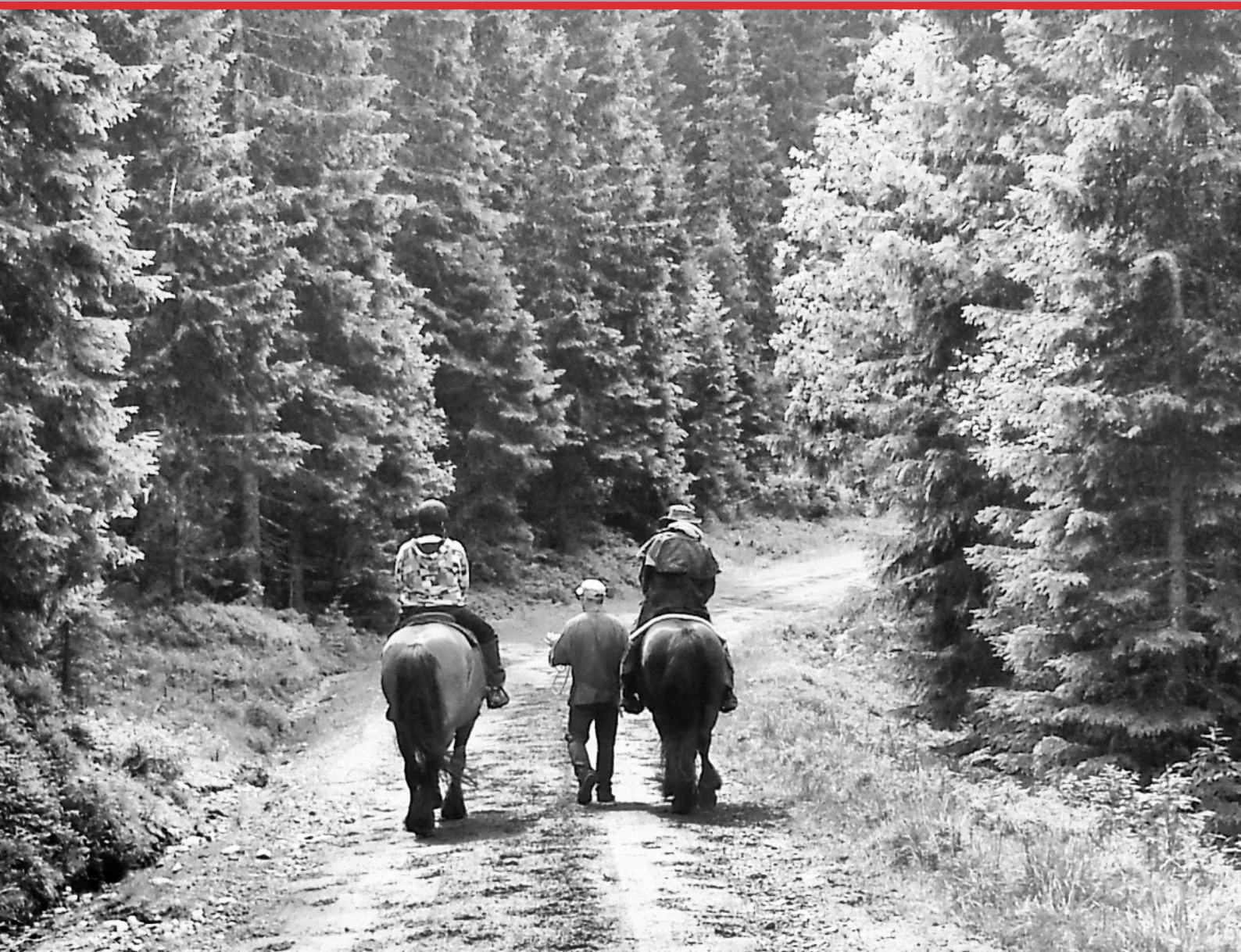
Hovedregelen når det registreres sensitive opplysninger til forskningsformål om ungdom under 18 år, er at det må innhentes samtykke fra foreldrene. I dette prosjektet vurderer personvernombudet det imidlertid slik at ungdommer over 16 år kan samtykke til deltakelse på selvstendig grunnlag. Vi viser her til tilbakemelding fra forsker mottatt 23.06.2016.

Det behandles sensitive personopplysninger om helseforhold. Personvernombudet tar høyde for at det også behandles sensitive personopplysninger om strafferettslige forhold.

Personvernombudet legger til grunn at forsker etterfølger Høgskolen i Hedmark sine interne rutiner for datasikkerhet.

Forventet prosjektslutt er 01.05.2017. Ifølge prosjektmeldingen skal innsamlede opplysninger da anonymiseres. Anonymisering innebærer å bearbeide datamaterialet slik at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes. Det gjøres ved å:

- slette direkte personopplysninger (som navn/koblingsnøkkel)
- slette/omskrive indirekte personopplysninger (identifiserende sammenstilling av bakgrunnsopplysninger som f.eks. bosted/arbeidssted, alder og kjønn)
- slette digitale lydopptak

www.ringsaker.kommune.no
www.rus-ost.no